

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SURİYE VİLÂYET GAZETESİ (1899-1902)

Ayşenur YURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Ayşenur YURT

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SURİYE VİLÂYET GAZETESİ (1899-1902)

SYRIAN PROVINCIAL NEWSPAPER (1899-1902)

Hazırlayan

Ayşenur YURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Murat TUĞLUCA

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi, Ayşenur YURT tarafından hazırlanan “*Suriye Vilâyet Gazetesi (1899-1902)*” adlı tez çalışması tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Murat Tuğluca

Üye.....

Doç. Dr. Biray ÇAKMAK

Üye.....

Doç. Dr. Cihat TANIŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Ayşenur YURT

ÖZET

SURİYE VİLAYET GAZETESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ (1899-1902)

Hazırlayan: Ayşenur YURT

Danışman: Doç. Dr. Murat TUĞLUCA

2022 – (X+113)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Murat TUĞLUCA

Doç. Dr. Biray ÇAKMAK

Doç. Dr. Cihat TANIŞ

Özet

19. yüzyılın getirdiği siyasi ve sosyal şartlar Osmanlı Devleti'ni bazı değişiklikler yapmaya mecbur etti. Bunlardan birisi de taşra teşkilatlanmasıydı. 1864 yılında yayımlanan vilâyet nizamnamesiyle eyalet sisteminden vilâyet sistemine geçildi. Yeni sistem merkeziyetçiliği kuvvetlendirmek ve Milliyetçiliğe dayalı ayrılıkçı hareketlerin etkisini azaltmayı hedefliyordu. Vilayetlerde hem halkla hem de merkezle iletişim kanallarını kuvvetlendirmek üzere vilayet gazeteleri ihdas edildi. Suriye vilâyet gazetesi de bu gazetelerden birisi olarak Suriye vilayetinde kuruldu. Gazete ilk 44 sayısı hariç ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Kuşkusuz gazete daha ayrıntılı bir biçimde incelenmeyi hak etmektedir.

Bu çalışma Suriye vilâyet gazetesinin 1899-1902 arası sayılarından yararlanılarak kaleme alınmıştır. Gazetede yer alan veriler mümkün olduğu ölçüde vilâyet salnamesi ve konu hakkında yazılmış telif-tetkik eserlerle desteklenmeye çalışılmıştır. Gazetede ki haberler konularına göre tasnif edilmiştir. Bu çalışmayla beraber Suriye vilâyet gazetesi hususunda literatürdeki boşluğu doldurmak ve mevcut bilimsel çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Suriye vilâyet gazetesi, yayımlandığı dönemde gerçekleşen gerek siyasi ve sosyal olaylar gerekse yerel yapılanmadaki durum hakkında önemli bilgiler içermektedir. Gazetenin genelinin incelenmesi sonucunda vilâyetin merkezi idaresi, bayındırlık, eğitim, sağlık ve ziraat konularında tebaaya verilen hizmet ve tebaanın sosyal yaşantısı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Basın, modernleşme, taşra idaresi, yerel gazetecilik, resmî gazete.

ABSTRACT

SYRIA PROVENCIAL NEWSPAPER (1899-1902)

M.Sc. Thesis

Preparer: Ayşenur YURT

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Murat TUĞLUCA

2022- (X+113)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Murat TUĞLUCA

Assoc. Prof. Dr. Biray ÇAKMAK

Assoc. Prof. Dr. Cihat TANIŞ

Summary

Political and socioeconomic factors in the Ottoman Empire drove significant changes in the nineteenth century. One of them was country governance. The Vilayet system was replaced by the state system with the provincial regulation issued in 1864. The new system aimed to strengthen centralization and reduce the influence of separatist action based on nationalism. Vilayet newspapers were established in the Vilayet in order to use communication channels with both the public and the center more effectively. The Syrian Vilayet newspaper was established in the Syrian Vilayet as one of these newspapers. The Syrian vilayet newspaper has not been analyzed in detail except for its first 44 issues. Undoubtedly, the newspaper should be examined in more detail.

This study is based on the issues of the Syrian vilayet newspaper between 1899 and 1902. To the extent possible, the data in the newspaper has been supported by the provincial Salname (yearbook) and the works written and analyzed on the subject. The news in the newspaper is sorted according to its subjects. This research aims to fill the gap in the literature on the Syrian province newspaper and to contribute to existing scientific investigations.

The Syrian vilayet newspaper contains crucial information about the political, and social events, and the local organizations during the period of its publication. An examination of the newspaper provides information about the central administration of the province, the services provided to the people in the fields of public works, education, health, agriculture, and the social life of the people.

Key Words: Ottoman Provincial Newspapers, Syrian Provincial Newspaper, Syria Province.

ÖN SÖZ

1864'te yayımlanan vilâyet nizamnamesiyle ülke toprakları vilâyetlere ayrılarak yönetilmeye başlanmıştır. Şüphesiz ki Suriye vilâyeti gerek devletin dini İslam'ın çıkış noktasına olan yakınlığı gerekse içerisindeki demir yolu ve telgraf hattıyla ticari ve sosyal bir geçit olması sebebiyle devletin yakından ilişkili olduğu vilâyetlerden biriydi. Suriye vilâyetiyle ilgili çalışmaların sayısı fazla olmasa da devletin bölgedeki idari yapılanması, bağlı olduğu ve etkilediği ticari ağlar ve özellikle de Osmanlı Devleti'nden ayrılışı öncesinde yaşanan siyasi olaylar hakkında çalışmalar mevcuttur. Ancak vilâyette dönem içinde gerçekleşen olay ve gelişmeleri devlet gözünden aktaran bir kaynak olan vilâyet gazetesinin ayrıntılı bir incelemesi mevcut değildir. Bu çalışmayla Suriye vilâyet gazetesinin ayrıntılı biçimde incelenmesiyle literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Araştırma, Suriye vilâyet gazetesinin 1899-1902 yılları arasında yayımlanmış sayılarından yararlanılmak suretiyle iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; Osmanlı Devleti'ndeki basın faaliyetleri ve bu faaliyetler içindeki yayınlardan biri olan Suriye vilâyet gazetesi, biçim ve içerik özellikleri bakımından incelenmiştir.

İkinci bölümde; Suriye vilâyet gazetesinde işlenen konular yedi ana başlık halinde incelenmiştir. Yönetim başlığı altında mülkî idare, meclisler, adlî, malî ve askerî düzenin işleyişi hakkında bilgi veren haberler ele alınmıştır. Bunlar dışında kalan eğitim, sağlık, bayındırlık ve ziraî faaliyetlerle ilgili haberler aracılığıyla vilâyette yapılan kamusal hizmetler incelenmiştir. Aynı bölüm içinde yer alan olaylar başlığı altında vilâyette yaşanan olaylar, vilâyet içi ve dışı siyasi gelişmeler ve sosyal yaşam konulu haberler incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgu ve sonuçlar yorumlanmıştır. Çalışmanın ortaya çıkış sürecinde tecrübe ve deneyimlerini aktararak bana destek olan ve yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Murat TUĞLUCA'ya saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreci benimle paylaşan ve kolaylaştıran arkadaşım Kübra Nur ÇELİK'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
BİLDİRİM	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V
TABLO VE RESİMLER.....	VIII
GİRİŞ.....	1
Konu, Kapsam ve Amaç	1
Kaynak: Suriye Vilâyet Gazetesi	6
1. VİLÂYET İDARESİYLE İLGİLİ HABERLER.....	14
1.1. Mülkî İdare	17
1.2. Meclisler	21
1.3. Belediyeler	22
1.4. Muhtarlıklar	25
2. ADLÎ HABERLER.....	27
3. MALÎ HABERLER.....	39
4. ASKERÎ HABERLER	45
5. EĞİTİM HABERLERİ.....	49
5.1. Vilâyette Okul İnşa Çalışmaları.....	56
5.2. Gazete Aracılığıyla Yapılan Eğitim Konulu Duyurular	58
5.3. Eğitimle İlgili Törenler.....	60
6. SAĞLIK HABERLERİ	62
6.1. Vilâyet Hastaneleri ve Verdiği Hizmetler	63
6.1.1. Şam Gureba Hastanesi.....	63
6.1.2. Şam Hamidiye Gureba Hastanesi	66
6.2. Doğum-Ölüm Cetvelleri ve Salgın Hastalıklar	70
7. İMAR VE BAYINDIRLIK FAALİYETLERİYLE İLGİLİ HABERLER.....	76

7. 1. Hicaz Demir Yolu Hattı	78
7. 2. Hicaz Telgraf Hattı.....	82
8. ZİRAAT HABERLERİ	84
9. OLAYLAR.....	87
9. 1. Vilâyet Olayları.....	87
9. 1. 1. Yangın.....	87
9. 1. 2. Doğa Olayları.....	88
9. 1. 3. Asayişî Bozan Olaylar	90
9. 2. Siyasi Olaylar.....	91
10. SOSYAL YAŞAM	94
10. 1. Resmî Törenler	94
10. 2. Sosyal Etkinlikler	95
10. 2. 1. Düğün ve Nikâhlar	96
10. 2. 2. Cenazeler.....	96
10. 3. Göç, İskân ve Toplumsal Dayanışma.....	96
10. 4. Sosyal Yardımlaşma.....	98
10. 4. 1. Sağlık Yardımları	99
10. 4. 2. Sosyal Güvenlik Yardımları	99
10. 4. 3. Eğitim Yardımları	99
10. 5. Dinî Yaşam.....	100
10. 5. 1. Dinî Bayramlar ve Özel Günler	100
10. 5. 2. Hac Vazifesi ve Hacı Alayları.....	101
10. 5. 3. Diğer Dinî Meseleler ve Ritüeller.....	103
10. 5. 4. Gayrimüslimler.....	104
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	107
Sürelî Yayınlar ve Arşiv Kaynakları	107
Araştırma ve İncelemeler	107

TABLO VE RESİMLER

Tablo: 1 Araştırmanın Kapsamı

Tablo:2 1900 Yılında Osmanlı'da Çıkan Vilâyet Gazetelerinin Yayın Yılları

Tablo: 3 Suriye Vilâyet Gazetesinin 1866'da Yayımlanan İlk Sayısındaki Haber Başlıkları

Tablo: 4 Suriye Vilâyet Gazetesinin 1901 Tarihli Sayısında Bulunan Başlıklar

Tablo:5 1899-1900 Suriye Vilâyet Salnamelerine Göre Vilâyet Kazaları

Resim: 1 Suriye Vilâyeti Haritası

Tablo: 6 1900 Yılı Adliye Meclisi Çalışanları

Tablo: 7 1900 Yılı Şam Bidayet Mahkemesi ve Ona Bağlı Daire ve Kalemler Kadrosu

Tablo: 8 1900 Yılı Vilâyet İstinaf Mahkemesi Ceza ve Hukuk Dairesi Kadrosu

Tablo: 9 1900 Yılı Vilâyet İstinaf Mahkemesi'ne Bağlı Kalemler

Tablo: 10 1900 Yılı Şam Ticaret Mahkemesi ve Mahkeme Kalemi Kadrosu

Tablo: 11 1900 Yılı Şam Şer'iyye Mahkemesi Kadrosu

Tablo: 12 1900 Yılında Altı Ay Zarfında İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesinde Görülen Davalar

Tablo: 13 1899 İstinaf Mahkemesi Kararları

Tablo: 14 1900 Yılı Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi ve Ticaret Mahkemesi İlânları

Tablo: 15 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Malî Şubeler ve Kadroları

Tablo: 16 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Malî Kalemler ve Kadroları

Tablo: 17 1899 Yılı Vilâyet Maarif Dairesi Çalışanları

Tablo: 18 Maarif Meclisi Azaları

Tablo: 19 1899'da Şam'da Bulunan Erkek İptidaiye Mektebi İsimleri ve Öğrenci Sayısı

Tablo: 20 Şam'da Bulunan Kız İptidaiye Mektebi İsimleri ve Öğrenci Sayıları Tablosu

- Tablo: 21** 1899'da Şam'da Bulunan Kız ve Erkek Özel İptidaiye Mektebi Sayısı
- Tablo: 22** 1901 Yılı Suriye Vilâyetindeki Öğrenci Sayısı
- Tablo: 23** 1894-1895 Yıllarında Suriye Vilâyetindeki Gayrimüslim Okullar ve Öğrenci Sayısı
- Tablo: 24** 1894-1895 Yıllarında Suriye Vilâyetindeki Yabancı Okullar ve Öğrenci Sayısı
- Tablo: 25** Şam Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye Dersleri
- Tablo: 26** Şam Mekteb-i İdadi-i Askeriye Dersleri
- Tablo:27** Şam Mekteb-i İdadi-i Askeriye İdari Kadrosu
- Tablo: 28** Şam Mekteb-i İdadi-i Mülkiye Dersleri
- Tablo: 29** 1899'da Şam'da Bulunan Mektep-i İdadi-i Mülkiye'de Görev Yapan İdari Kadro
- Tablo: 30** 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Sıhhiye Komisyonu
- Tablo: 31** Şam Gureba Hastanesi Kadrosu (1294-1317/1877-1899)
- Tablo: 32** 20 Mayıs 1899'da Yayınlanan Şam Gureba Hastanesi Şubat ve Mart Ayı İstatistiği
- Tablo: 33** 1900 Yılı Şam Hamidiye Hastane Kadrosu
- Tablo: 34** 1900 Yılı Hamidiye Hastanesi Komisyonu ve Karantina İdaresi Kadrosu
- Tablo: 35** 20 Haziran 1901 yılına ait Şam Hamidiye Hastanesi İstatistik Cetveli
- Tablo: 36** 19 Temmuz 1901 yılına ait Şam Hamidiye Hastanesi İstatistik Cetveli
- Tablo: 37** 1900 Yılı Ocak Ayı Doğum ve Ölüm İstatistiği
- Tablo: 38** 1900 Yılı Şubat Ayı Doğum ve Ölüm İstatistiği
- Tablo: 39** 1900 Yılı Vilâyet Nafia İdaresi Görevli Sayısı
- Tablo: 40** 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Ticaret ve Ziraat Odası Kadrosu
- Tablo: 41** 1899-1901 Arası Vilâyet İçinde ve Dışında Gerçekleşen Depremler
- Tablo: 42** İskân-ı Muhacirîn Komisyonu

GİRİŞ

Konu, Kapsam ve Amaç

Uygarıkları gelişimindeki tarihsel süreç incelendiğinde haberleşme, her dönem farklı şekilde sağlanan önemli bir ihtiyaç olmuştur. Bu ihtiyaç, insanın yaşadığı döneme ait koşullar etrafında şekillenmiştir. Bu bakımdan 15. yüzyıl, haberleşmenin farklı bir boyutta gerçekteştiği ve bilginin formel olarak yer değiştirdiği bir yüzyıl sayılabilir. Modern yöntemlerle işleyen matbaanın kullanılmaya başlamasının ardından özellikle tüccar kesim tarafından ilgi gören haber mektupları ve raporlar çoğaltılmaya başlanmıştı. Venedik'te doğan ardından İtalya ve İngiltere'de yaygınlaşan haber mektuplarına asiller ve zenginler yüksek ücret ödüyordu (Akbulut, 2013: 33). Görünen o ki etrafta olan bitenin bilgisini almak insanları memnun ediyordu. Bu alışkanlık zamanla farklı biçimlere girerek değişmeye başladı. Böylece haber mektupları ve kısa raporların ardından ilk süreli yayımlar 17. yüzyılın başında ortaya çıkmıştı. Bu türün ilk rneği Hollanda'nın Anvers kentinde 1605 mayısından itibaren düzensiz olarak basılan Nieuwe Tydinghen adlı gazete olmuştur. Bunu Londra ve Paris'te ortaya çıkan benzerleri takip etmiştir (Akbulut, 2013: 34). 18. yüzyıl ortalarına yaklaşırken, Avrupa'da 1,5 milyon başlık altında 1,4 milyar adet kitap yayımlanmıştı. 1711 yılında sadece Londra'da yayımlanan 10 gazetenin yıllık toplam tirajları ise 2,5 milyon nüshaya ulaşıyordu ki bu, günde 7 bin gazete satıldığı anlamına gelmekteydi (Koloğlu, 2010: 2).

Osmanlı lkesi matbaayı 1490'larda, İşpanya'dan göçe zorlanmış olan Yahudilerin getirdikleri tesislerle tanımıştır (Koloğlu, 2010: 2). Osmanlı'da matbaanın resmî anlamda kuruluşu ise III. Ahmed'in padişahlığı sırasında, Lle Devri'nde mümkün olmuştur. Bu dönemde bir tercüme heyeti kurulmuş, üç kütüphane ve bir nakkaşhane açılmıştır (İnuğur, 1982: 153). İbrahim Müteferrika'nın çabalarıyla hareketlenen Osmanlı matbaası onun vefatı sonucu sekteye uğramıştır. Ancak 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti de Avrupa'da olduğu gibi basının farklı alanlardaki işlevlerine ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bilindiği zere Osmanlı padişahı II. Mahmud'un tahtta bulunduğu dönemde pek çok alanda değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler bürokraside merkezleşmeyi amaçlamaktaydı (Çadırcı, 2007: 45). Bu anlayışın bir parçası olarak Osmanlı basınının da merkezleşme faaliyetlerinde bir rolü bulunmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde ilk Türkçe gazete Mısır'da yayımlanmıştır. Vakayi-i Mısriye, 20 Kasım 1828'de Kahire'de Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından çıkartılmıştır. Sol sütünü Arapça, sağ sütünü Türkçe olan gazete, valiliğin kararlarını

yönetici kadrolara ulaştırmak amacıyla yayımlanmaktaydı. Haftalık olan Vakayi-i Mısriye, Hidiv İsmail Paşa dönemine (1863-1879) kadar iki dilli yapısını korumuş, bundan sonra yalnız Arapça olarak çıkmıştır (Koloğlu,1985: 69). İlk Türkçe özel gazete ise bir İngiliz tarafından 1840'ta yayımına başlanan Ceride-i Havadistir (Kütükoğlu, 2014: 25).

Devletin ilk resmî gazetesini 11 Kasım 1831 yılında Takvim-i Vekayi adıyla çıkartılmaya başlanmıştır (Güz, 2000: 42-43). Takvim-i Vekayi, yayın hayatına devlet eliyle, devlet matbaasında, memurlar vasıtasıyla haftalık olarak başlamıştır. II. Mahmut ve devlet erkânı bu gazeteyi, yapılan reformların halk ve memurlar tarafından anlaşılması, benimsenmesi için bir araç olarak kullanmıştır. Takvim-i Vekayi ülke genelindeki etnik çeşitlilik düşünülerek Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, Ermenice ve Bulgarca olarak basılmıştır. Gazetenin ilk yıllarındaki nüshalarında resmi yazı, ilan ve mahkeme kararlarına ek olarak gayr-ı resmi haberler ve yazılara da yer verilmiştir (Benek, 2016: 31). Sonraki süreçte diğer özel gazetelerin de basın hayatına dahil olmasıyla birlikte Osmanlı basını da senkronize bir şekilde gelişmeye devam etmiştir.

Tanzimat'ın ilânından sonra, taşra teşkilatıyla ilgili ilk büyük düzenleme 7 Kasım 1864 tarihinde çıkarılan nizamnamedir. Bu nizamnameyle eyalet sistemi kaldırılarak yerine vilâyet sistemi getirilmiştir. Aşamalar halinde oluşturulan yeni sistemde Fransız idare sisteminden esinlenilmiştir. Nizamname çıkmadan önce ilk uygulama 8 Ekim 1864 Tuna Vilâyet Nizamnamesiyle kurulan Tuna vilâyetinde başlamıştır. Alınan olumlu sonuç üzerine 1865 yılında Bosna vilâyeti kurulmuştur. Bunu Suriye, Erzurum, Halep, Edirne, Trablusgarp vilâyetlerinin kurulması izlemiştir (Varlık, 1985: 99). Basın ve yayın ihtiyaçlarını karşılamak üzere her vilâyette bir basımevi kurulmuştur. Basımevlerinin kurulmasıyla vilâyet salnameleri ve vilâyet gazetelerinin yayımlanması geleneği başlatılmıştır (Koloğlu, 1992: 21).

Vilâyet sisteminin kurulması ile Osmanlı Devleti, sınırları içerisinde bulunan bölgelerin merkez yönetimine daha sıkı ilişkilerle bağlı olmasını hedefliyordu. Bu hedef doğrultusunda vilâyet gazetelerini bir destek aracı olarak kullanmayı planlıyordu. Böylece Osmanlı toplumunda giderek artan ayrılıkçı eğilimler engellenecek, Avrupa'da özellikle Araplara yönelik olarak çıkarılan, sayıları her geçen gün artan Arapça yayınların etkisi azalacaktı (Hanilçe, 2016: 236). Suriye de dahil olmak üzere birçok yörede, ilk kez süreli yayımlar çıkarılmaya başlanmıştı. Gazetelerin basıldığı matbaalar kamu işlerinin yanı sıra özel kesimin işlerine de açık tutulmuş, böylece yerel basının başlaması ve yaygınlık kazanması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Matbaalarda çalışan personel, önceleri

çoğunlukla İstanbul'dan gelmiş, ancak zaman içinde bölgeden matbaacılar da yetiştirilmiştir (Varlık, 1985: 100). Sonuç itibariyle basının İstanbul'un tekelinden çıkmasına neden olan vilâyet gazeteleri, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan yörelerde gazeteciliğin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim Anadolu'daki birçok ilin ve Ortadoğu'daki bazı ülkelerin basın tarihleri vilâyet gazeteleriyle başlamaktadır (Varlık,1985: 102).

Vilâyet gazetelerinde padişahla ilgili haberler, tayin, atama ve yükselmeler, yeni yasa düzenlemeleriyle ilgili haberler ön planda bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra vilâyette yapılan demiryolu, yol, telgraf hattı çalışmaları, yerel okul sınavları ve ödül dağıtma törenleri, hacıların gidişi, et, ekmek fiyatları, sağlıkla ilgili haberler, şiddetli yağmur ya da kar yağışları, bazı zabıta olayları, yabancı konsolosların gezileri ve az sayıda dış haberler; savaşlar, yeni silahlar, buluşlarla ilgili haberler yer almaktaydı (Koloğlu, 1992: 23).

Bu çalışmaya konu olan Suriye vilâyet gazetesi 16 Mayıs 1866 tarihinde Muhlis Said Paşa'nın valiliği döneminde yayımlanmaya başlamıştır. 45×58,5 cm ebadında ve haftada bir defa düzenli olarak yayımlandığı anlaşılmaktadır. Başlangıçta senelik abonesi 75, altı aylığı 40 kuruş, bir sayısı ise 80 paraydı. Vilâyet dışı için ayrıca posta ücreti de ilâve edilirdi. Şam'ın dışına bu sırada çalışmakta olan postalarla gönderildiğini bilinen Suriye gazetesinin, buralardaki abonelere dağıtımının, Tuna örneğini takip ederek teftiş memurları veya zaptiyelerle gerçekleştirildiğini düşünülmektedir (Yazıcı, 1990: 2053). Gazetenin ilk 44 sayısı 1990 yılında Nesimi Yazıcı tarafından incelenmiştir. Bu çalışmada ise 1899-1902 yılları arasında yayımlanmış olan 161 nüsha incelenmiştir. Ardışık olarak elimizde bulunan 1899-1902 yılları arası nüshalar dışında 1883, 1895, 1914 ve 1918' a ait birer nüsha da çalışmada kullanılmıştır. Koleksiyonun tamamının bulunmadığı göz önüne alındığında en son yayın tarihi hakkında kesin bir yargıya varmak güçtür. Vilâyete ait salnamelerde gazetelerin yayın yıllarına ait bilgi bulunmaktadır. Ancak ulaşılabilen en geç tarihli Suriye vilâyet salnamesinin 1900 yılı olması bu durumun aydınlatılmasını engellemektedir. Bu konudaki yorumlar arasında en net ifade Ömer İshakoğlu'na aittir. İshakoğlu'nun referans aldığı Arapça bir kaynağa göre gazetenin ömrü 53 yıldır.¹ Böylelikle elimizde bulunan en geç tarihli 1918 yılına ait sayının, gazetenin yayın hayatındaki son yılı olduğu ihtimali üzerinde düşünülebilir (İshakoğlu, 2012: 117).

¹İshakoğlu, Ö. (2012). Suriye Tarihi: Osmanlı Dönemi Suriye'sinde Edebi ve Kültürel Hayat (1800-1918). *Kabalcı Yayınevi*.

Osmanlı yönetimindeki Arap toprakları hakkında çalışmaların en bilinenleri C. Ernest Dawn, L. Carl Brown, Albert Hourani, Abraham Marcus, Bernard Lewis, Jane Hathaway, Zekeriya Kurşun, Salih Özbaran, Davut Hut gibi isimlerdir.² Bu isimlerin ürettiği kapsamlı çalışmaların yanı sıra yakın zamanda Ortadoğu’da yaşananlardan sonra Ortadoğu’ya olan ilgi artmış ve bu durum tez çalışmalarına yansımıştır. Bilimsel çalışmalarda Osmanlı Devleti’nin hâkimiyet sahasında bulunan bu topraklardaki idare sistemi yeniden gündeme gelmiştir. Örneğin Hasan Kayalı’nın 1998 yılında ilk basımı gerçekleştirilen “Jön Türkler ve Araplar Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)” adlı eseri 2018 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yeniden basılmıştır.³ Bir başka örneğe Cem Emrence’nin 2016 yılında “Osmanlı Ortadoğu’sunu Yeniden Düşünmek” adlı çalışmasıdır. Emrence, bu çalışma vasıtasıyla gündemde olan Ortadoğu’daki geç Osmanlı toplumlarının kendi sınırları içinde modern dünyaya geçişte gösterdiği çeşitliliği ortaya koymayı amaçlamıştır.⁴ Bu ivmeye koşut olarak Osmanlı’nın Ortadoğu şehirleri hakkında yapılmış tarihi çalışmaların sayısı da artmış durumdadır. Bunlar arasında Yasemin Avcı’nın “Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)” adlı eseri yer almaktadır.⁵

Ankara, Konya, Kastamonu, Samsun, Bağdat ve Tuna’da basılmış vilâyet gazeteleri hakkında yapılmış çalışmalar bulunmasına karşın Suriye vilâyet gazetesi hakkında monografik bir çalışma yapılmamıştır. Ekmeleddin İhsanoğlu, Suriye’de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi isimli eserinde Suriye vilâyet gazetesinde yer alan hastane istatistiklerini kullanmıştır.⁶ Ancak gazetenin tamamı incelenmemiştir. Bu noktada bahsetmeden geçilemeyecek isim Sabahattin Samur’dur. Samur’un 1840-1908 yıllarını esas alan “Suriye Vilâyetinin İdari ve Sosyal Yapısı” isimli

² Dawn, E. (1998). Osmanlılıktan Arapçılığa. *Yöneliş Yayınları*.

Brown, C. (2000). İmparatorluk Mirası Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası. *İletişim Yayınları*.

Hourani, A. (2014). Arap Halkları Tarihi. *İletişim Yayınları*.

Marcus, A. (2013). Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep. *Küre Yayınları*.

Lewis, B. (2014). Ortadoğu. *Arkadaş Yayınları*.

Hathaway, J. (2008). Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

Kurşun, Z. (1992). Yol Ayrımında Türk Arap İlişkileri. İrfan Yayıncılık.

Akyıldız, A., Kurşun, Z. (2015). Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

Özbaran, S. (2004). Yemen’den Basra’ya Sınırdaki Osmanlı. *Kitap Yayınları*.

Hut, D. (2016). Osmanlı Arap Vilâyetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1 (0), 105-150.

³ Kayalı, H. (2019). Jön Türkler ve Araplar Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918). *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

⁴ Emrence, E. (2016). Osmanlı Ortadoğu’sunu Yeniden Düşünmek. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

⁵ Avcı, Y. (2004). Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914). *Phoenix Yayınevi*.

⁶ İhsanoğlu, E. (1999). Suriye’de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi. *TTK Yayınları*.

çalışması büyük oranda arşiv odaklı kaynakça ile İngilizce ve Arapça eserler kullanılarak 1988 yılında hazırlanmış önemli bir çalışmadır.⁷ Bu çalışmada Suriye vilâyeti idarî, malî, askerî ve sosyal bakımdan ele alınırken bölgede çıkarılan gazeteler de incelenmiş böylece Suriye vilâyet gazetesine de değinilmiştir. Gazeteden bahsedilirken gazetenin ilk sayıları incelenerek bilgi verilmiştir. Samur'un 1995 yılında "İbrahim Paşa yönetimi altında Suriye" ve 1999 yılında ise "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Şam" isimli bir çalışması daha bulunmaktadır.⁸ Suriye gazetesinin biçim ve içerik özelliklerine dair en ayrıntılı çalışma ise Nesimi Yazıcı'ya aittir.⁹ Yazıcı, Arap vilâyetlerindeki basın konusunda yaptığı çalışmada Suriye vilâyet gazetesini de incelemiştir. Araştırma Suriye vilâyet gazetesinin 1866 yılından itibaren yayımlanan ilk 44 sayısının incelenmesi sonucu elde edilen bilgilerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada Suriye vilâyet gazetesinin 1899-1902 yılları arasında düzenli olarak basılmış nüshaları incelenmiştir. İçeriğindeki bilgilerden faydalanmak amacıyla öncesi ve sonrasındaki başka bazı nüshalar da çalışmada kullanılmışsa da çalışma esas olarak tabloda görülen 1701 ila 1866 numaralı sayılar esas alınarak hazırlanmıştır.

Tablo: 1 Araştırmanın Kapsamı

Gazete Sayıları	Tarih	Mevcut/ Namevcut	İncelenmiş mi/ İncelenmemiş mi?	Açıklama
1-44	16 Mayıs 1866- Mart 1866	Mevcut	İncelenmiş.	Nesimi Yazıcı tarafından Osmanlı'nın Arap bölgelerindeki vilâyet gazeteleri hakkında hazırlanmış makalede incelenmiştir.
45-1700	1866-1899	Mevcut değil.	İncelenmemiş.	Bu seri içerisinde 939 ve 1022 numaralı sayılar mevcut olup bu çalışmada incelenmiştir.
1701-1866	1899-1902	Mevcut.	İncelenmemiş.	Bu çalışmada incelenmiştir.
1866-2508 ve muhtemel sonrası		Mevcut değil	İncelenmemiş.	Bu seri içerisinde 2455 ve 2508 numaralı sayılar mevcut olup bu çalışmada incelenmiştir.

⁷ Samur, S. (1988). Suriye Vilâyetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1840-1908). (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁸ Samur, S. (1995). İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye, Erciyes Üniversitesi Yayınları.

⁹Yazıcı, N. (1990). Osmanlı Devleti'nin Araplarla Meskûn Bölgelerindeki Resmi Vilâyet Basımı Konusunda Bir Değerlendirme. XI. Türk Tarih Kongresi, 4, 2047-2065.

Bu araştırmayla bugüne kadar ayrıntılı olarak incelenmemiş olan Suriye vilâyet gazetesinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bunu yaparken nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Bilindiđi üzere nitel araştırma yöntemi insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir (Özdemir, 2010: 325). Bu durumda gerek araştırmanın ana kaynağını teşkil edecek olan Suriye vilâyet gazetesinin içerik ve biçimsel özellikleri gerekse problemin daha sağlıklı şekilde aydınlatılması ačíısından çalışmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır (Özdemir, 2010: 330). Ayrıca alışma esnasında içerik analizi yapılmıştır. Gazetenin sayılarında bulunan haberler analiz edilerek benzer konular farklı başlıklar halinde tablolaştırılmıştır. Araştırmada gazetede yayımlanan benzer konulu haberlerin içeriği işlenmiştir. Bu maksatla ilk aşamada gazete nüshalarının çalışmada kullanılacak bölümleri incelenmiş ve konularına göre kategorize edilmiştir. Dönemin ekonomik, siyasi ve sosyal etkenleri ile nüshalarda yer alan haberler arasındaki ilişki ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Suriye vilâyet bürokrasisi ve halkı arasındaki ilişki gözlemlenmeye çalışılmıştır. Gazete başlıklarının ağırlıklı konuları tespit edilerek böylece bahsi geçen tarih aralığında Osmanlı Suriye'sinde gündeme gelen olaylar hakkında resmi bakış ačíısından bilgi almaya gayret edilmiştir.

Kaynak: Suriye Vilâyet Gazetesi

Osmanlı Devleti'nde süreli yayınların artışı ile pek çok dilde yayın yapılmıştır. Türkçe dışındaki yabancı basın incelendiğinde önem sırasında üçüncülüğü alan, Arapça basındır (Koloğlu, 1985: 96). Gazete Türkçe ve Arapça olmak üzere iki dilli çıkartılmıştır. Suriye vilâyet gazetesi Arap tebaanın yoğun bulunduğu bölgelerde çıkan vilayet gazetelerinin ilki olduğu gibi, bir süreli yayın olarak da şam'ın ilk gazetesidir (Yazıcı, 1990: 2053). Suriye gazetesinin diğer gazeteler arasında ne kadar eski olduğu 1900 yılına ait vilâyet salnamesinde bulunan, Osmanlı vilâyetlerinde basılan gazeteler hakkında yapılmış tablodan anlaşılmaktadır. Gazetenin basıldığı vilâyetin ve kendisinin adı, basıldığı dil, kaçınıcı senesi olduğu ve hangi günlerde basıldığı hakkındaki bilgileri ihtiva eden aşağıdaki tabloda, 1900 yılı esas alınarak bu dönemde basılmış en eski gazetenin Suriye vilâyet gazetesi olduğu anlaşılmaktadır (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 82-83).

Tablo:2 1900 Yılında Osmanlı'da çıkan Vilâyet Gazetelerinin Yayın Yılları

Vilâyet İsmi	Gazete İsmi	Basıldığı Dil	Yayın Yılı	Yayımlandığı Gün
Yemen	Sana	Türkçe-Arapça	23. Sene	Salı

Basra	Basra	Türkçe-Arapça	5. Sene	Pazartesi
Bağdat	Zevra	Türkçe-Arapça	31. Sene	Perşembe
Musul	Musul	Türkçe	17. Sene	Perşembe
Halep	Fırat	Türkçe-Arapça	34. Sene	Perşembe
Suriye	Suriye	Türkçe-Arapça	35. Sene	Perşembe
Beyrut	Beyrut	Türkçe-Arapça	12. Sene	Cumartesi
Trablusgarp	Trablusgarp	Türkçe-Arapça	30. Sene	Perşembe
Hüdavendigâr	Hüdavendigâr	Türkçe	32. Sene	Çarşamba
Konya	Konya	Türkçe	31. Sene	Salı
Ankara	Ankara	Türkçe	30. Sene	Salı
Aydın	Aydın	Türkçe	24. Sene	Perşembe
Adana	Seyhan	Türkçe	28. Sene	Perşembe
Kastamonu	Kastamonu	Türkçe	27. Sene	Çarşamba
Sivas	Sivas	Türkçe	22. Sene	Perşembe
Diyarbakır	Diyarbakır	Türkçe	26. Sene	Pazartesi
Bitlis	Bitlis	Türkçe	17. Sene	Pazartesi
Erzurum	Envar-ı Şarkıyye	Türkçe	34. Sene	Cumartesi
Ma'müratü'l-Azîz	Ma'müratü'l-Azîz	Türkçe	18. Sene	Çarşamba
Trabzon	Trabzon	Türkçe	31. Sene	Perşembe
Cezayir-i Bahr-i Sefîd	Bahr-i Sefîd	Türkçe-Rumca	18. Sene	Çarşamba
Edirne	Edirne	Türkçe	21. Sene	Çarşamba
Selanik	Selanik	Türkçe	30. Sene	Pazartesi
Kosova	Kosova	Türkçe	24. Sene	Çarşamba
Yanya	Yanya	Türkçe-Bulgarca	32. Sene	Çarşamba
İşkodra	İşkodra	Türkçe	12. Sene	Perşembe
Manastır	Manastır	Türkçe	16. Sene	Çarşamba

Gazetenin 1 numaralı nüshasına göre yayın hayatına geçiş tarihi 16 Mayıs 1866'dır. Bu tarihten de anlaşılacağı üzere 1864 Vilayet Nizamnamesi gereği kurulan eyaletlerden birisi olarak Suriye'de yeni düzene ayak uydurmaya yönelik çabalar erkenden başlamıştır.

Meclis-i Vala kararınca Beyrut'taki Hadikatü'l-Ahbar gazetesinin muharriri Halil Huri Efendi Suriye vilâyet matbaası müdürlüğüne getirilmişti. Buradaki basım işlerini kendisi yürütüyordu.¹⁰ İlk etapta gazetenin haftalık 1000 adet basılması kararlaştırılmıştı. Yayın günü ise cuma olarak belirlenmişti. Kâğıt ve mürekkep parası muharrire aitti. Bunun için Halil Huri Efendi'ye 6500 kuruş iane bağlanmıştı. Gazete basılmadan önce mutlaka vilâyet mektupçusu tarafından incelenir, onun onayı dahilinde basılırdı.¹¹ 1866 yılında Halil Huri Efendi'ye basım işlemleri için tahsis edilen 6500 kuruş ianenin kesilmesi için Meclis-i Vâlâ'ya resmî bir talep gönderilmişti. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'den çıkan karara göre zaten Hadikat'ül-Ahbar gazetesinden 1200 kuruş ücret alan Halil Huri Efendi'nin 6500 kuruş ianesinin kesilmesine hükmedilmiştir.¹²

Suriye vilâyet gazetesinin ilk sayılarına ulaşamamaktadır.¹³ Ancak sadece ilk sayısına 2013 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Osmanlı Belgelerinde Suriye” isimli çalışmadan ulaşılabilir. Sayfa dört sütuna bölünerek kullanılmıştır. Sayfanın üst orta kısmı çiçekli bir motifle süslenmiş “Suriye” başlığı bulunmaktadır. Sayfanın sağ üst tarafında hicri, sol üst tarafında ise Rumi tarih belirtilmiştir (Albayrak, 2013: 383). Elimizde bulunan sayılar incelendiğinde ise toplamda altı sütundan oluşan gazete iki sayfadır. Bir tarafı Arapça bir tarafı Türkçedir. Sağ üst köşede nüsha numarası ve hicri takvim ile yayımlandığı tarih yer almaktadır. Bu kısmın alt tarafında ise “Matbaa ve mahal-i idaresi Şam-ı şerifte daire-i vilâyet dahilindedir.”, “Her husus için merkez vilâyette matbaa müdürlüğüne ve mülhakatta tahrirat müdür ve kâtiplerine müracaat lazımdır.” ve “Bir nüshası altmış paradır.” ifadeleri yer almaktadır. Sayfanın üst orta kısmında gazetenin yayımlandığı gün olan perşembe yazısı bulunmaktadır. Altında ise büyük punto ile gazetenin adı olan “Suriye” yazmaktadır. Bu yazının hemen altında “Haftada bir kere neşir olunur vilayet gazetesidir.” ibaresi bulunur. Sol üst köşede yayımlandığı tarihin rumi takvime çevrilmiş hali ve gazetenin kaçınıcı senesi olduğu yazmaktadır. Sol üst köşenin hemen alt tarafında “Şerait-i iştira ve ilân.”, “Senelik altmış altı, aylığı otuz beş mecdi akçedir.” ve “İlânatın her satırından iki buçuk kuruş ücret

¹⁰ BOA MF.MKT. /45-148, H. 25-12-1293.

¹¹ BOA İ.MVL. /554-24887, H. 27-01-1283.

¹² BOA, MVL, 1062/59, H-28.09.1283.

¹³ Gazetenin ilk 44 sayısını inceleyen Nesimi Yazıcı da bu nüshalara İstanbul Millet Kütüphanesi olarak bilinen Feyzullah Efendi Medresesi'nden ulaşmıştır. Ancak bu kütüphane 1999 yılındaki deprem sebebiyle bakıma alınmış, kaynakların bazıları Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. BKZ. Taysi ve Ülker (2020). Millet Kütüphanesi, *TDVİA*. 30, 70-71. Gazetenin basılan ilk sayısına “Osmanlı Belgelerinde Suriye” isimli çalışma dışında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden de ulaşılabilir. BKZ. BOA İ.MVL. /554-24887, H. 27-01-1283.

alınır.” İbareleri yer almaktadır. Bazı sayılarda senelik ücret kısmına ek olarak “Merkez vilâyetinden hariç mahaller için senelik altı kuruş posta ücreti zam olunur.” ibaresi yer almaktadır (Suriye, 1899: 1701).

Suriye vilâyet gazetesi çeşitli kaynaklardan alıntı yapıyordu. Bu kaynaklar arasında; Takvim-i Vekayi, Vakayi-i Mısriye, Ceride-i Havadis, Ruzname-i Ceride-i Havadis, Tasvir-i Efkâr, Ceride-i Askeriye, Tuna, Bosna, La Turquie, Hadikatü'l- Ahbar, Takvim-i Ticaret, Moniteur, Patrie, Courrier d'Orient, Mecmua-i Fünûn, Muhibir gibi gazeteler bulunmaktadır (Yazıcı, 1990: 2056).

Gazete genel anlamda düzenli bir şekilde perşembe günleri yayımlanmıştır. Ancak bazen perşembe dışında farklı günlerde de yayımlandığı görülmektedir. Örneğin 4 Eylül 1899 tarihli 1727 numaralı sayının cumartesi günü yayımlanmıştır (Suriye, 1899: 1727). Sayıların yayın gününün değişmesi farklı sebeplere dayandırılabilir. Örneğin pazartesi günü yayımlanan 1823 numaralı 2 Eylül 1901 tarihli nüshada bu sebeplerden birisini görebiliyoruz. Normal şartlarda altı sütun halinde bölünen sayfa bu sayıda tek sütun halinde ve geniş bir şekilde kullanılmıştır. Bunun sebebi bu sayıda padişahın cülusunun sene-i devriyesi sebebiyle yalnızca bu husus dahilinde gazete yayımlanmış olmasıdır. Sayfanın genel görünümünde sağ üst köşede tarihin belirtildiği bölmenin altında bulunan, yayın yapmak için idareye müracaat edilmesi ve bir nüshanın altmış para olduğuna dair bilgilendirme yazısı bulunmamaktadır. Bunun yerine bu sayıya özel sağ köşede “Padişahım çok yaşa!” ve sol köşede ise “Şevketle bin yaşa!” ibareleri konulmuştur. Bu iki sloganın ortasına ise Osmanlı arması işlenmiştir (Suriye, 1901: 1823).

Gazetede farklı sebeplerden ötürü yayın aksaklıkları olmuştur. Örneğin 27 Mart 1902 tarihli sayıdan bir önceki sayı 14 Mart'ta yayımlanmıştır. Gazetenin haftada bir yayımlandığı düşünülduğünde yeni sayının 21 Mart'ta yayımlanması gerekir. Ancak 27 Mart'ta yayımlanmıştır. Neden olarak ise bu tarihte yayımlanan sayının birinci sayfasında yapılan haberin içeriği gösterilebilir. Habere göre bir önceki hafta Müslümanlarca mübarek sayılan bayrama denk geldiği için yayımlama işlemi gerçekleştirilememiştir. Bundan dolayı gazete maruzatını bildirip, okuyucularından özür dilemiştir (Suriye, 1902: 1849).

Araştırmada incelenen sayılar yukarıdaki çizelgede gösterildiği üzere 1899-1902 yıllarına ait ve elimizde seri olarak temin edilebilen nüshalardır. Bunların yanı sıra öncesi ve devamı olmayan dört farklı tarihe ait tek nüshalar da bulunmuştur. Bu sayılarla 1899-1902 yıllarında yayımlanan nüshalar arasında biçim ve içerik bakımından bazı farklılıklar

bulunmaktadır. Bahsi geçen sayılar 8 Aralık 1883, 1 Ağustos 1895, 25 Ocak 1914 ve 26 Nisan 1918 yıllarına aittir. Nüshalar arasında en erkeni olan 8 Aralık 1883 tarihli gazetenin sütun sayısı dördtür. Perşembe günleri yayımlanan gazetenin bir nüsha ücreti ise o dönemde 40 paradır. Sol tarafta devam sayılarında olduğu gibi “İdarehanesi Şam’da vilayet matbaasındaki mahsusadır.” cümlesi yer almaktadır. Ek olarak alt kısmında “Müşteri olmak isteyenler merkez matbaa idaresine ve taşralarda mülhakât-ı vilâyet- tahrirât müdürlerine ve saadette Serâkim Efendi’ye müracaat etmelidir.” ibaresi bulunmaktadır. Sağ üst kısımda “Bir senelik bedeli beş ve altı aylığı üç aded-i sim mecdiyedir.”, “Merkez vilâyet haricindeki mahaller için posta ücreti zam olunur.” ve “Bir senelik posta ücreti 12 ve altı aylığı altı kuruştur.” bilgileri yer alır. Sayfanın orta kısmında bulunan gazete adı “Suriye” ise bu sayıda hilal şeklinin üstüne işlenmiştir. Haberlere geçmeden önce her çeşit haberden bahseden, haftada bir neşir olan bir vilâyet gazetesi olduğunu ve ilân vermek için gerekli ücreti belirten ibare yerleştirilmiştir (Suriye, 1883: 939). 1 Ağustos 1895 tarihli nüshada 1883’ten farklı olarak bir nüsha altmış para olarak ücretlendirilmiştir. Sütun sayısı da altıya çıkarılmıştır (Suriye, 1895: 1022). 25 Ocak 1914 tarihli sayı da ise gazetenin ismi sağ üst köşede yer alıp tarihler ismin altına yazılmıştır. Sütun sayısı ilk iki sayfa da üç, üçüncü sayfada dört ve dördüncü sayfada ise iki olarak belirlenmiştir. Sol üst köşede verilen bilgiden gazetenin elli birinci senesi olduğu anlaşılmaktadır (Suriye, 1914: 2055). 26 Nisan 1918 tarihli nüsha ise elde bulunan en geç tarihli nüshadır. Bu sayıdan anlaşıldığı üzere Şam ve taşra senelik aboneliği için ücret 100 kuruş, ilânların satırından ise beş kuruş alınmaktadır. Sayfa sayısı tekrar ikiye düşmüştür. İlk sayfa da sütun sayısı, ikinci sayfa da ise dört olarak basılmıştır (Suriye, 1918: 2508). Gazetenin bu özellikleri dışında görünüş açısından özel gazetelerde olduğu gibi resim veya figür kullanılmamıştır. Genel görünüşü dönemdeki diğer vilâyet gazetelerine benzemektedir. Gazetenin herhangi bir bölümünde abone sayısı veya tirajı hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

Gazetenin düzenini ve işleyiş tarzını analiz edebilmek adına iki farklı sayının başlık incelemesini yapmanın faydalı olacağı düşünülmüştür. Buna göre seçilen sayı gazetenin başlangıç nüshalarından biri olan 8 numaralı 6 Temmuz 1866 tarihli sayıdır. Bu sayı Yazıcı ‘nın 1990 yılında yapmış olduğu çalışmada kullanılmıştır. Çalışmasında Yazıcı’nın da belirttiği üzere kendisi gazete nüshalarını İstanbul Millet Kütüphanesi’nden temin etmiştir. 1999 ise sonrasında gazetenin bazı nüshalar, Hakkı Tarık Us ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ne devredilmiştir. Ancak bu nüshalara günümüzde ulaşamamaktadır. 1866 tarihli sayıdaki başlıklar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir (Yazıcı, 1990: 2055).

Tablo: 3 Suriye Vilâyet Gazetesinin 1866'da Yayımlanan İlk Sayısındaki Haber Başlıkları

VAKAYİ-İ VİLÂYET	VAKAYİ-İ UMUMİYE	HAVADİS-İ HARİCİYE	ASÂR-I SURİYE
<ul style="list-style-type: none">• Surrenin Şam'a gelmesi ve hacıların durumu.• Beyrut'ta padişahın cülûs yıl dönümü törenleri.• Trablusşam'da Belediye Meclisi'nin kuruluşu.• Ramle'de pamuk ziraatinin durumu.• Son bir ayda Meclis-i Deâvi'nin çalışmaları.• Vali Esad Muhlis Paşa'nın Beyrut'ta birkaç sene önce arsası Butros Bestânî tarafından verilmiş yerde kullanılan Vataniye isimli okulu ziyareti ve okuldaki eğitim-öğretim durumu hakkında.	<ul style="list-style-type: none">• Ülke genelini ilgilendiren çeşitli konular.• Meclis-i Âlî-i Hazâin'in lağvı.• Memleketeyn meselesi.• İlk sayısı 28 Mayıs 1866'da çıkan Bosna vilayet gazetesi.	<ul style="list-style-type: none">• 17 Haziran'da Avusturya'nın Prusya'ya harp açması hakkında haber.	<ul style="list-style-type: none">• Gazetenin ilk sayısından beri görülen ve bundan sonra da devam edecek olan tarihi, kültürel bir yazı dizisi.

Diğeri ise 1800 numaralı 8 Mart 1901 tarihli gazetedir. Sayıda bulunan başlıklar aşağıdaki gibidir (Suriye, 1901: 1800).

Tablo:4 Suriye Vilâyet Gazetesinin 1901 Tarihli Sayısında Bulunan Başlıklar

VUKUAT-I VİLÂYET	MUKTESEBAT-I	MUKTESEBAT-II	İLÂNAT
<ul style="list-style-type: none">• Asayiş ve emniyet.• Taltif.• Cami-i şerif tamiri.• İrtihal.• Tayin.	<ul style="list-style-type: none">• Selam-ı selâmet encâm-ı hazreti padişahi (Hacıların Hamidiye Camii'nde gerçekleştirilen	<ul style="list-style-type: none">• Mekteb-i Harbiye'den çıkıp tahsillerini Almanya'da tamamlamak üzere izin alan	<ul style="list-style-type: none">• Orduyu Hümayunun alay ve tabur fertlerinin Amerikan bezinden çamaşırlarının

<ul style="list-style-type: none"> • İskân-ı muhacirin. • Azimet. • Belediye muvazenesi. • Baran (Yağmur). • Telgraf hattı temdidi. • Ameliyat-ı cerrahiye. • İstîsâl. • Kaza. 	<p>selamlık resmi hakkında.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Camide bulunan rahlelerin yüksekliğinin Kur'an-ı Kerim'in şanına yaraşır yükseklikle olmamasına binaen verilmiş irade hakkında. • Sabah gazetesinin Suriye'nin bir kasabası hakkındaki yazısı ile ilgili. • Görevlerinde 10 seneyi tamamlamadan vefat eden memurların geride bıraktığı çocuklara maaş tahsisi hakkında. • Basra'da iskân. • Beyrut-Şam-Havran şimendiferi. 	<p>zabitan hakkında.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tercüme-i hal varakaları hakkında. • Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane'den mezun olan zabitanın görevlerine başlayarak bir an önce maaşlarının bağlanması hakkında. • Dut Fidanları. • Hayrat ve meyrat -1 seniyye-i hazreti hilâfetpenahi (Padişahın yaptığı hayır ve hasenat hakkında liste). 	<p>üretilmesi hakkında müzayede ilânı.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Şam Duyun-u Umumiye idaresince verilen rapor hakkında. • Zirai faaliyetle ilgili ilân. • Nebk Kazası belediye idaresine ait rüsumun müzayede ilânı. • Beka kazasında inşası kararlaştırılan şose yol ilânı. • Borç ilânları (3 tane).
--	---	---	--

Yayımlanan ilk nüshada vilâyet olayları, genel olaylar, dış haberler ve Suriye tarihi başlıkları yer alırken örnek olarak seçilen 8 Mart 1901 tarihli sayıda vilâyet olayları, muktesebat (farklı konularda elde edilen sonuç ve kazanç haberleri) ve ilânlar olarak yer almaktadır. Yayımlanan ilk nüshada vilâyet olayları olarak nitelendirilen haberlerin içerik itibariyle daha dağınık olduğu gözlemlenmektedir. Ancak 8 Mart 1901 tarihli sayıda vilâyet olaylarına bakıldığında haberlerin daha düzenli ve kategorize edilmiş şekilde seçildiği görülmektedir. İlk sayıdaki düzensiz olay haberlerinin ise muktesebat başlığı altında toplandığı görülmektedir. Son sayılarda ilk sayılara ek olarak ilânat başlığı açılmış, resmi ihtiyaçlar, resmi müzayede gibi durumların halka duyurusu gerçekleştirilmiştir (Suriye, 1901: 1800; 1902: 1866). Başlıkları karşılaştırılan iki sayı arasındaki tarihsel fark düşünüldüğünde içeriklerin birbirinden uzak ve dağınık olması bir noktada doğal sayılabilir. Kaldı ki yayın hayatına yeni başlayan bir vilâyet gazetesinin içerik düzenlemesinin zamanla daha düzenli ve sıralı olması beklenen bir durumdur. Buradaki amaç, farklı tarihlerde yayımlanmış sayılardaki içeriğin, gazetenin değişimi hakkında

vereceği ipuçları görmekti. Bunun için takip edilecek başka bir yol daha bulunmaktadı. Belirli bir döneme ait ve arka arkaya mevcut nüshaların incelenmesiyle değişim takip edilebilir. Bu doğrultuda aşağıda ikinci bölümde 1899-1902 yılları arası yayımlanan tüm sayıların içeriği konularına göre dağılımı yapılmış ve incelenmiştir.

1. VİLÂYET İDARESİYLE İLGİLİ HABERLER

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda II. Mahmud'un çabalarıyla gerçekleşen reform hareketleriyle bir değişim atağının içine girmiştir. Siyasi, sosyal, kültürel ve malî olmak üzere pek çok alanda yapılan yenilikler devletin merkezi yönetimini ve taşra teşkilatındaki düzenini etkilemiştir. Padişah II. Mahmud yeni nezaretler kurmuş ve sadrazamın bazı yetkilerini bu nezaretlere vererek onun siyasi konumunu deformasyona uğratmıştır. 1836 yılında padişah ilân ettiği hatt-ı hümayûn ile sadaret kethüdalığını dahiliye ve reisülküttaplık memuriyetini de hariciye nezaretlerine dönüştürmüştür. Dahiliye ve Hariciye memurları Avrupa'daki usule göre birbirinden ayrılmıştır. Sadareten yapılan iç ve dış yazışmaları yürütmekle görevli sadaret mektupçuluğu da dahiliye ve hariciye mektupçulukları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Söz konusu iki nezaretin alt bürokratik örgütleri de ayrıntılandırılmıştır. Ardından 1838 yılında yapılan düzenlemeyle sadaret makamı başvekâlete dönüştürülmüştür. Vekiller heyetinin başkanı olmaya layık nazır kimse başvekâlet ona verilmiştir. Böylece padişahın mührü yeniden sadece kendisine ait olmuştur. II. Mahmud'un ölümünden sonra yerine geçen Sultan Abdülmecid döneminde sadrazamlık makamı eski yetkilerini geri alsa da tamamen eskiye dönememiştir. Çünkü o zamana kadar sadrazamın fikrine bağlı kalınarak yönetilen devlet artık alanında uzman, plan ve projeler yürüten meclislerden fikir alınarak yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönemde yaşanan işgal ve isyanlar, yabancı devletlerle yapılan anlaşmalar eski Babîâli kurumlarının iç ve dış siyaseti yeterli derecede temsil ve idare edemeyeceğini göstermiştir. (Akyıldız, 2000: 60-67).

Tanzimat dönemi, devletin idarî modernleşmeye kesin suretle gerek duyduğu bir dönem olmuştur. Ancak zaman içinde anlaşılmıştır ki mevcut düzen merkezî yönetim anlayışıyla davranılan bu girişimleri uygulamaya geçirmek için yeterli değildir. Örneğin malî idareyi gerçekleştirecek bürokratik alt yapının eksikliği sebebiyle Tanzimatla birlikte vazgeçilen iltizam usulüne bir süre sonra geri dönülmüştür. Bu durumda Osmanlı Devleti kurmak istediği merkezî düzene mahalli halkın yardımına başvurarak ulaşmaya çalışmıştır (Ortaylı, 2020: 17-18).

Yeni düzenlemeler İmparatorluk sathına yayılmaya çalışılırken zaman zaman direnç hadiseleriyle de karşılaşmıştır. Bunlardan birisi de Suriye vilâyetinde olmuştur. İdarî bozuklukları ortadan kaldırmak ve taşradaki yerel güçleri Osmanlı idaresine katmak amaçlı Batı kaynaklı reformlar Suriye'de değişim karşıtı güçler tarafından engellenmiştir (Seyitdanlıoğlu ve İnalçık, 2006: 169). Islahat Fermanı'nın ilânından sonra

gayrimüslimlere tanınan haklar ise Müslümanları kızdırmıştır. Bu sebeple imparatorluğun bazı bölgelerin çeşitli ayaklanmalar baş göstermiştir. Bu ayaklanmaların meydana geldiği bölgeler arasında Suriye de bulunmaktadır. Çıkan kanlı ayaklanmaları bastırabilmek için bölgeye Hariciye Nazırı Fuat Paşa önderliğinde bir heyet gönderilmiş yapılan tahkikat ve yargılamalardan sonra cezalar verilmiştir. Osmanlı Devleti, cemaatlerin daha fazla birbirleriyle çatışmalarını için bir adım atmak zorunda kalmıştır. Lübnan'da çıkan ayaklanmaları bahane ederek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalede bulunan Avrupa'yı engellemek amacıyla bir düzenleme yapılması kararlaştırılmıştır (Ortaylı, 2020: 51-55). İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya ve Osmanlı Devleti temsilcilerinden oluşan komisyon 9 Haziran 1861 yılında Lübnan Nizamnamesini hazırlamıştır. Bu düzenlemeyle Lübnan mutasarrıfı Suriye ve Beyrut'taki valilerden bağımsız olup yıllık bir vergi ödemek dışında merkeze karşı bir sorumluluk taşımıyordu. İmparatorluğun farklı noktalarında çıkan ayaklanma ve karışıklıklar Osmanlı Devleti'ni bütün ülke saatinde düzenlemeler yapmaya mecbur etmiştir. 1863 yılında eyaletlere gönderilen teftiş heyetlerinin geri bildirimleriyle yeni bir vilâyet nizamnamesi hazırlandı. Bu nizamnamenin hazırlanış aşamasında Mithat Paşa'nın fikirlerinden yararlanılmıştır. Paşa aynı zamanda Niş valiliği esnasında başarılı bir idare performansı sergilemiştir. Bu sebeple ilk uygulamanın yapılacağı, nizamname üzerinde ufak değişiklikler yapılarak oluşturulan Tuna vilâyetinin idaresi Mithat Paşa'ya verilmiştir. Buradaki girişimin sonuçları ülke çapında yapılması planlanan düzenlemeler için önemli bir ip ucu veriyordu. 1864 vilâyet nizamnamesi Tuna vilâyetinde denenen düzenin ardından 1865-1866 yılında neredeyse tüm ülkede yürürlüğe girmiştir (Çadırcı, 1985: 222). 1864 Vilâyet Nizamnamesi büyük ölçüde Fransız taşra yönetim sisteminden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu nizamnameyle klasik eyalet sisteminden vazgeçilerek yeni vilâyetler kurulmuştur (Ortaylı, 2020: 55).

Vilâyetler liva, kaza, nahiye ve köy alt birimleriyle idare edilmekteydi. Liva yönetiminde mutasarrıf bulunur, onun idaresinde maarif, nafia, tahrirat ve mali işlerle görevli memurlardan oluşan bir liva idare meclisi kurulurdu. Kaymakam tarafından yönetilen kazada ise bir kaza meclisi bulunurdu. Kazanın altında bulunan nahiyenin yeni statüsü ise 1871 Nizamnamesi ile belirlenmiştir. Bu nizamnameyle nahiyede tamamen mahalli bir yönetim söz konusu olmuştur. Nahiyede müdür seçilecek kişinin bölgede yaşayan, okur-yazar olan ve aynı zamanda 25 yaşını geçmiş tebaa-i Osmaniye'den biri olması bekleniyordu. Nahiyelerin köy birimleri üzerinde bir denetim yetkisi bulunmamaktaydı. 1871 Nizamnamesiyle köylere de merkezîyetçi bir düzenleme

getirilmiştir. Köyün 20'den fazla haneden oluşması durumunda köye ikinci bir muhtar seçimi yapılır bu muhtarların memuriyeti kaymakam tarafından tasdik edilirdi. Muhtarların yanında seçimle oluşturulan 3-12 kişilik bir İhtiyar Meclisi bulunurdu. Bu meclis köyün bekçi ve zabıta memurlarının tayin ve yönetimi, vergi tahsili ve beledî hizmetlerin gözetimini yapmaktaydı (Ortaylı, 2008: 431-433).

1864 Vilâyet Nizamnamesi Suriye'de bir yıl içerisinde tatbik edilmiş, Trablusşam, Sayda ve Şam vilâyetleri, Suriye vilâyeti adı altında birleştirilmiştir. Böylece tarihte ilk defa Şam merkezli vilâyetin resmî adı Suriye olarak belirlenmiştir (Buzpınar, 2009: 552). 1899-1900 yılları arasında Suriye vilâyeti aşağıdaki tabloda yer alan sancaklara ayrılmış şekilde yönetiliyordu (Suriye vilâyet salnamesi 1899: 75; 1900: 73).

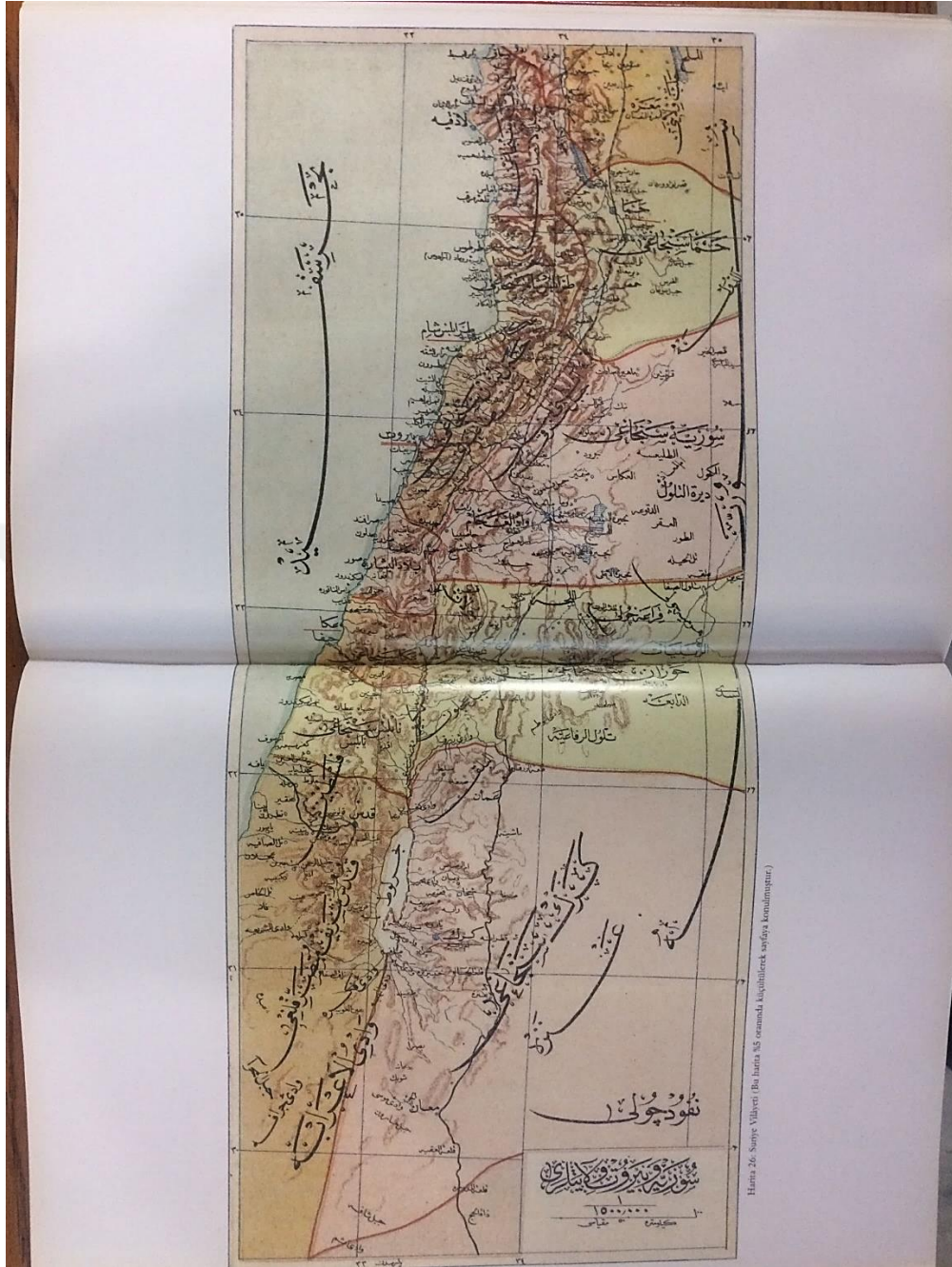
Tablo:5 1899-1900 Suriye Vilâyet Salnamelerine Göre Vilâyet Kazaları

Sancak	Kazalar
Şam Sancağı	Balbek, Bekaü'l-aziz, Vadiyu'l-Acem, Duma, Nebk, Hasiba, Raşya. (1900 yılında Zebdâni eklenmiştir.)
Hama Sancağı	Humus, Selimiye, Hamidiye
Havran Sancağı	Aclun, Cebel-i Dürüz, Kuneytra, Basrû'l-harir, Der'a (1900 yılında Süveyda, Salhad ve Ahire eklenmiştir.)
Kerek Sancağı	Selt, Maan, Tufeyle

Bu dönemin eyalet haritası ise aşağıdaki gibidir.¹⁴

¹⁴ Tekin, R., Baş, Y. (2003). Osmanlı Atlası (XX. Yüzyıl başları). *Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları*.

Resim:1 Suriye Vilâyeti Haritası

1.1. Mülkî İdare

Bu başlık altında vilâyetteki mülkî idare sisteminin işlerliğini sağlayan görevlilerle ilgili haberler incelenmiştir. Bu görevliler arasında vali, kaymakam ve memurlar bulunmaktadır. “1871 yılından itibaren taşra yönetiminde köy-nahiye-kaza-liva-vilayet esaslı bir yapı kurulmuştu. Vilâyete vali, livaya mutasarrıf, kazaya kaymakam, nahiyeye ise müdür atanmıştır. Mülki-idari birimlere diğer görevliler de tayin edilmiştir. Taşrada adli, idari ve askeri bürokrasi oluşturulmuştur. Devlet, otoritesini en küçük idari birimlere

kadar akılcı, liyakat ve hiyerarşiye dayalı memurları vasıtasıyla hissettirmeye çalışmıştır” (Çakmak, 2019: 18-19).

Kurulan vilâyetlerde yönetimi yakından takip etmek ve merkeziyetçi politikayı uygulanabilir hale getirmek için valiler atanmıştır. Arap vilâyetleri imparatorluğun idarî merkezine uzak oluşu ve geniş göçebe nüfusu sebebiyle merkezileştirme politikalarının uygulanması zor bölgelerdi. Bu yüzden İstanbul, en yetkin yöneticilerinden bazılarını bu vilâyetlere vali olarak göndermekteydi (Kayalı, 2019: 38). Valiler üç kademeye ayrılıyordu ve maaşları içinde buldukları kademeye göre belirleniyordu. Suriye ise aylık 2000 kuruş ücretli yüksek maaşlı valilerin bulunduğu birinci bölümde yer alıyordu (Çadırcı, 1985: 226). 1899-1902 yılları arasında Suriye vilâyetinde Hüseyin Nazım Paşa vali olarak görev yapmaktaydı. 1899-1902 yılları arasında Suriye vilâyetinde Hüseyin Nazım Paşa vali olarak görev yapmaktaydı. Hüseyin Nazım Paşa 15 Temmuz 1896 yılında göreve başlamıştı (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 293).

1871 Nizamnamesine göre valiler mülki, mali, maarif, nafia ve zabıta işlerinden sorumluydular (Kırmızı, 2016: 151). Suriye vilâyet gazetesinde valinin görevlerine dair bilgi alınabilecek bazı haberler bulunmaktadır. Bu dönemde vilâyetlerdeki yönetim birimlerinin dönüşümü durumunda konuyla vali ilgilenmekteydi. 1883 yılında Hama sancağına bağlı Alâyı Cedid nahiyesinin padişah iradesiyle kazaya çevrilmesine karar verilmişti. Bunun üzerine dönemin valisi Ahmed Hamdi Paşa bölgeye gelip kontrol ve teftiş işlemlerini gerçekleştirmiş, nahiye kazaya çevrilmiştir (Suriye, 1883: 939). Vilâyet valisi, gelen şikâyetler üzerine mahalli meselelerin çözümü için de çalışmaktaydı. 1899 yılında tüccarların bazıları hayvanlarının eşkıya tarafından yağma edilmesinden şikâyetçiydi. Çalınan hayvanların bir kısmı vali tarafından geri alınmıştı. Kalanların tahsil edilmesi ve zararların karşılanması amacıyla bir komisyon kurulmasına karar verilmişti (Suriye, 1899: 1710). Suriye vilâyet gazetesinde valinin yapmış olduğu işlerden bahsedilirken haber metinleri övgü dolu sözcüklerle oluşturuluyor, her fırsatta halkın yapılan hizmetlerden memnuniyet duyduğu belirtiliyordu (Suriye, 1901: 1793; 1899: 1710, 1722).

Gazetede vali dışında vilâyet idaresinde görev yapan memurlar hakkında birtakım haberler mevcuttur. Bu haberler tayin, tevcih, becayiş ve azimet konuludur. 1901 yılındaki bir haber, bazı vilâyetlerde açılan kaza kaymakamlıklarındaki memurluk pozisyonlarına yerleştirilecek şahıslar hakkındadır. Habere göre kanun gereği kaza kaymakamlıklarında memuriyete tayin olmak isteyen mülkiye mektebi mezunlarının belirlenen süreyi

doldurması icap etmektedir. Ancak henüz süresi tamamlanmamış olan mezunlar açıkta olan pozisyonlara yerleşmek talebinde bulunmuşlardır. Fakat bu şahıslar tamamlanması gereken farz-ı ikmal süresini doldurmuş olsalar dahi onlardan önce İstanbul'a gelmiş ve henüz bir yere tayin olmamış mektepli şahıslar hâlâ tayin beklemekteyken talepte bulunan şahısların açıkta olan kaymakamlık pozisyonlarına yerleştirilmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Adaletli bir seçim açısından da gerçekleştirilecek tayin işlemlerinde kıdemli mektep mezunlarının seçileceği, dahiliye nezareti tarafından gönderilen telgrafta ifade edilmektedir. Ancak aksi bir durum meydana gelir de seçilen kıdemli mezunlardan pozisyona rağbet olmaz ise talepte bulunan söz konusu şahıslardan seçim yapılacağı belirtilmektedir (Suriye, 1901: 1793). Tayin işlemleriyle ilgili haberler arasında ihale memuru, kol memuru, ağnam memuru gibi görevlilerin tayini yer almaktadır. Farklı alanlardaki görevlilerin ne zaman, nerede görev başında olduğu ya da ne sebeple görevine son verildiği gazete aracılığıyla paylaşılmaktaydı. Bu tutuma istinaden vilâyette yapılan tayinlerin halka duyurulmasının devlet tarafından önemsendiğini söyleyebiliriz. Devletin Suriye bölgesi üzerinde merkezî otoritesini pekiştirmesiyle kendisini temsilen hizmet veren şahısların tayin haberlerini düzenli bir şekilde tebaasına bildirmesi arasında bir ilişki kurulabilir (Suriye, 1901: 1797).

Tevcih, bir şahsa makam veya rütbe verme anlamını taşımaktadır. Vilâyet gazetesinde tevcih alan şahısların kaçınıcı rütbeden aldıklarına dair açıklamalarla birlikte pek çok tevcih haberi bulunmaktadır. Gazetede vilâyet içinde gerçekleşen tevcih haberlerinin yanı sıra vilâyet dışındaki büyük çaplı tevcih haberlerini de görmek mümkündür (Suriye, 1900: 1748), (Suriye, 1900: 1783).

Gazetede memuriyete dair yer verilen tayin ve tevcih haberlerinin yanı sıra, hazırlanan önemli sayılabilecek yayınlar arasında becayiş konulu haberler de bulunmaktadır. Becayiş sözlük anlamı ile karşılıklı yer değiştirme demektir. Memurlarla ilgili diğer konulara göre bu konuya dair daha az örnek bulunmaktadır. Var olan örneklerden ise vilâyet mektupçusu, vilâyet idare meclisi kâtibi, kaza tahrirat kâtibi gibi kimselerin yer değişikliği yaptığı anlaşılmaktadır (Suriye, 1899: 1720;1900: 1781;1901: 1805).

Yer değiştirme dışında devlet adına önemli sayılan şahısların vilâyet merkezine yaptığı ziyaret, gidiş ve dönüşleri kapsayan haberler bulunmaktadır. Bu haberler gazetede “avdet, azimet ve vürud” başlıklarıyla yer almaktadır. Örneğin yukarıda bahsi geçen becayiş konusunda 1720 numaralı sayıda yayımlanan bir haberin uzantısı olarak 1722

numaralı sayıda başka bir haber yayımlanmıştır. Habere göre karşılıklı olarak yer değiştirdikleri yazılan Trabzon ve Suriye vilâyet mektupçusunun 28 Temmuz 1889 tarihli sayıda azimet başlığı ile yola çıktıklarının bilgisi verilmiştir (Suriye, 1899: 1722). Sayılarda vilâyet için mühim görevler icra eden memurların dönüş haberleri de mevcuttur (Suriye, 1889: 1726).

Suriye vilâyet gazetesinde memurların tayin, tevcih ve becayış durumlarının yanı sıra memurlara dair farklı bir husustan bahsedilmektedir. Bu husus sicil-i ahval uygulamasıyla ilgilidir. Bilindiği üzere II. Abdülhamid döneminde memurların görev ve işlevleri yazılı kurallara bağlanmıştı. Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekaüd Nizamnamesi, Memurin-i Mülkiye Komisyonu ve bakanlıklardaki memur seçim komisyonlarının kurulmasıyla bu dönemde bir personel kayıt sistemi oluşturulmuş, memurların yükselmeleri ve emeklilikleri gibi konular kanunla düzenlenmeye başlamış, modern tarzda bir emeklilik fonu kurulmuştur. Merkezi bir personel kayıt sistemi haricinde nezaretlerde de ayrı ayrı sicil-i ahval komisyonları kurulmuştur (Kırmızı, 2016: 66-67). Bu komisyonlar sicil-i ahval defterlerinin kontrolünü sağlamaktaydı. Sicil-i ahval defterlerinde ise memurların devlet hizmetine girdiklerinde vermeleri zorunlu olan “tercüme-i hal varakaları” ve bazı resmi evraklar bulunurdu. Tercüme-i hâl varakasında memurun kendi el yazısıyla cevaplandığı doğum tarihi, baba adı, eğitim durumu, görevleri, eserleri, rütbe ve madalyaları, kazandığı mükâfatlar, aldığı cezalarla ilgili cevaplandırılması istenen sorular bulunurdu. 1887’de gelen yeni düzenlemeyle memurlar artık tercüme-i hâl varakalarını “evrâk-ı müsbite” denilen tezkire-i Osmânî, mensup olduğu silsileyi gösterir vesikalar, şehâdetnâme, icâzetnâme, tasdiknâme, ruhsatnâme, imtiyaz ve ihtirâ ferman ve beratları, telif ve matbu eserlerin birer nüshası, tayin, işe başlama, işten ayrılma, maaş kesim tarihleri, maaş miktarı, hüküm giyip giymediğiyle ilgili mazbatalar ve resmî evrakı, rütbe, nişan ruûs beratları gibi belgeleri iliştiyerek teslim etmek durumundaydı (Sarııldız, 2009: 135). Suriye vilâyet gazetesinde de bu konuda yaşanan problemlerin çözümüyle ilgili birtakım haberler yayımlanmıştı. 1900 yılında bazı nüfus memurları ve kâtiplerin göndermiş olduğu tercüme-i hal varakalarında yukarıda bahsi geçen tezkire-i Osmanîyelerin eklenerek gönderilmemiş olmalarına binaen bir başka isimle kullanılması yönünde doğacak problemlerin önlenmesi adına tasdikli tezkireleriyle gönderilmesi gerektiği uyarısı yapılmaktadır (Suriye, 1900: 1781). Aynı tarihli sayıda yeni nizamnamenin üçüncü maddesi hükmünde belirtildiği üzere tezkire-i Osmaniye’nin doğum kısmına hicri ve Rumi tarihin birlikte yazılması gerektiği, aksi halde yazılan bilgilerin

tereddüde sebep olduğu ifade edilmiştir (Suriye, 1900: 1781). 1901 yılındaki sayıda ise gönderilen tercüme-i hal varakalarında beraat zimmet mazbatalarının tasdiklenmiş suretiyle gönderilmemiş olmaları durumunda oluşan mağduriyetten bahsedilmiş ve bu hatanın devam etmemesi yönünde uyarıda bulunulmuştur (Suriye. 1901: 1800).

Yukarıda bahsi geçen konu dışında Suriye vilâyet gazetesinde memurlarla ilgili muamelelere dair ayrıntıya ulaşabileceğimiz pek fazla haber bulunmamaktadır. Ancak bazı memurların işledikleri suça binaen almış oldukları ceza hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. 1900 yılında devlet memuriyetinde çalışıp kendileri için başka yer tayini talebinde bulunan bazı kişiler izin çıkmadığı halde yabancı memleketlere kaçmış ve gittikleri bölgelerde devlet aleyhinde yayın yapmıştır. Bunun üzerine söz konusu memurlar görevden alınarak mal varlıklarına el konulmuştur (Suriye, 1900: 1771).

1.2. Meclisler

1864 Nizamnamesine göre vilâyetlerde valinin başkanlığında sürekli olarak toplanan bir vilâyet idare meclisi, livalarda aynı şekilde bir liva idare meclisi, kazalarda da kaza idare meclisleri bulunuyordu. Vilâyet idare meclisinde tabii üye olarak; hâkim, mektupçu, defterdar, hariciye memuru ve bunlardan başka ahali tarafından seçilen ikisi Müslüman ikisi de gayrimüslim olmak üzere dört üye bulunmaktaydı (Ortaylı, 2020: 63). 1900 yılında Suriye vilâyet idare meclisinde bulunanlar doğal azalar ve seçilmiş azalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğal azalar içerisinde naib, defterdar, mektupçu, müfettiş, nakibü'l-eşraf kaymakamı ve hacı kafile muhafızı bulunmaktadır (Suriye Vilayet Salnamesi, 1900: 95). Normal şartlarda vilâyet idare meclisindeki doğal azalar içinde hacı kafile muhafızı bulunmamaktadır (Gençoğlu, 2011: 38). Ancak Suriye vilâyeti hac güzergâhında bulunduğu için hacı kafile muhafızı da doğal azalara dahil edilmiştir. Seçilmiş azalar ise Müslümanlar ve gayrimüslimler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Mecliste görevli bir başkâtip bulunmaktadır. Vilâyet meclisine bağlı kalemler bulunuyordu. Meclis, bu kalemler vasıtasıyla bürokratik işlerini yürütüyordu. Kalemlerin yöneticisi olarak müdürler görevlendirilmişti (Suriye Vilayet Salnamesi, 1900: 95). Vilâyet İdare Meclisi büyük oranda merkezi hükümet memurlarının otoritesine bağlı, yürütme yetkisi bulunan ve devamlı toplanan bir organdı. Meclis, liva ve kaza meclislerinde kurulması öngörülen belediye daire ve meclislerinin kararlarını faaliyet ve giderlerini kontrol etmekle de görevlendirilmiştir. İdare meclisinin gündemini vali belirlemekteydi (Gençoğlu, 2011: 38-39). Dolayısıyla valinin çözmeye çalıştığı sorunlar ve alınacak kararlar meclis gündeminden geçmekteydi. Vilâyet gazetesine idare meclisinin gündemine örnek olarak

asayişin korunmasına yönelik alınan kararlar ve muhacir grubunun iskân edilmesi gibi konular yansımıştır (Suriye, 1899: 1710, 1719).

Vilâyetlerin alt birimleri olan liva ve kazalarda da sırasıyla mutasarrıf ve kaymakamın başkanlığında, liva ve kaza idare meclisleri bulunmaktaydı (Ortaylı, 2020: 81). Mesela 1901 yılı Raşya kazası meclis azalığına tayin olunan şahısların listesi gazetede yayımlanmıştır. Dört azanın üçü Müslüman biri ise gayrimüslimdir (Suriye, 1901: 1822).

1.3. Belediyeler

Osmanlı'nın klasik döneminde belediye hizmetlerinin yürütülmesinde en büyük rolü oynayan kurum kadılık kurumuydu. Ancak 19. yüzyılın başlarında modernleşmenin de tesiriyle kadıların yürüttüğü belediye hizmetlerinin taşrada yürütülmesi için 1826'da İhtisab Nazırlığı kurulmuştur. İhtisab Nazırlığına bağlı olarak taşrada ihtisab müdürlükleri oluşturulmuştur. Ancak bu nazırlık ve müdürlükler beledî hizmetlerin verilmesinde işlevsel olmamıştır. 1836'da kadıların vakıf denetleme görevi yeni kurulan Evkaf Nazırlığına verilince kadılık kurumunun şehir yönetimine dair görev ve sorumluluğu son bulmuştur. İlk belediye örgütünün kuruluşu ancak 1854 yılında gerçekleşmiştir (Seyitdanlıoğlu, 2010: 1-3). Taşra belediyelerinin yasal dayanağı ise 22 Ocak 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilâyet Nizamnamesiyle meydana getirilmiştir (Sunay, 2002: 130). 1877'de vilâyetler belediye kanunuyla vilâyetlerdeki belediyelerin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir (Ortaylı, 2020: 190). Nizamnameye göre vali, mutasarrıf ve kaymakamın bulunduğu her şehir ve kasabada belediye işleriyle ilgili bir reis ve bir muavin ile altı üyeden oluşan bir belediye meclisi kurulacaktı. Mühendis ile memleket tabibi, meclisin tabii üyesiydi. Meclis reisi memurlar arasından seçilecek, mutasarrıfın tayini valinin onayı ile göreve başlayacaktı. Meclisin toplanma süresi haftada iki gündü. Toplantı için üye yeter sayısı ise üyelerin üçte biriydi (Sunay, 2002: 130).

Suriye vilâyetindeki belediye kadrosunu vilâyet gazetesi aracılığıyla takip edemiyoruz. Ancak vilâyet salnameleri bu konuda bize yardımcı olmaktadır. 1899'da Şam'da Hocasade Mahmut Efendi'nin belediye başkanlığı yaptığı anlaşılmaktadır. Belediyede bulunan azalar toplamda 11 kişiden oluşmaktadır. Belediye kaleminde görevli olan bir baş kâtip, ikinci kâtip, bir muhasebe kâtibi, mukayyid adıyla bilinen kayıt işlerine bakan bir görevli, bir sandık emini ve bir yevmiye kâtibi bulunmaktadır. Salnamede başka belediye memurlarının da adı geçmektedir. Bunlar arasında baş mühendis, tabip, aşı memuru, kontrat memuru, evzan (hesap) memuru, kondüktör, muhasebe müfettişi, cerrah, mümeyyiz, muhasebe kâtibi, baş müfettişlik görevlisi ve çavuşlar bulunmaktadır (Suriye

Vilâyet Salnamesi, 1899: 124-125). 1900 yılı salnamesine göre ise belediye başkanı Paşazade Abdülkadir Bey'dir. Aza sayısı yine 11 olmakla beraber belediye kalemindeki görevli memur sayısının azaldığı gözlemlenmektedir. Nitekim bir baş kâtip, bir mukayyid, bir yevmiye mukayyidi, bir muhasebe kâtibi, bir sandık emini ve bir mümeyyiz bulunmaktadır. Diğer görevliler arasında ise başmühendis, sıhhiye müfettişi, birinci tabip, ikinci tabip, aşı memuru, sıhhiye kâtibi, muavin, kondüktör, ebe, başmüfettiş, üçüncü müfettiş ve çavuşlar zikredilmiştir (Suriye Vilayet Salnamesi, 1900: 124). 1900 sonrası vilâyet salnamelerine ulaşamadığı için bu konu hakkında daha fazla bilgi mevcut değildir.

1877 Belediye Kanunu hükümlerine göre; belediye meclis üyelerinin, seçmen ve aday listelerinin hazırlanması ve halka duyurulması, listeler konusundaki itirazların değerlendirilmesi ve oylamanın gerçekleştirilmesi işlerini yürütmek üzere "İntihap Komisyonu (Seçim Encümeni)" kurulmuştu. Belediye daire reisinin başkanlık yaptığı bu komisyonun seçim boyunca gerçekleştirdiği toplantılar ve aldığı kararlar zabıt defterine kaydediliyordu. Seçmen ve aday şartlarını taşıyan kişilerin kayıtları, mahalle yönetimleri ve İntihap Komisyonu tarafından emlak vergisi defterlerinden de yararlanılarak hazırlanmaktaydı. Seçmen kayıtlarının belediye daire merkezi ve mahalle camisindeki askı süresi sekiz gün olarak belirlenmişti. Bu süre içinde kayıtlara itiraz etmek mümkündü (Oktay, 2005: 345). 1899 yılında Suriye vilâyet gazetesinde belediye meclisi üye seçimlerinin başladığını duyuran bir haber yayımlanmıştı. Haberde kanuna uygun olarak seçim kağıtlarının memleketin sokaklarına asıldığı ifade ediliyordu (Suriye, 1899: 1730). Bazı durumlarda belediye başkanlarının görevden çekilmeleri sonucunda yerlerine yeni birinin seçilmesi gerekebiliyordu. Belediye reisinin istifası üzerine yerine geçecek kişinin seçilmesine kadar beledi hizmetlerin aksamaması için geçici olarak makamı idare edecek kişi belirlenirdi (Suriye, 1901: 1800).

Belediyeler; organların belirlenmesi, bütçe uygulamaları, personel düzeni, gelir ve harcamalar, yerel hizmetler, idarî denetim, kanun yorumları, yönetim reformu çalışmaları ve buna benzer alanlarda birinci derece Dahiliye Nezareti ya da söz konusu nezaret üzerinden diğer ilgili nezaretlerle yazışmalar yürütmekteydi (Oktay, 2005: 259). Belediyeler yerel harcama ve bütçe uygulamalarıyla ilgilenip denetleme yapmaktaydı. Ancak belediyenin mali hesaplarını da denetleyen bir kurul bulunmaktaydı. Belediyenin malî daireleri hususi olarak bu iş için kurulan komisyonlarca düzenli olarak incelemeye alınıyordu. Suriye vilâyetinde 1900 yılına ait inceleme komisyonunda maarif dairesi muhasebecisi, vilâyet masârîfât muhasebesi baş kâtibi ve ayrı olarak yalnızca isimlerinin

zikredildiği iki kişi bulunmaktadır (Suriye, 1900: 1747). Bu kurul dışında belediye meclisinin bir organı statüsünde olmayıp belediye meclisiyle belediyenin kurulduğu yerdeki idare meclisinin birleşiminden oluşan bir kurul bulunmaktadır. Buna cemiyet-i belediye denmektedir. Cemiyet-i belediye yılda iki defa toplanırdı. Cemiyet-i belediyenin görevi ise belediye bütçesi ve kesin hesabını onaylamaktı (Coşkun, Yıldırım, Şen, 2021: 13). 1901 yılında yayımlanan bir haberden Şam belediye bütçesi açık verip belediye sandığının bazı masraflardan dolayı borçlu olduğu anlaşılmaktadır. Borcun ödenebilmesi için belediyenin yapacağı yenilik ve düzenlemeleri etkilemeyecek şekilde bazı maaş ödemelerinden mümkün olduğu kadarıyla tasarrufa gidileceği haber verilmiştir (Suriye, 1901: 1800).

1877 vilâyetler belediye kanunuyla birlikte bina inşası, yolların genişletilmesi ve gözetilmesi ve çevre düzenlemesi gibi faaliyetler belediyenin görevleri arasında yer almıştır (Coşkun, Yıldırım, Şen: 2021: 8). Bu dönemde bir yapı kanunu mevcuttu. Sokaklar, ev ve dükkânların bu kanuna uygun olarak yapılması gerekmektedir. Ancak vilâyet kazalarının çoğunluğunda bulunan sokak, ev ve dükkânların ebniye kanununa aykırı olarak yapılmıştı. Çıkan yangınlarda kasabaların çoğunluğu bu duruma bağlı olarak zarar görmüştü. Yapılan ev ve dükkânların kolay yanabilecek maddelerden oluşmaması ve kanuna uygun şekilde tedbirlerin alınması hususunda dahiliye nezaretince hazırlanmış uyarı metni gazetede yayımlanmıştı (Suriye, 1899: 1721).

Belediyenin görevlerinden biri de toplumsal sağlığı korumaktı. Vilâyette salgın hastalıkların baş göstermesini engellemek için belediye tarafından bazı kurallar konulmuştu. Buna göre pazarda satılan ve kesilen hayvanlar sık sık muayene edilecek, mezbahalarda her zaman bir belediye çavuşu ve bir jandarma bulundurulacak, kesilecek hayvanın baytar müfettişinin muayenesi sonucunda verilecek ruhsatla kesimine müsaade edilecektir (Suriye, 1900: 1780). Zehirlenme, bozuk mal satımı gibi durumlarda belediye tarafından soruşturma yapılır bunun sonucunda belediye tabiplerince rapor hazırlanarak halka bildirilirdi. Bu bildirimler genellikle vilâyet gazetesinde haber yapmak suretiyle ilân edilirdi (Suriye, 1899: 1715).

Belediyenin görevlerinden bir diğeri kendisine ait mülk ve gelirlerin yönetimini, bölüştürülmesi ve satışını sağlamaktır. 1877 Belediye kanununa göre devlete ait olan gelirler şunlardır: (Coşkun, Yıldırım, Şen: 2021: 15-16).

1. Devletçe tahsis olunan vergiler.

2. Kanunda belirtilen satışlardan elde edilen gelirler ve yol gibi düzenlemeden faydalanacak olanlardan alınacak şerefiye.
3. Nakdi cezalardan elde edilen gelirler.
4. Ölçü ve tartı aletlerinden ve hayvan alım satımından alınacak vergiler.
5. Belediye yapılıcak yardım ve bağışlar.

Taşrada kurulan belediyelerin gelir kalemlerinin düzenlenmesi bu yolla belediyelerin verdiği hizmetlerin artması için 1880'li yıllarda çalışmalar yapılmıştır. Rüsûm-ı erbaa adı verilen kantar, kile, hayvan ve zebhiye türündeki dört adet verginin geliri başlangıçta hazineye aitti. 1886'daki düzenleme sonrasında bu vergilerin geliri belediyelere devredilmiştir. Ancak devlet hazinesinin içinde bulunduğu sıkıntılı durum sebebiyle vergi gelirleri belediye ve hazine arasında yarı yarıya paylaştırılmıştır. Rüsûm-ı erbaa gelirleri ya devletin görevlendirdiği mal memurları vasıtasıyla ya da gelirlerin mültezimlere ihale edilmesi yoluyla tahsil ediliyordu. Rusûm-ı Erbaa gelirlerinden ilki olan kantar vergisi hem vilâyet merkezi hem de bağlı kazalarda tartı ve ölçü işinin muntazam bir usulde olmaması sebebiyle nizami şekilde toplanamıyordu. Bu da hem vergilerin azalmasına hem de ahalinin zarara uğramasına sebep olmaktaydı. Bu sebeple vilâyet idarecileri miri kantarın kullanılmasını zorunlu tutulması ve munzatom bir usul takip edilmesi taraftarıydı. 1882 yılında Dahiliye Nezareti'nin emriyle ürünlerin kıymeti ve kendisine gösterilen talep üzere bir fiyat tarifesi hazırlanmıştı. Rusûm-ı Erbaa'dan biri de hayvanların kesimi durumunda cinsi ve büyüklüğüne göre alınan zebhiye vergisiydi (Bingöl, 2019: 59-62). 1900 yılında Suriye vilâyet gazetesinde yarısı belediyeye yarısı ise hazineye ait olan vergiler sıralanmıştır. Bunlar arasında kantar rüsumu, zebhiye rüsumu, at pazarı rüsumu, eşek pazarı rüsumu, deve pazarı rüsumu, kıl rüsumu (koyunlar için) ve maarif zebhiyesi rüsumu bulunmaktaydı (Suriye, 1900: 1750).

1.4. Muhtarlıklar

1829 yılında İstanbul'un güvenliğinin sağlanması, hırsızlık ve yolsuzluk gibi istenmeyen durumların önüne geçilmesi için muhtarlık teşkilâtı kuruldu. Her mahallede muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sâni adıyla iki muhtar bulunuyordu. Muhtarlar halk oyuyla seçilir daha sonra merkezin onayına sunulurdu. Her muhtar için darphanede birer mühür kazdırılıp kendilerine gönderilmekteydi. Kefferleri ise mahalle imamlarıydı (Akyıldız, 2000: 89). Mahallede asayiş sağlamaya, vergilerin pay edilmesi ve toplanmasında yardımcı olmak gibi ayanlara verilen görevlerin büyük bir kısmı muhtarlara verilmişti. Ancak bunların yanı sıra muhtarlığını yaptıkları mahalleden veya köyden başka bir şehir veya köye gitmek

isteyenlere mühürlü pusula vermek, mahallede doğan, ölen başka mahallelere göç edenlerin kayıtlarını kaydedip, günü geldiğinde defter nazırına bildirmek, gerektiğinde Meclis-i Şer'e katılmak gibi görevleri de bulunmaktaydı (Çadırcı, 1970: 413-414). Doğan, ölen ya da başka mahallelere göç eden şahısların kaydını tutmak muhtarların sorumluluğundayken ahalinin görevi de bu tarz durumları gerçekleştikten sonra belediyeye bildirmektir. Bu işlemi muhtarlar aracılığıyla yapmaktaydılar. Bu konuda halk, gazetede yayımlanan bir haberle uyarılıyordu. Doğum, ölüm veya nikâh sonrasında durumun belediyeye bildirilmemesi halinde haber vermeyen şahıslar hakkında belirlenen ceza-yı nakdî uygulanıyordu (Suriye, 1902: 1854). Muhtarlar ve halk dışında vefat ve boşanma gibi işlerle ilgilenen imamlarda söz konusu hallerin gerçekleştiğini belediyeye bildirmeliydi. Bu işlem için belirlenen süre sekiz gündü. 1899 yılında bu sorumluluğun yerine getirilmesi için bir defaya mahsus iki ay müddet verilmiştir. Ancak hangi gerekçe ile böyle bir karar alındığı bilinmemektedir (Suriye, 1899: 1722). 8 Mart 1900 tarihinden itibaren bir yıl müddetle padişah müsaadesiyle nüfusa kaydı yapılmamış şahısların ödemesi gereken cezayı-ı nakdî affedilmiştir. Ancak verilen sürenin dolmasına az bir vakit kaldığı için uyarı niteliğinde yayımlanan haberde bu kişilere hatırlatma yapılmıştır. Devlet, Nüfus-ı Nizamname-i Cedîdîyenin 26. Maddesi uyarınca hükme uymayan aile reisi, imam, muhtar ve gayrimüslim tebaadan yarım Osmanlı lirası cezayı-ı nakdî alınacağı hususunda uyarıda bulunmuştur (Suriye, 1900: 1792).

2. ADLÎ HABERLER

Tanzimat'ın ilânından sonra yapılan ilk hukuk düzenleme 3 Mayıs 1840'taki Ceza Kanunu olmuştur. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde suçlar İslam hukuku çerçevesinde cezalandırılırdı. İslam hukukunda yeri olmayan suçlar ise padişahın örfî yetkisi kapsamına girmektedir. Tanzimat'ın ilânından sonra yapılan düzenlemeyle Osmanlı tebaasının tamamı üzerinde geçerli olan daha eşitlikçi ve kapsamlı bir ceza usulüne geçiş yapılmıştır. Kanunun en mühim özelliği şerî hukukun örfî hukukla birleşiminden ortaya çıkmış olmasıdır. Bu kanundan sonra 14 Temmuz 1851 yılında Kanun-ı Cedîd adıyla yeni kanun yürürlüğe konmuştur. Yeni kanunun öncekinden farkı ise kısas gerektiren suçlarda suçlu, mağdur veya varisince affedilse dahi sabit görülen cezanın devlet tarafından uygulanmak mecburiyetinde olunmasıdır. Bu uygulamaların ardından da devletin yıkılışına kadar hukuk alanında çeşitli düzenlemeler yapılmaya devam edilmiştir (Tahiroğlu, 1985: 592-95).

Tanzimat'ın ilânından önce Osmanlı Devleti'nde üç tip mahkeme bulunmaktaydı. Bunlar: Şeriat mahkemeleri, cemaat mahkemeleri ve konsolosluk mahkemeleridir (Tahiroğlu, 1985: 595). Tanzimat'tan sonra ise mahkemelerle ilgili büyük değişiklikler yapılmıştır. Geçmişte tek bir hâkim tarafından görülen davalar yerini birden fazla hâkimin katılım sağladığı mahkemelere bırakmıştır. Bu yöndeki ilk değişim atağı ticaret alanında yaşanmıştır. 1840 yılında İstanbul'daki ticaret meclisi 1847 ve 1848 yılında ilân edilen nizamnameyle ticaret mahkemesine dönüştürülmüştür. Sonraki süreçte ticaret kanunnamelerine yapılan eklerle karma ticaret mahkemeleri kurulmuştur. 1847 yılında yabancılar ve Osmanlı vatandaşlarının davalarına bakmak üzere karma mahkemeler kurulmuştur. 1864 Vilâyet Nizamnamesiyle beraber tüm imparatorluk sathında ceza ve hukuk mahkemeleri kurulmuştur (Aydın, 2003: 344). 1870 yılında Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamnamesi ilân edilmiştir. Nizamnameye göre nizamiye mahkemeleri bidâyet ve istinaf olmak üzere iki dereceye ayrılmıştır. Bu mahkemeler kazalarda deâvî meclisleri, livâlarda temyîz-i hukuk meclisleri, vilâyet merkezlerinde temyiz divanları ve İstanbul'da Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye olmak üzere dört gruba ayrılarak hizmet vermiştir. 1872 yılında ilân edilen nizamnameyle de nizamiye mahkemelerinin bidâyet ve istinaf olarak iki derecede hizmet vermeye devam etmesi kararlaştırılmıştır. İlk derece mahkemeler bidâyetten, ikinci derece mahkemeler ise istinafen dava görecektir (Kenanoğlu, 2007: 185-186).

Suriye vilâyet gazetesindeki adlî haberler genel itibariyle mahkemelerin ceza, icra ve istinaf dairelerinden gelen duyuru ve ilânlardan oluşmaktadır. Bu haberlerin bir kısmı

ise suçluların affi ile ilgilidir. Vilâyetteki adlî sistemi daha görebilmek için vilâyet salnamesinde faydalanılmıştır. Vilâyet merkezi Şam'daki adliye dairesi, Suriye ve Beyrut vilâyeti adliye müfettişi Hüseyin Hüsnu ve müfettiş muavini Mihail Latif Efendi tarafından idare edilmekteydi. Bu dönemde adliye meclisinde sekiz kişi bulunmaktaydı. Aşağıdaki tabloda 1900 yılı salnamesine göre Suriye vilâyeti adliye meclisi üyeleri bulunmaktadır (Suriye Vilayet Salnamesi, 1900: 104).

Tablo: 6 1900 Yılı Adliye Meclisi Çalışanları

Azalar	
Görevleri	İsimleri
Başkan- İstinaf Mahkemesi Başkanı- kurucu	Mehmed İsmet Efendi
İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Başkanı	Ali Rüşdü Efendi
Vilayet İstinaf Müdde-i Umumisi (Savcı)	Ömer Lütfü Bey
Şam Ticaret Mahkemesi Başkanı	Mehmed Hüsnu Bey
Şam Bidayet Mahkemesi Başkanı	Sadreddin Efendi
Şam Bidayet Mahkemesi Ceza Başkanı	İsmail Kâmil Efendi
Merkez Müdde-i Umumisi (Savcı)	Mustafa Asım Efendi
Kâtip- İstinaf Mahkemesi Başkâtibi	Abdullah Raşid Bey

Suriye vilâyetinde bidayet, istinaf, ticaret ve şer'iyeye mahkemeleri görev yapmaktaydı. Bidayet mahkemesi hukuk ve ceza dairesi olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Her iki dairede de birer başkan ikişer aza, ikişer aza mülazımı ve ortak üye olarak bir müdde-i umumi (savcı) bulunuyordu. 1900 yılında Suriye vilâyet merkezi Şam bidayet mahkemesi de hukuk ve ceza dairesi olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Bu dairelere bağlı olarak istintak (sorgu) ve icra dairesi hizmet vermekteydi. Bidayet mahkemesi bünyesinde mahkeme-i bidayet kalemi, müdde-i umumi (savcı) muavini kalemi ve mukavelât muharrirliği dairesi (adliye kâtibi- noter) bulunmaktaydı. Bahsi geçen mahkeme ve buna bağlı adlî daire ve kalemlerin kadroları aşağıdaki tablodaki gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 106).

Tablo:7 1900 Yılı Şam Bidayet Mahkemesi ve Ona Bağlı Daire ve Kalemler Kadrosu

Şam Bidayet Mahkemesi	
Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
Başkan İsmail Kâmil Efendi	Başkan Sadreddin Efendi
Müdde-i Umumi Muavini Mustafa Asım Efendi	
Aza Münînzade Tevfik Efendi	Aza Talâtîzade Ali Efendi
Aza Fazlu Şehlâvi Efendi	Aza Fuat Huri Efendi
Aza Mülâzımı İskenderzade Şehlâvi Efendi	Aza Mülâzımı Mülkîzade İbrahim Hakkı Efendi
İstintak Dairesi	
Müstantık-ı Sâni Ahmed Efendi	Başmüstantık Şükrü Efendi
Mülâzım İzzet Efendi	Mülâzım Mahmud Efendi
İcra Dairesi	
İkinci İcra Memuru (Muavin-Yardımcı) Reşid Meydani Efendi	İcra Memuru Aclânîzade Sadık Efendi
Rusûm-ı Nizamiye Tahsil Memuru Mustafa Efendi	Deyn-i (Borç) Tahsil Memuru Ali Efendi
Mahkeme-i Bidayet Kalemi	
Başkâtip Hüsnü Hasib Efendi	
Zabıt Kâtibi İbrahim Fevzi Efendi	Zabıt Kâtibi Hüsnü Amâdi Efendi
Zabıt Kâtibi Cündîzade Lütfi Efendi	Zabıt Kâtibi Sabri Efendi
Mülâzım Mahmud Efendi	Zabıt Kâtibi Muavini (Yardımcı) Ragıp Efendi
Mülâzım Edip Efendi	Mülâzım Said Efendi
Mübaşir Rıza Efendi	Mülâzım İzzet Efendi
Mübaşir Edip Efendi	Mübaşir Esat Efendi
Mübaşir İlyas Efendi	
Müdde-i Umûmî Muavini Kalemi	
Mülâzım Yakup Efendi	Kâtip Rahmi Efendi
Mülâzım Tevfik Efendi	Mülâzım Edip Efendi
Mukavelât Muharrirliği Dairesi	
Mukavelât Muharrir Muavini Münînzade İzzet Efendi	Mukavelât Muharriri Cündîzade Ebu'l-Hayr Efendi
Mübaşir Hüsnü Ağa	
Mübaşir Müdavimi Abdesaruf Efendi	

Vilâyet istinaf mahkemesi ceza ve hukuk olmak üzere iki daireden oluşmaktaydı. 1900 yılında ceza ve hukuk dairelerinde görev yapan başkan ve azaların isimleri aşağıdaki tabloda verildiği gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 104).

Tablo: 8 1900 Yılı Vilâyet İstinaf Mahkemesi Ceza ve Hukuk Dairesi Kadrosu

Mahkeme-i İstinaf Ceza Dairesi	Mahkeme-i İstinaf Hukuk Dairesi
Başkan Ali Rüşdü Efendi	Başkan Merkez Naibi Mehmed İsmet Efendi
Müdde-i Umumî Ömer Lütfü Bey	
Aza Kutluzade Ahmed Efendi	Aza Eyyubîzade Mehmed Ali Efendi
Aza Eğribozzade Yahya Bey	Aza Ömerîzade Abdüllatif Efendi
Aza Selim Eyüp Efendi	Aza Nikola Elyan Efendi

Aza Mihail Sayda Efendi	Aza Yaho Efendi
Aza Mülâzımı Kostaki Şehlâvî Efendi	Aza Mülâzımı Nuri Efendi

Vilâyet istinaf mahkemesine bağlı olarak görev yapan kalemler bulunmaktaydı. Bunlar İstinaf müdde-i Umumiyeliği kalemi (Savcılık kalemi) ve heyet-i ittihamiye (mahkeme inceleme kurulu) idi. Bahsi geçen kalemlerin başkan ve azaları aşağıda verilen tablodaki gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 104-105).

Tablo: 9 1900 Yılı Vilâyet İstinaf Mahkemesi'ne Bağlı Kalemler

Mahkeme-i İstinaf Kalemi	
Başkâtip Abdullah Raşid Efendi	
Zabıt Kâtibi Esad Efendi	Zabıt Kâtibi Mahmud Aziz Efendi
Zabıt Kâtibi Ömer Efendi	Zabıt Kâtibi Edip Efendi
Mülâzım Ali Rıza Efendi	Mülâzım Ali Bahsalı Efendi
Mülâzım Said Efendi	Mülâzım Riclezade İbrahim Efendi
Mübaşir Mehmed Ağa	Mübaşir Ömer Ağa
Mübaşir Halil Ağa	Mübaşir Hurşid Ağa
İstinaf Müdde-i Umumiyeliği Kalemi	
Kâtib-i Sâni Bedreddin Efendi	Kâtib Mihail Şelhob Efendi
Heyet-i İthamiye	
Başkan İsmail Kâmil Efendi	
Aza Münînîzade Tevfik Efendi	Aza Fazlu Şehlâvî Efendi

Şam'da görev yapan bir diğer mahkeme ise Şam Ticaret Mahkemesiydi. Mahkeme üyeleri geçici ve kalıcı azalardan oluşmaktadır. Mahkemeye bağlı olarak mahkeme-i ticaret kalemi hizmet vermekteydi. Mahkeme ve mahkemeye bağlı kalemin kadrosu aşağıdaki tabloda verilmiştir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 107).

Tablo: 10 1900 Yılı Şam Ticaret Mahkemesi ve Mahkeme Kalemi Kadrosu

Şam Ticaret Mahkemesi			
Geçici Azalar	Beyazıdzade Şerif Efendi	Kilâr Eminizade Emin Efendi	Kalıcı Azalar
	İslambulî Davud Efendi	İbrahim Terzi Efendi	
Mahkeme-i Ticaret Kalemi			
Başkâtip Hüsameddin Efendi			
	Zabıt Kâtibi Şem'azade Mahmud Bey	Zabıt Kâtibi Hamdi Efendi	
	Mukayyid Refiki Yusuf Efendi	Mukayyid Mehmed Efendi	
	Mübaşir Mihail Efendi	Mübaşir Mehmed Ağa	

Suriye vilâyetinde bidayet, istinaf ve ticaret mahkemeleri dışında şer'iyye mahkemesi de görev yapmaktaydı. Vilâyet merkezine bağlı semtlerde mahkemenin

şubeleri bulunmaktaydı. Bu şubeler Bezuriye, İmare, Sinaniye ve Meydan mahkemeleridir. Aşağıdaki kadro mahkemenin ana kadro bölümüdür. Bu bölümün dışında kısmî ve kayıt memurları bölümleri bulunmaktadır (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 107-108).

Tablo: 11 1900 Yılı Şam Şer'iyye Mahkemesi Kadrosu

Mehâkim-i Şer'iyye
Bab-ı Mahkeme-i Şer'iyyesi
Naib Derderîzade Abdürrezzak Efendi (Rütbeli Müderris)
Başkâtip Eyyubizade Mehmed Said Efendi (İzmir)
Mümeyyiz Mekkizade Ebu'l-Hayr Efendi
Eytam Müdürü Mehmed Hayri Efendi
Muharrerat-ı Tezkiye Kâtibi Mustafa Asım Efendi
Tezkiye Naibi Mehmed Selim Efendi
Tezkiye Naibi Muavini Emin Efendi
Tercüman Cemil Ağa

Suriye vilâyet gazetesi mahkemelerden ve adliye nezaretinden gelen duyuru, karar ve ilânları paylaşarak adli merciler ve halk arasında aracı görevi görüyordu. Mahkemelerden gelen ilânlara konunun ilerleyen kısımlarında yer verilecektir. Ancak yapılan duyurular sayıca daha az olduğu için işe ilk olarak bir duyuru örneğini incelemekle başlayabiliriz. 1901 yılında Şam bidayet mahkemesinde davaların birikmesi sebebiyle mahkemeye erken başlanmasına karar verilmiştir. Bunun için haberde kâtiplerin erken saatte mahkemeye gelmeleri gerektiği belirtilmiştir. Belirtilen saatte mahkemeye gelmeyen kâtiplerin maaşlarından kesinti yapılacağı ifade edilmiştir (Suriye, 1901: 1797). Gazetede adliye nezaretinden gelen bilgilendirme içerikli kararlar da yayımlanıyordu. Örneğin 1900 yılında yayımlanan bir haberde savcılara bir uyarıda bulunulmuştur. Müdde-i umûmîler (savcılar) Usûl-i Muhâkemât Kanunu'nun 182. Maddesi uyarınca her hükmün verilmiş anından itibaren özetleriyle birlikte 15 gün içinde istinaf müdde-i umûmisine göndermekle yükümlüdür. Ancak 1900 yılında bazı savcılar belirlenen süre geçmesine rağmen hüküm özetlerini göndermemiştir. Bu durum ilk mahkemede verilen karara itiraz etmeyi zorlaştırmaktadır. Problemin ortadan kalkması için her 15 günde bir mahkemeden çıkan hüküm özetlerine ait bir cetvel hazırlanması ve istinaf müdde-i umûmisine gönderilmesi hatırlatması gazeteye ilân vermek vasıtasıyla yapılmıştır (Suriye, 1900: 1764). Bazı sayılarda mahkûmların affı ile ilgili haberlere rastlanmıştır. 1899 yılında Şam'daki hapisanelerde cezalarının üçte birini tamamlayan suçlular adliye nezaretine gelen irade üzerine tahliye edilmiştir. İradenin sebebi ise padişahın cülusunun sene-i devriyesi

münasebetiyle suçluları bağışlaması olmuştur (Suriye, 1899: 1727). Yine 1900 yılında Cebel-i Havran'da 15 sene kürek cezasına mahkûm edilen Dürziler hakkında af kararı çıkmıştır (Suriye, 1900: 1779).

Vilâyet mahkemelerinde görülen davalardan ve çeşitli suçlara verilen cezalardan bahsetmeden önce herhangi bir suçun mahkemeye taşınmasında izlenen yoldan bahsetmek faydalı olacaktır. Mahkemeye intikal eden suçlar iki sınıfa ayrılmaktadır: Cinayet suçları ve diğer suçlar. Eğer ortada şüpheli bir ölüm, bir cinayet vakası varsa gelen ihbar üzerine suç mahalline polis komiseriyle beraber heyet-i keşfiye adında bir inceleme grubu gönderilirdi. Keşif heyetinde kaza sorgu hâkiminin muavini ve müstantık (sorgu memuru) ve doktorlar bulunmaktaydı. Bu dönemde inceleme yapmak ve muayene etmek üzere görevlendirilmiş doktorların gidecekleri yer bir binek aracıyla bir saatten fazla uzaklıktaysa kendilerine peşinen yol ücreti verilmekteydi. Suç mahallinde yapılan tetkikler sonucunda elde edilen bulgular zabıt varakası denilen tutanaklara kaydedilirdi. Tutanaklar kaza kaymakamı tarafından sancak mutasarrıfına gönderilmekteydi. Mutasarrıf ise istinaf mahkemesi savcısına tebligat göndermekle yükümlüydü (Suriye, 1901: 1793,1797,1799;1902: 1844). Sanıklar jandarma tarafından yakalanıp müstantık adı verilen sorgu memurlarınca sorguya çekilir yürütülen tahkikat sonrasında şüpheli olduklarına karar verilirse mahkemeye sevk edilirdi. Mahkemeye sevk edilen ve davası görülmesi gereken kişilere Usul-i Muhâkemât Kanunu'nun 371. Maddesi gereğince müdde-i umûmîlik tarafından ithamname yollanarak mahkemeye çağrılırdı. İthamnamenin yollanmasından sonra kişiye tanınan belirli bir süre bulunmaktaydı. Bu süre içinde mahkemeye gelmeyen kişiler hakkında kanuna karşı gelmek suçundan mal haczi gibi cezalar verilebilmekteydi (Suriye, 1900: 1751;1901: 1799). Cinayetle suçlanan kişiler hakkında tahkikat belgeleri vilâyet merkezinde üçer azadan oluşan ve heyet-i ithamiye adı verilen araştırma gruplarınca incelemeye alınırdı. Grubun üyeleri söz konusu suçu araştırır, gerekli kişileri sorguya alır ve mahkemenin haksız bir karar vermesini engellemeye çalışırdı. Suçlamanın devam etmesi ya da yargılamanın sonlanması bu aşamaya bağlıydı. Bu süreçte dikkate alınacak kurallar ise Usul-i Muhâkemât-ı Cezaiye Kanunu'nda yer almaktaydı (Saylan, 2016: 273).

Suriye vilâyet gazetesinde cinayet dışındaki suçların mahkemeye intikal sürecine dair cinayet vakaları kadar açıklayıcı bilgi yer almamaktadır. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse gazetede en çok rastlanan hırsızlık suçuyla ilgili bir haber üzerinden yapabiliriz. 1899 yılında yayımlanan bir haberde çeşitli yerlerde eve girerek hırsızlık yapan birkaç

şahıs hakkında Suriye istinaf mahkemesi ceza dairesince verilen cezalardan bahsedilmiştir. Bu cezalar genel olarak kürek mahkûmiyeti olmuştur. Ancak cinayet suçlarında olduğu gibi olayın mahkemeye sevki yahut mahkeme sürecine dair herhangi bir ayrıntı yer almamaktadır (Suriye, 1899: 1718). Yine de bazı haberlerden hırsızlık gibi küçük suçları işleyenlerin şikâyet üzerine polisler tarafından yapılan arama sonucunda yakalandığını biliyoruz. Arama sürecinde olay yerinde olan şahısların ifadelerine de başvurulmaktaydı (Suriye, 1899: 1713). 1899 yılında yayımlanan bir haberden anlaşıldığı üzere bu dönemde hırsızlık vakalarını aydınlatmak ve engellemek için “tecessüsât-ı hafiyeler” isimli gizli araştırma grubu kurulmuştur. Hırsızlık yapan şahıs, hafiyeler tarafından polis ve zaptiyelerin yardımıyla yakalanmıştır (Suriye, 1899: 1732).

Suriye vilâyet gazetesinde vilâyette adaleti sağlamak üzere görev yapan bidayet ve istinaf mahkemelerinin vermiş olduğu kararlara ilişkin haberler bulunmaktadır. Bunlar arasında verilen ceza kararları, icra takibi ve ticari davalarla ilgili kararlar bulunmaktadır. İstinaf mahkemesiyle ilgili haberler vilâyette ilgili haberler kısmında, ilk sayfada yer almıştır (Suriye, 1900: 1729). Ancak daha çok icra takibi ve ticari davalarla ilgilenen bidayet icra ve ticaret mahkemelerinden gelen haberler ise gazetenin ilânlar başlığı altında, ikinci sayfada yer almıştır (Suriye, 1900: 1752). Vilâyetteki bidayet mahkemelerinin suç ve ceza dairelerinden çıkan herhangi bir karar gazeteye yansımamıştır. Gazetede yer verilen adli haberlerin çoğunluğu istinaf mahkemelerinde görülen davalar ve sonuçlarıdır.

Bilindiği üzere istinaf mahkemeleri bir başkan ve dört üyeden oluşmakta olup bidayet mahkemelerinde görülen davaların tekraren görüldüğü mahkemelerdir. İstinaf mahkemeleri temyiz mahkemelerinden bir önceki basamağı teşkil etmektedir (Tahiroğlu, 1985: 597). Vilâyetteki bidayet istinaf mahkemelerinde görülen davalara ilişkin daha net bir fikre sahip olmak için gazetede yayımlanan bir istatistik incelenmiştir. Tablo 1900 yılında mart ayından ağustos ayına kadar altı aylık süreçte Suriye vilâyeti istinaf mahkemesi ceza dairesinde görülen, cinayet ve küçük suç davalarını içermektedir. Burada özellikle 1900 yılının seçilmesi gibi bir durum söz konusu değildir çünkü mahkemelerce bu yıl dışında herhangi bir yıla ait istatistik ilân edilmemiştir. Haberde herhangi bir sancak veya kaza adı verilmemiştir. İstatistiğin içeriği aşağıda verilen tablodaki gibidir (Suriye, 1900: 1729).

Tablo: 12 1900 Yılında Altı Ay Zarfında İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesinde Görülen Davalar

Gelen Dava Sayısı	315
Görülen Cinayet Davaları	132

Görülen Küçük Suç Davaları	95
Cinayet ve Küçük Suç Davası Olup Yakalanan ve Davası Tamamlananlar	88

Tabloya göre bu süreçte vilâyet istinaf mahkemesine 315 adet dava gelmiştir. 132 adet cinayet davası, 95 adet ise küçük suçlara ait dava görülmüştür. Bunlardan 88'i yakalanarak davası tamamlanan şahısları ifade etmektedir. Gazetenin bazı sayılarında istinaf mahkemesinden çıkan kararlar paylaşılmaktaydı. 1899 yılında istinaf mahkemesinden çıkan kararların bir listesi yayımlanmıştır (Suriye, 1899: 1718).

Tablo: 13 1899 İstinaf Mahkemesi Kararları

Suç	Ceza
Derviş El Afganistanî'nin öldürülmesi	15 sene kürek cezası + mal haczi
Adam öldürme kastıyla kurşunla yaralama	Üç sene kürek cezası
Askerden kaçmak ve hırsızlık	Üç sene kürek cezası
Cinayet	Beş sene kürek cezası + mal haczi
Cinayet	15 sene kürek cezası
Cinayet	15 sene kürek cezası
Hırsızlık	Üç sene kürek cezası
Cinayet	15 sene kürek cezası
Hırsızlık	Üç sene kürek cezası
Hırsızlık	Dört sene kürek cezası
Cinayet	15 sene kürek cezası
Hırsızlık	Dört sene kürek cezası
Cinayet	15 sene kürek cezası
Planlı cinayet	İdam cezası
Cinayet	Üç sene kürek cezası
Hırsızlık	Üç sene kürek cezası
Hırsızlık	Dört sene kürek cezası
Cinayet + hırsızlık	İdam cezası

Buradaki liste bize Suriye vilâyetinde sıklıkla işlenen suçların geneli hakkında bir fikir vermektedir. Bu durumda en fazla işlenen suç çeşitleri hırsızlık ve cinayettir. Liste dışında gazetenin farklı sayılarında rastlanan suçlardan bazıları şunlardır: tütün kaçakçılığı, bıçakla yaralama ve yaralamadır (Suriye, 1899:1706; 1900:1751; 1901:1808). Ancak bu suçlar

polis jurnalleri başlığı altında verilmiştir. Gazetenin polis jurnalleri başlığı altında vilâyet içinde işlenen suçlar ve işleniş biçimlerine dair birtakım bilgiler yer almıştır. Ancak bu noktada suçluların suçu işleyiş biçimleri ve yakalanma hikayelerine dair bir olay anlatımı söz konusudur. Dolayısıyla suçlular hakkında mahkeme tarafından verilen bir karar olmadığı için bu konu vilâyet içinde asayiş bozan olaylar olarak değerlendirilmiştir. İlerleyen kısımlarda “Vilâyet Olayları” başlığı altında incelenmiştir.

İstinaf mahkemesinde verilen cezalara dönecek olursak cinayet suçları genellikle 15 sene kürek cezasına çarptırılmıştır. Ancak planlı ve kastî girişimlerle cinayet işleyen ve yanı sıra başka türden bir suça karışmış suçlular idamla cezalandırılmıştır. Hırsızlık gibi suçların ise üç veya dörder sene kürek cezasına çarptırıldığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo dışında gazetede ceza mahkemelerinden gelen farklı haberler dikkate alındığında da benzer cezaî uygulamalar olduğu görülmektedir. Örneğin 1900 yılında Trablusşam sancağı bidayet mahkemesi müdde-i umumi muavinliğinden gelen ilâna göre Humus kazasına bağlı bir köyde bir şahsın keçileri yağma edilmiş, bahsi geçen şahıs darp edilmiştir. Suçlanan kişilerin isimleri sayılarak kendileri hakkında Usul-i Muhâkemât-ı Cezaiye Kanunu uyarınca üçer buçuk sene kürek cezası almalarına hükmedilmiştir. Aynı sayıda Trablusşam Bidayet mahkemesinde Humus kazasında kasten cinayet işleme suçundan yargılanan beş adet suçlu hakkında ceza kanununun 371. maddesi gereğince idamına hükmedilmiştir. Dolayısıyla daha önce de bahsedildiği üzere hırsızlık gibi suçlar genellikle kısa kürek cezasıyla karşılık bulurken planlı cinayet suçları nadiren idam cezasıyla sonuçlanmaktadır (Suriye, 1900: 1792).

Ceza mahkemesinin en çok hükmettiği ceza tipi olan kürek mahkûmiyeti nihayetinde klasik döneme ait bir ceza usulü olarak bilinmektedir. Kürek cezasına çarptırılan suçlu, gemide hapsolürken aynı zamanda geminin hareket etmesi için kürek çekmek gibi ağır bir işten mesul tutulmaktaydı (Kılınç, 2015: 534). 1670’li yıllardan sonra kürekli gemilerin yerini yelkenli gemilerin almasıyla donanmada kürekçi ihtiyacı azalmıştır. Bu ihtiyaç 18. yüzyılda daha da azalmıştır. Önceleri kürek mahkûmu ifadesi gemide küreğe oturmayı ifade ederken bu yüzyıla gelindiğinde kürek mahkûmu olmak tersane zindanında hapsedilmek anlamına gelmekteydi. 18. yüzyılın başlarında kürek cezasına çarptırılan mahkûmların sadece %10’u çeşitli yük gemilerinde kürek çekmek veya çalıştırılmak üzere cezalandırılmıştır (Erim, 2005: 180). Zaman içerisinde anlamı değişen ancak ismi aynı kalan bu ceza Tanzimat sonrası kanunnamelerde de varlığını sürdürmüştür. Nitekim yukarıda incelenen cezalar dahilinde de kürek cezası olarak isimlendirilmiştir.

Suriye vilâyet gazetesinde sayıca en fazla yer tutan adlî haberler arasında bidayet icra ve ticaret mahkemesinden gelen ilânlar bulunmaktadır. Bidayet icra mahkemesinden gelen haberler gazetenin ilânlar kısmında yer almıştır. Buradaki haberler genelde mahkeme tarafından verilen karar sonucunda borcu olan şahsın ödeme yapmaması sebebiyle mallarının haczedilmesi ile ilgilidir. Haberlerde haczedilen mal varlığının adedi, cinsi ifade edilirken satış için yapılacak müzayedenin ilândan itibaren 15 gün sonra başlayacağı belirtilmektedir (Suriye, 1900: 1792).

Bilindiği üzere Tanzimat döneminde özel hukuk alanında çıkarılan ilk kanun 1850 yılında yürürlüğe giren Fransız menşei Kanunname-i Ticaret olmuştur. Ancak ticaret mahkemelerinin kuruluşu kanunnamenin ilânından önce gerçekleşmiştir (Tahiroğlu, 1985: 595). Bu durumun temelinde yatan belirli sebepler bulunmaktadır. II. Mahmud döneminde ticaret, yabancıların elinde tekelleşmeye başlamıştı. Tekelleşmenin önüne geçmek, Müslüman Osmanlı tebaasından tüccarların da ticarete etkin olmasını sağlamak için berathlı tüccar sınıfları oluşturulmuştur. Berathlı tüccar sınıfındaki Müslüman Osmanlı tüccarına “Hayriye tüccarı”, gayrimüslim Osmanlı tüccarına ise “Avrupa tüccarı” denmiştir. Hayriye tüccarlarından ileri gelen birisi diğerlerinin başına “şehbender” olarak atanmıştır. Bu dönemde tüccar grupları arasında çıkan anlaşmazlıklar muhtar ve vekiller tarafından çözülmüştür. Bir süre sonra bu işler için muhtarlar ve vekillerin yeterli gelmediği anlaşılmış bunun üzerine yasal bir düzenleme yapılmasına karar verilmiştir. 1839 yılında İstanbul’da Meclis-i Ziraat ve Sanayii kurulmuştur. Bu kurul Meclis-i Umur-ı Nafia adını almış, 1840 yılında ise kurulan Ticaret Nezareti’ne bağlanmıştır. Aynı yıl Ticaret Mahkemesi kurulmuş, bundan böyle tüccarların arasındaki davalar bu mahkemelerde görülmeye başlamıştır (Demirci, 2019: 15). “Bu mahkemeler 1847 yılında Müslüman, gayrimüslim ve yabancılardan oluşan karma ticaret mahkemeleri biçimini almıştır” (Tahiroğlu, 1985: 595). Taşra ticaret mahkemeleri ise bir başkan ile iki sürekli ve dört geçici üye ile bir başkâtip ve yeteri kadar kâtipten oluşmakta idi. Karma bir davaya bakılacak ise ilgili devletin iki üyesi ile bir de tercüman hazır bulunmaktaydı (Demirci, 2019: 91). Suriye vilâyet gazetesinde ticaret mahkemesinden gelen haberlerde ise vilâyetteki tüccar kesimi ilgilendiren borç ve iflas konulu davalar görülmekteydi (Suriye, 1900: 1753). Ticaret yapan şahısların vefatı gibi durumlarda ortada bir borç varsa tahsili için görülen davalar ve duyuru ilânları bu haberler aracılığıyla paylaşılıyordu. Borç tahsili dışında tüccar kesimden iki tarafın maddî şikâyet ve talep davaları da bu mahkemede görülmekteydi. Aynı zamanda örnek verilen davaları inceleyerek ticarî davalarda

mahkemenin işleyişi konusunda da bilgi sahibi olabiliyoruz. Örneğin vefat eden bir tüccarın şirketinin iflası durumunda bunun belgelendirmesi ve mahkemeye dilekçe sunması gerekmektedir. Talep ancak mahkeme tarafından değerlendirilip kabul görürse söz konusu şirketin iflası ticaret kanunlarına uygun olarak ilân edilebilir. Birbirlerinden şikâyetçi olup maddî istekte bulunan tüccar tarafların talepleri ise mahkeme tarafından tarihlendirilmesi ve kendilerini savunması için çağrıda bulunulması halinde davaya dönüşebilmektedir (Suriye, 1900: 1753).

Bahsi geçen mahkemelerden gelen ilânları incelemek için yukarıda istinaf mahkemesinin paylaştığı istatistikî bilgilerin izlediği mantıkla bir tablo hazırladık. Tablo yılın yarısını karşılamak üzere gazete yayımlanan altı aylık ilân bölümü haberleri incelenmiştir. Bu sürede mart ayı başlangıcından ağustos ayı sonuna kadar 1752-1774 arası 23 sayı yayımlanmıştır. Gazetenin ilânlar başlığı altında yayımlanan mahkeme haberlerini incelemek için de 1900 yılından altı aylık bir süreç seçilmiştir. Bu sürede mart ayı başlangıcından ağustos ayı sonuna kadar 23 sayı yayımlanmıştır.

Tablo: 14 1900 Yılı Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi ve Ticaret Mahkemesi İlânları

Yer Adı	Gönderilen Mahkeme	Haber Sayısı (Dava adedi)
Şam	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	10
Şam	Ticaret Mahkemesi	3
Vadiyü'l-Acem	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	4
Duma	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	10
Selimiye	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	5
Baalbek	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	3
Nebk	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	5
Hasiba	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	2
Hama	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	6
Humus	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	7
Hamidiye	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	3
Beka	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	5
Selt	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	2
Havran	Bidayet Mahkemesi İcra Dairesi	1
Toplam: 66		

Altı aylık süre içinde kazaların bidayet mahkemesi icra dairelerinden toplamda 63 adet duyuru haberi bulunmaktadır. Ticaret mahkemesinden ise toplam üç adet haber bulunmaktadır. En fazla icra davası görülen mahkeme vilâyet merkezi Şam'a aittir. Kazalar arasında ticaret davasının görüldüğü tek ticaret mahkemesi ise yine Şam'dadır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere vilâyetteki bidayet mahkemesinin icra dairesi yoğun biçimde işlemiştir.

3. MALÎ HABERLER

Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti'ndeki diğer tüm alanlarda olduğu gibi malî sistem üzerinde de etkili olmuştur. Tanzimat sürecinde malî idarenin düzenlenmesine dair atılan en önemli adım Maliye Nezareti'nin kurulması olmuştur. Maliye Nezareti kuruluncaya kadar malî işler defterdarlık ve hazine vasıtasıyla yapılmaktaydı. 28 Şubat 1838'de Hazine-i Amire ve Mansure Hazinesi birleştirilmiş ve Maliye Nezareti kurulmuştur (Çakır, 2001: 35). Bu nezaret malî işleri düzenleme sorumluluğunu taşıdığı gibi denetleme yetkisini de elinde bulundurmuştur. Maliye Nezareti'nin en önemli bürosu maliye muhasebesi kalemidir. Bu kalem hazine hesaplarını tutmakla görevliydi. Kendi içinde Varidât ve Mesarifât Muhasebesi olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Varidât muhasebesi devlet gelirlerinin tahsilat kaydını tutar, iltizam işlerini yürütür, gelirlerle ilgili hesapların denetimini yürütürdü. Kendi içinde Anadolu ve Rumeli Varidât Muhasebesi olarak ikiye ayrılırdı. Masarifât Muhasebesi ise genel gider kaydı, harcama onayı ve ödemesi, hazinenin aylık, yıllık hesapları ve bütçe hazırlığı ile ilgilenmekteydi. Bu muhasebe de Anadolu ve Rumeli olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Maliye Nezareti'nin diğer kalemleri ise Sergi ve Esham muhasebesiydi. Sergi Muhasebesi hazinenin ödeme evraklarını düzenlemekle görevliyken Esham Muhasebesi de esham ve madenlerle ilgili işleri yürütmekle görevliydi. Bütçe hazırlığı ve uygulaması ise Maliye Nezareti ile Meclis-i Vâlâ'nın ortak sorumluluğundaydı (Güran, 1998: 79-80). 1840 yılında muhassıllık memurluğu kurulmuştur. İltizamın kaldırıldığı dönemde gelir tahsilini bu memurlar yapmıştır. 1842 yılında iltizam sistemine geri dönmüş, muhassıllığın kaldırılmasıyla beraber bu memurların görevleri mülkî idare amirlerine bırakılmıştır. 1858 Eyalet Nizamnamesiyle defterdarlık ve mal müdürlükleri kaldırılmıştır. Gelir tahsili ve giderlerin yapılması mülkî amirlere, hesap ve kayıt işleri muhasebeci ve mal kâtiplerine bırakılmıştır. 1864 Vilâyet Nizamnamesi sonrası muhasebecilerin yerini yeniden defterdarlar almıştır. Defterdar valinin maiyetinde yer almakta olup Maliye Nezareti'ne karşı sorumluydu. 1864'ten sonra köylerde muhtar, kazalarda mal müdürü, sancaklarda muhasebeciler ve vilâyet merkezlerinde defterdarların malî görevleri bulunmaktadır. Her kaza, sancak ve vilâyet merkezinde mal sandığı bulunmaktaydı. Yapılan tahsilatlar bu sandığa yatırılıyor, fazla gelir Maliye Nezareti'nin kararıyla gerekli yerlere yönlendiriliyordu. Vilâyet merkezindeki defterdarın görevi ise vergi tahsili sonucunda toplanan paraların mal sandığına aktarılması ve oradan devlet hazinesine intikal edilmesiydi (Şener, 1990: 54-56).

Suriye vilâyet gazetesinde vilâyetteki malî işlere dair bilgi veren haberler bulunmaktadır. Bu haberler vergi, müzayede, Duyun-ı Umumiye idaresi, Reji idaresi ve Ziraat Bankası gibi konular ile ilgilidir. Malî haberlerin bir kısmı genellikle gazetenin ikinci sayfasında yer alan ilanlar kısmında ya da maliye, dahiliye nezaretlerinden gelen kararların paylaşılmasına binaen müktesebat başlığı altında yayımlanıyordu.

Vilâyetteki malî işleyiş Maliye Nezareti'ne bağlı olarak çalışan şube ve kalemler vasıtasıyla gerçekleşmekteydi. 1900 yılında vilâyette hizmet veren kalemler arasında malî kalemler de bulunmaktaydı. Muhasebe-i Vilâyet Kaleminin muhasebe mümeyyizi Mehmed Said Efendi idi. Bu kaleme bağlı olan malî şubeler bulunmaktaydı. Bunlar: Masarifât şubesi, varidât şubesi, mesalih-i cariyeye şubesi ve kaza muamelaatı şubesidir. Bu şubelerin kadrosu aşağıdaki grafikte yer almaktadır (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 99-100).

Tablo: 15 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Malî Şubeler ve Kadroları

Masarifât Şubesi	
Başkâtip Halil Efendi	Mesarifât Mukayyidi Murat Efendi
Cetvel Kâtibi Refik Yusuf Efendi	Mesarifât Mukayyidi Sadık Efendi
Cetvel Kâtibi Hüsnü Adil Efendi	
Varidât Şubesi	
Başkâtip Rıza Efendi	Müdavim Reşit Efendi
Varidât Mukayyidi Arif Bey	Varidât Mukayyidi Şekib Efendi
Mesalih-i Cariye Şubesi	
Başkâtip Abdülceyyid Efendi	Evrak Mukayyidi Said Efendi
Başmübeyyiz Süleyman Efendi	Mübeyyiz Abdullah Efendi
Mübeyyiz Ahmed Efendi	Mübeyyiz Said Efendi
Mübeyyiz Kemal Efendi	Mübeyyiz Behçet Efendi
Evrak Mukayyidi Refik Kazım Bey	Müdavim Mahmud Efendi
Müdavim Selim Efendi	Müdavim Yusuf Efendi
Kaza Muamelaatı Şubesi	
Başkâtip Selim Sibahi Efendi	Yevmiye Kâtibi Hüsrev Efendi
Mukayyid Emin Efendi	
Harameyn Şubesi	
Başkâtip Nahid Bey	Mukayyid Osman Efendi
Mukayyid Mehmed Efendi	Mukayyid Mehmed Efendi
Mukayyid Ahmed Efendi	Câbî (evkaf tahsildarı) Mahmud Hariri Efendi
Câbî (evkaf tahsildarı) Osman Efendi	Câbî (evkaf tahsildarı) Abdülvehhab Efendi
Diğer Memurlar	
Havran Duhair-i Ayniye Memuru Mahmud Efendi	Baştahsildar Hüseyin Efendi
Sandık Emini Abdulaziz Efendi	Adliye Hesap Kâtibi Lütfi Efendi
Müfreze Kâtibi Refik Halil Efendi	Müfreze Kâtibi Refik Efendi
Meyan Kökü Ondalık Memuru Mahmud Efendi	Ambar Kilecisi Yusuf Kalam Efendi
Muhasebe Odacısı Ahmed Ağa	Sandık Himali (Taşıyıcı) Fazıl Ağa
Sandık Himali (Taşıyıcı) Yusuf Ağa	

Yukarıdaki şubelere bağlı olarak çalışan tahrir ve vergi kalemi, defter-i hakanî kalemi, merkez tapu kalemi ve evkaf muhasebe kalemi bulunmaktaydı. Bu kalemlerin kadrosu aşağıdaki tabloda verildiği gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 101).

Tablo: 16 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Malî Kalemler ve Kadroları

Tahrir ve Vergi Kalemi			
Tahrir ve Vergi Müdürü Nazım Bey			
Başkâtip Alaaddin Efendi	Mülhakat Vukuat Kâtibi Zeki Efendi		
Konvât, meydan fevkânî ve Tahtanî semtleri Vukuat Kâtibi Mustafa Efendi	Salihîye, Sûk-ı Saruca ve İmare Semtleri Vukuat Kâtibi İbrahim Efendi		
Kameriye ve Şaûr Semtleri Vukuat Kâtibi Hüsnü Efendi	Mülhakat Vukuat Kâtibi Refiki Hamza Efendi		
Vergi Yevmiye Kâtibi İbrahim Lütfi Efendi	Diğer Refik Habib Efendi		
Defterci Hüsnü Ağa	Süvari Tahsildarı Nefer (2)		
Piyade Tahsildarı Nefer (18)			
Defter-i Hakanî Kalemi			
Defter-i Hakanî Müdürü Mehmet Nafiz Efendi			
Başkâtip Mehmet Kemal Efendi	Refik-i Evvel (birinci) Yakup Sabri Efendi		
Refik-i Sani (ikinci) Refet Efendi	Refik-i Salis (üçüncü) Mehmet Şakir Efendi		
Refik-i Salis (üçüncü) Mehmed Faiz Efendi	Ketebeden (kâtip) Mehmet Mehdi Efendi		
Mülazım Selim Efendi	Mülazım Ragıp Efendi		
Merkez Tapu Kalemi			
Şam Tapu Kâtibi Abdullah Malih Efendi	Şam Tapu Emlak Kâtibi Münir Efendi		
Kura-yı (köyler) Mülhaka Tapu Kâtibi Edip Efendi	Sandık Emini Said Efendi		
Evkaf Muhasebe Kalemi			
Evkaf Muhasebecisi Abdülkadir Efendi Evvel-i Sanîsi			
Başkâtip Hüseyin Hüsnü Efendi	Mukayyid Emin Efendi		
Tahsildar Tevfik Efendi	Tahsildar Fehmi Efendi		
Evkaf Komisyonu			
Başkan Müftü Kutnazade Mehmed Salih Efendi			
A	Evkaf Muhasebecisi Abdülkadir Efendi	Atarzade Necib Efendi (Müderris)	A
Z	Aclanzade Ata Efendi (Müderris)	Hamzavizade Şakir Efendi (Müderris)	Z
A			A
Kâtip Mektubi Kalemi Hulefasından Mahmud Hilmi Efendi			

Tanzimat'tan sonra uzun süreden beri devam eden örfî vergilerin yerine ancemaatin vergisi gelmiştir. Ancemaatin vergisinin tahriri muhassıllar tarafından yapılmaktaydı. Muhassıllar köylerden başlayarak herkesin adını, unvanını, ne miktar emlak, arazi veya hayvanı olduğunu, mükellef tüccar veya esnaf ise ne kadar kazancı olduğunu sayar ve yazardı. (Çakır, 2001: 49-50). Yukarıda belediyelerle ilgili kısımda ifade edildiği gibi "Rüsum-ı Erbaa" denilen dört adet verginin gelirinin yarısı belediyelere yarısı hazineye bırakılmıştı (Bingöl, 2019: 59). Gazetede halktan alınan vergilere dair haberlerden biri de bu söz konusu vergilerdir. 1900 yılında kantar rüsumu, zebhiye rüsumu, at pazarı rüsumu, eşek pazarı rüsumu, deve pazarı rüsumu, kıl rüsumu (koyunlar için) ve maarif zebhiyesi rüsumu listeler halinde gazete aracılığıyla ilân edilmiştir (Suriye, 1900: 1750).

Tanzimatla birlikte öşür vergisinin oranı da sabitlenmiştir. Bu vergi çeşidi 1871 Vilayet Nizamnamesiyle emanet usulüyle idare edilmiştir (Çakır, 2001: 52). Gazetede kazalara ait öşür vergisinin cinsi, miktarı ve müzayedede tarihi hakkında bilgilendirme içeren haberler vasıtasıyla talip olanlara duyuru yapılmaktaydı. Belirli aralıklarla öşür vergisine yapılan ekler ve öşürün eklentisiz miktarı hakkında durum bilgisi vilâyet kaza kaymakamlıklarından gelen telgraflarda belirtilmekteydi (Suriye, 1899: 1716). 1900 yılında öşür vergisi borcu olan şahıslar için bir indirim haberi verilmişti. Yıl sonuna kadar borcun bir kısmını veya tamamını ödeyenlere uygulanan gecikme faizinde indirim yapılması kararlaştırılmıştı (Suriye, 1900: 1762). Öşür vergisinin disiplinli bir şekilde toplanması için hacı kafilesi muhafızı Abdurrahman Paşa riyasetinde jandarma kumandanı Mehmed Fevzi Paşa, vergi müdürü Nazım Bey, belediye başkanı Mahmud Bey ve komiser polis Süleyman Efendi'den oluşan bir komisyon kurulmuştu (Suriye, 1899: 1744).

Bilindiği üzere bu dönemde idaresinin bir kısmı Osmanlılar diğer kısmı ise yabancılardan oluşan Duyun-ı Umumiye adlı bir kuruluş mevcuttu. Bu kuruluş Osmanlı Devleti'nin bazı gelirleri üzerinde tasarruf sahibiydi. Bu gelirler arasında pul resimleri, alkollü içkilere uygulanan vergiler, tütün tekelinden elde edilen vergiler, ipek kozası aşar kalemleri, balık avı kalemleri ve tuz tekelinden elde edilmiş gelirler bulunmaktaydı. Duyun-ı Umumiye idaresi, mali işlerde oluşabilecek sıkıntıları engellemek, gelirlerin tek merkezde toplanmasını sağlayarak ödemeleri güvence altına almakla görevliydi (Çetin, 2018: 244-245). Suriye vilâyetindeki ipek öşrü de Duyun-ı Umumiye idaresinin tasarrufundaki gelirlerden biriydi. 1899 yılında gazetede ilân aracılığıyla ipek öşrüne talip olanların yapılacak müzayedeye katılıp Şam'daki Duyun-u Umumiye müdüriyetine ve aynı zamanda vilayet idare meclisine müracaat etmeleri istenmekteydi (Suriye, 1899: 1712).

Gazetede adı geçen vergilerden biri de ağnam vergisiydi. Ağnam vergisinin toplanışı hususunda sıkıntılar yaşanmaktaydı. Mesela 1899 yılında Havran sancağına bağlı bir kasabada birkaç aşiret yaşıyordu. Kasabaya girişlerde aşiretlerin develeri sayılarak, yapılan sayıma göre akçe ödemesi isteniyordu. Ancak bu sayımlar belirli bir düzene bağlı olmaksızın yapılıyor, dolayısıyla aşiretlerden düzensiz bir ödeme alınıyordu. Ancak bu gidişata son vermek üzere bölgeye gönderilen sayım memurları vasıtasıyla güvenilir bir sayım yapılmış söz konusu develer ağnam vergisi kapsamına dahil edilmişti (Suriye, 1899: 1721) 1901 yılında bazı mahallerdeki ağnam memurlarının vergi toplama hususunda özen göstermediği ve birçok vergiyi toplamadığından yakınılıyordu. Bunun üzerine maliye

komisyonu bu hususta çalışmaya başlamış ve ağnam memurlarının seçiminde özenli olunmasıyla ilgili uyarıda bulunmuştu. Gazetede ki haberlerden hareketle vergi toplanışında özellikle de ağnam vergisinin toplanışı konusunda bu tarz özensizliklerle karşılaşıldığı söylenebilir (Suriye, 1901: 1798).

Gazetede vergi ödemesi dışında vergi affı hususunda da birkaç haber yer almıştır. 1900 yılında maliye nezaretinden gelen bir telgraftan anlaşıldığı üzere padişah, cülusunun 25. Sene-i devriyesi münasebetiyle vergi mükellefi olup durumu olmayan fakir kimselere bakiye affında bulunmuştu (Suriye, 1900: 17 76). 1902 yılında da padişahın iradesine binaen alkollü içkilerden alınan zecriye bakiyelerinin affedildiği ifade edilmiştir (Suriye, 1902: 1853).

Mali haberler arasında gerek vilayet içi gerekse vilayet dışı ihtiyaçlar için yapılacak müzayedelerin duyurusu da yer almaktaydı. Bu ihtiyaçlar genellikle askeriyenin senelik bakliyat, temizlik malzemesi gibi ihtiyaçlarıyla ilgili oluyordu (Suriye, 1899: 1716), (Suriye, 1899: 1723). Bunun dışında hastane okul gibi yerlerde bulunanların ihtiyaçlarına yönelik müzayedeler de duyurulmuştur (Suriye, 1899: 1732).

Malî haberler başlığı altında güncel durumları hakkında düzenli olarak haber verilen malî kurumlar bulunmaktaydı. Bunlar: Ziraat Bankası, Duyun-ı Umumiye İdaresi, Reji idaresi ve vilayet belediye muvazeneleridir. 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuş ardından memleket ve menafî sandıklarının fonu bu bankaya devredilmiştir. Ziraat Bankası'nın modern tarımsal faaliyetlerinde bulunan eğitim kurumlarının finansmanını sağlama, numune tarlaları ve ağılları finansmanını temin etme, Hicaz Demiryolu projesinin ve yol ile inşaat yapımı gibi faaliyetlerin finansmanında kaynak oluşturma, maaşların ödenmesine aracılık yapma, emeklilik kesintileri ve vergi tahsili yapma gibi birçok rolü vardır (Kaya ve Kadanalı, 2020: 138-141). Bu dönemde vilâyet memur dairelerinden biri de Şam Ziraat Bankası şubesine aitti. Şam Ziraat Banka'sında bir şube memuru, bir memur muavini, bir mukayyid, bir ambar memuru, iki mülâzım, bir şube kâtibi, bir tahsildar ve bir odacı bulunuyordu. Ziraat Banka'sının idare meclisinde bir heyet bulunmaktaydı. Bu heyette bir başkan, üç şube memuru ve bir ziraat müfettişi görev almaktaydı (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 104-105). Ziraat Bankası'nın teftiş talimatları ve memur alımları için vilâyet gazetesi üzerinden duyuru yapılmaktaydı (Suriye, 1899: 1710).

Yukarıda bahsedildiği üzere bu idarenin dönemin malî koşulları üzerinde önemli bir etkisi vardı. Suriye vilâyet gazetesinde idarenin aylık hasılat bilgisi ve faaliyetleri hakkında

haberler bulunmaktadır. Duyun-ı Umumiye idaresinin aylık olarak paylaşılan hasılat bilgisi vasıtasıyla idarenin gelirlerindeki hareketlenmeler gözlemlenebiliyordu. Örneğin 1901 yılı eylül ayında idarenin aylık geliri 125.000 liradır. 1900 yılı eylül ayı geliri ise 132.000 liradır. Dolayısıyla bir önceki sene hasılatı ile karşılaştırıldığında aylık gelir azalmış durumdadır (Suriye, 1901: 1833). 1902 yılındaki haberde ise mart ayı gelirinin 1901 yılı mart ayı gelirine göre 3.600 lira eksildiği ifade edilmiştir. Duyun-ı Umumiye idaresinin aylık hasılatları hakkında düzenli olarak haber bulunmamaktadır. Dolayısıyla net ve sıralı bir gözlem yapılamamaktadır. Ancak karşımıza çıkan haberlerin geneli itibariyle hasılatta bir düşüş söz konusu olduğu söylenebilir (Suriye, 1902: 1854). Gazetede gelir miktarı dışında idareye dair farklı bir habere rastlanmıştır. 1900 yılında Duyun-ı Umumiye idare meclis başkanı Mösyö Perje tarafından Duyun-ı Umumiye-i Osmaniye idaresi memur ve çalışanlarının faydasına olmak üzere bir tasrif ve tahsisat sandığı, bir sigorta sandığı, bir iane sandığı, bir tekaüd sandığı kurulması kararını içeren bir nizamname layihası kaleme alındığı duyurulmuştur (Suriye, 1900: 1779).

Gazetede aylık hasılatı hakkında haber yapılan idarelerden biri de Reji idaresidir. Bu idare 1883 yılında yabancı sermaye ile kurulmuş, 1884 yılında faaliyete geçmiştir. Reji idaresi devletin tütün gelirlerine ortak olmak ve dış borçlarını ödemek amacıyla kurulmuştu. Mamul tütün satışları, ihraç edilen tütünden alınan vergiler, ruhsat gelirleri, sigara, enfiye, çiğneme tütün ithalatından elde edilen gümrük giriş vergileri ve faizler Reji idaresine bağlanmıştı (Karaçor, Kaya, Aydın, 2019: 23-24). Suriye vilâyet gazetesinde Reji İdaresinin 1900 yılı Eylül ayı hasılatıyla 1901 yılı eylül ayı hasılatı arasında bir mukayese yapılmıştır. 1901 yılındaki gelir 1.900 yılından 5.000 lira eksik durumdaydı (Suriye, 1901: 1837). 1902 yılında ise Reji İdaresinin mart ayı hasılatı 183.000 liraydı. (Suriye, 1901: 1832).

4. ASKERÎ HABERLER

Osmanlı kara kuvvetleri hassa askerlerinden oluşan Birinci Ordu, Rumeli, Anadolu ve Arabistan orduları olmak üzere beş büyük birime ayrılmıştı. 1848 yılında bu birimlere Irak ve Hicaz orduları eklenmiştir. Bu dönemde askere alım şartları da değişime uğramıştır. Alınan yeni karara göre askere alım işlemleri bölgenin nüfusu göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Her aileden bir kişi askere alınmıştır. Ancak ailede tek çocuk varsa askerlik görevinden muaf tutulmuştur. 6 Eylül 1843'te çıkan kanunla askerlik süresi kısaltılarak beş yıla indirilmiştir. Beş yıl askerlik süresini dolduranlar için de yedi yıl ihtiyatlık süresi verilmiştir. Tanzimat'tan sonra gayrimüslimlerin de askerlik yapması gündeme gelmiştir. Bu tartışma 1856 yılında ilân edilen Islahat Fermanı ile sonuçlanmıştır. Böylece Müslüman tebaa gibi gayrimüslimlerin de askerlik yapmasına hükmedilmiştir. Ancak bu karar uygulanamadığı için gayrimüslimlerden askerlik görevine karşılık bedel-i askerî adıyla bir vergi alınmasına karar verilmiştir. Sultan Abdülaziz döneminde askerî işlere önem verilmiştir. Askerler modern silahlar ve modern kıyafetlerle donatılmış, gittikleri okullar ıslah edilmiştir.

1869 yılında Osmanlı Ordusu Nizamiye, Redif ve Müstahfiz olarak üç bölüme ayrılmıştır. Osmanlı kara kuvvetleri, merkezi İstanbul'da olan Rumeli; Erzurum'da Anadolu, Şam'da Suriye; Bağdat'ta Arabistan ve merkezi Yemen'de olan Yemen Orduları adı altında yedi orduya ayrılmıştır. Harbiye Nezareti'nin kuruluşu da bu döneme rastlamaktadır. Ancak bu kuruluş tam olarak nezaret değil askeri bir büro gibi olmuştur. Nezaretin gerçek anlamda kuruluşu II. Abdülhamid döneminde gerçekleşmiştir (Özcan, 2002: 119-120). "1886'daki Asker Alma Kanunu'na göre askerî yükümlülük yaşı 20 yaşında başlayıp 40 yaşında bitiyordu. Nizamî askerlik hizmeti silâh altına girildiği günden itibaren başlayıp altıncı yılın sonunda sona erecekti. 20 yıllık askerlik hizmetinin ilk 6 yılı nizamiyede yani muvazzaf olup, silâh altında, onu takip eden 6 yıl rediflik hizmetinde, ondan sonraki 8 yıl ise müstahfazlıkta geçecekti." (Ayın, 1994: 31).

Askerlik konusu o dönemin mükelleflerini zorlayan bir konuydu. Askere gitmek mecburiyeti bu kişileri uzun süreli olarak para kazandıkları meslekten, işledikleri bağ ve bahçeden uzak kalmalarına sebep oluyordu. Suriye vilâyet gazetesindeki askerî konulu haberler arasında askere alım şartları, askerî kura çekilişi, bedel-i nakdî, tabur teşkili, askeri alanda kullanılacak teçhizatın üretimi veya siparişi hakkında gelişmeler bulunmaktadır. 1900 yılında Suriye vilâyetinde bulunan Beşinci Ordu'nun müşîri Sadr-ı Esbak Cevat Paşa, ordu müfettişi ise İsmail Hakkı Paşa idi. Erkan-ı harbiye dairesinde

başkan miriliva Ali Raif Paşa, başkâtip ise Yahya Sıdkı Efendi idi. Erkan-ı harbiye dairesine bağlı olarak levazım dairesi gibi daireler bulunmaktaydı. Bu dairelerin içinde mülazım ve mümeyyizlerin çalıştığı şubeler bulunmaktaydı (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 144).

1843 yılında çıkan Tensikat-ı Celile-i Askeriye kanunuyla askere alım muamelesine kura usulü getirilmesi planlamıştı. Ardından 1844 yılında bir kura çekilişi yapılmıştı. Ancak bu çekiliş düzensiz şartlar ve yaşanan aksilikler sebebiyle adaletli bir kura olmamıştı. Kura çekilişine dair kanun hazırlığına ise 1846 yılında girişilmişti. 1846 yılında çıkan kura kanuna göre Osmanlı Devleti'nde bulunan bütün Müslümanlara askerlik hizmeti bir görev ve yükümlülüktü. Askerlik vazifesinin süresi beş yıldır. Kanunda Müslüman ahaliden askerlik çağına gelenlerin her yıl kuraya katılmaları ve kendisine kura isabet edenin askere gitmesinin mecburî olduğu belirtilmişti. Ahali içinde askerlik görevinden geçici ve kalıcı olmak üzere muaf olanlar bulunuyordu. Muafiyet durumu şartlara göre değişkenlik gösteriyordu. İlmiye, kalemiye ve mülkiye hizmetinde bulunan kapıcıbaşı, müderris, haceden-ı divan-ı hümâyûn rütbelerine kadar olan kişiler, her rütbedeki memleket müftüsü, şeyhler, görevlerini fiilen yürüten cami imamları, hatipler, müezzinler ve kayyumlar askerî muafiyete sahipti (Aydın, 1994: 10-15). 1886'da ilân edilen yeni kanuna göre ise beş yıl arka arkaya kura isabet etmeyenlerin redife geçirilmeleri usulü kaldırılmıştı. Her redif dairesi bir tabur çıkaracak şekilde yeniden belirlenmişti. Bu kanunla bedel-i şahsî ödeyerek askerlikten muaf olma durumu da ortadan kaldırılmıştır (Çadırcı, 2008: 113-114). Para usulü olarak bilinen bedel-i nakdî uygulaması ise devam etmiştir (Aydın, 1994: 44). 1900 yılında askerlik yaşı gelmiş olup tarla, bağ veya arazisi bulunan redif taburu askerlerinin bunları satıp askere gitmek yerine bedelen hizmet etmek istemeleri durumunda ödemeleri gereken bedel-i nakdî 50 adet Osmanlı lirası olarak belirlenmişti (Suriye, 1900: 1778). Ancak 50 Osmanlı lirasını verip muaf olmak isteyenlerin kendilerine en yakın askerî birlikte beş ay boyunca eğitim görmeleri şartı da getirilmişti. Bedel-i nakdî vermek için önce kuraya katılmak ve tertib-i evvel numarasını çekmek zorunluluğu bulunuyordu (Aydın: 1994: 44).

Yüksek okul okuyanların da askerlik yapma zorunlulukları vardı. Ancak bu şahısların okul okuma durumlarından dolayı askerlik görevlerini erteleme imkânı bulunuyordu. Bu kişiler okula giriş tarihi göz önünde bulundurularak sınava alınırды. Yapılan sınav sonrasında askere gidip gitmeyeceklerine karar veriliyordu (Suriye, 1901: 1828). Öğrenciler 20'den 26 yaşına kadar her yıl kuraya katılır, sınav sonrasında ise

kazananlar bir sonraki sene yapılacak kuraya kadar askerlik görevinden muaf tutulurdu. Altı yıl boyunca üst üste sınavda başarılı olan öğrenciler nizamiye ve redif görevlerinden muaf sayılmaktaydı (Aydın, 1994: 16).

Kura yoluyla gerçekleştirilen askere alım muameleleri çeşitli şartlara bağlı olarak farklı seyredebiliyordu. Bazen askere alım muamelesi yapılmaksızın gönüllü olarak askere kaydolmak isteyenler çıkabiliyordu. Suriye vilâyetinde bu durumun bir örneği gazeteye yansımıştır. Habere göre 1883 yılında 28 kişi gönüllü olarak askerliğe talip olmuştur (Suriye, 1883: 939). Kura çekilişleri bu işi yapması için her bölgede görevlendirilmiş olan askere alım meclisleri tarafından yapılıyordu. Bu meclislere yapılan aza tayinlerinde meclise katılan azaların isimleri Suriye vilâyet gazetesinde yayımlanmaktaydı (Suriye, 1899: 1713). Çekilişler padişahın yollamış olduğu fermanda yazılı olan düstur üzere yapılıyordu. Fermanda askeri mükelleflerin kim olduğunu belirleyen doğum tarihleri ve buna bağlı olarak muafiyet hakkına sahip olanlarla ilgili bilgiler bulunmaktaydı. Şam'daki muameleler tören şeklinde yapılır, genellikle yer olarak hükümet dairesinin önü tercih edilirdi (Suriye, 1899: 1715). Bu törenlere vali, mülkî ve askeri memurlar ve memleketten pek çok zat katılırdı. Gönderilen ferman genellikle idare meclis kâtibi tarafından okunur, ardından dualar edilirdi. Yapılan çekiliş sonucunda askerlik görevini yapacak kişilerin isimleri açıklanırdı (Suriye, 1899: 1714). Kazalarda düzenlenen kura çekilişlerinin sonuçları vilâyet gazetesi yoluyla halkla paylaşılmaktaydı (Suriye, 1899: 1716).

Gazetede dönemin askerî koşullarını iyileştirmek amacıyla devlet tarafından yapılan birtakım faaliyetlere de yer verilmiştir. 1900 yılında “Donanma-i Hümayun” başlığı ile İtalya Bahriye Nezareti'nin gazetesi olan Militare Marina'da Donanma-i Hümayun tamiri hakkında bir yazı yayımlanmıştır. Yazıda Osmanlı donanmasının yenilendiği ifade edilmektedir. Padişah, Cenova'da inşa edilen Karstobal Kolon gemisinin İspanya-Amerika muharebesindeki başarısını yakinen takip ve takdir etmiştir. İtalyan yapımı gemileri beğenen II. Abdülhamid, donanmaların İtalya'da tamir edilmesine karar vermişti. İlk olarak Mesudiye ve Asar-ı Tevfik zırhlıları tamir edilip yenilenmek üzere Çanakkale'den hareket etmiştir. Haziran ayında ise Osmaniye, Orhaniye, Aziziye, Mahmudiye zırhlı firkateynleri ile Feth-i Bülend, Mukaddime-i Haber, Avnillah, Muîn-i Zafer isimli korvet-i hümayunları da Mesudiye gibi yenilenmek üzere Ansaldo fabrikasına getirilmiştir (Suriye, 1900: 1770). Beş sayı sonra çıkan haberde Mesudiye zırhlısının tamirinin sonuna doğru geldiği ve yakında teslim edileceği haber verilmiştir (Suriye, 1900: 1775). Aynı yıl içinde Avrupalı devletlerin denizcilik mertebesine ulaşabilmek

amacıyla konvoyları korumakla görevli olan kruvazörler sipariş verilmiştir (Suriye, 1900: 1792). 1902 yılında Avrupa'da kullanılan 37 milimetrelik seri atış toplarının torpido istimbotlarına ve savaş gemilerine karşı savunmada etkisiz kaldığı için 47 santimetre olmaları kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine Osmanlı padişahı da bu yeniliği takip ederek Tersane-i Amire top fabrikasında yeni karara uygun top imali emrini vermiştir (Suriye, 1902: 1850).

Bu dönemde askerî anlamda yurt içinde ve yurt dışında çeşitli buluşlar yapılmıştır. Bunlardan bazıları Suriye vilâyet gazetesine yansımıştır. Söz konusu buluşların ilki 1883 yılında Rusya'da yapılmıştır. Baltacı sınıfının askeri mülazımlarından biri düşman telgraf hatlarından gelen telgrafları veya telefonları dinlemeye yarayan bir icat yapmıştır (Suriye, 1883: 939). 1901 yılında ise Baruthane-i Amire 'deki tezgâhlarda imal olunan dumansız barut icadı Avrupa'dan getirilmiştir (Suriye, 1901: 1797). Buluşlardan bir diğeri ise 1902 yılında Hassa Orduyu Hümayununa mensup mülazım-ı Sâni Kemal Efendi tarafından yapılmıştır. Bir numunesi Tophane-i Amire 'ye yollanan buluşun amacı askerlere kolaylıkla nişan almasını öğretmektir (Suriye, 1902: 1850).

5. EĞİTİM HABERLERİ

Osmanlı Devleti, Tanzimat'ın ilânından sonra birçok alanda yenileşme yoluna gitmiştir. Bu alanlardan biri de eğitimdi. 1869'da bu kapsamda Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ilân edildi. 7 Eylül'de ise nizamnamenin gerekçelerini içeren bir mazbata ilân edilmiştir. Devlet, söz konusu nizamnameyi eğitim sisteminin düzenlenmesi, okula devam zorunluluğunun konulması, umumi mekteplerin kısım ve derecelerine ayrılması, öğrencilerin şevk ve istekle eğitim talep etmeleri, öğretmenlerin donanımlı hale getirilmesi ve vilâyetlerdeki eğitim şubelerinde gerekli düzenlemelerle iyileştirme çalışmaları yapılması için ilân etmiştir (Parmaksız, 2008: 14). Nizamnameye göre, Maarif Nezareti, Meclis-i Kebir-i Maarif (İlmiye ve idare), vilâyet Maarif Meclisleri, Muhasebe ve Maarif Sandıklarından oluşuyordu. İstanbul ve vilâyetlerde kurulacak olan maarif sandıkları eğitimin malî boyutuyla ilgileniyordu (Soydan, 2013: 57).

Suriye vilayetinde 1880'li yıllarda maarif teşkilatının kurulmasına kadar vilayette eğitim öğretim işleri bizzat vali veya onun görevlendirdiği kişilerce yürütülmekteydi (Samur, 1988: 183). 1881 yılında çıkartılan tezkereyle her sene 10 vilâyette maarif meclisi oluşturulması hedeflenmişti. Bu vilâyetler arasında Suriye de bulunmaktaydı. 1884 yılına gelindiğinde maarif müdürlerinin başkanlık ettiği maarif meclislerinin sayısı artmış durumdaydı. Maarif meclislerinin il merkezinde darülmualimîn açmak, iptidaîyeleri düzenlemek, yeni usûlü yaygınlaştırmak, ehliyetli öğretmenler görevlendirmek gibi vazifeleri bulunuyordu. Suriye'nin maarif müdürü ise 1892 yılında atanmıştı (Taşer, 2010: 161). 1899-1902 arasında vilayetteki maarif işleriyle maarif dairesi ve maarif meclisi ilgileniyordu. Maarif dairesi çalışanları ve Maarif Meclisi azaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir (Suriye Vilayet Salnamesi, 1899: 118).

Tablo: 17 1899 Yılı Vilâyet Maarif Dairesi Çalışanları

Vilayet Kütüphaneleri Müfettişi Tahir Efendi	Muhasebe Memuru Salih Efendi
Başkâtip Şevket Efendi	Şam İttihat Postanesi Muayene Memuru Emin Efendi
Evrak Mukayyidi Ali Efendi	Muhasebe Memuru Refiki Hüna Efendi
Kâtip Refiki Mustafa Efendi	Tahsildar Abdülkadir Efendi
Sandık Emni Habib Semak Efendi	Mübaşir Hacı Edib Efendi

Tablo: 18 Maarif Meclisi Azaları

Başkan Maarif Müdürü Hüseyin Avni Efendi	
Muhasebe-i Vilayet Mümeyyizi Said Efendi Eyüpzade Muhammed Ali Efendi	Kutluzade Ahmed İzzet Efendi
Matbaa Harc Müdürü Mustafa Vasıf Efendi	Geylânizade Ata Efendi
Aclânizade Muhammed Ali Efendi	Muhasebe Memuru Salih Efendi

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi öncesinde eğitim öğretimin geleneksel biçimde sürdürüldüğü medreseler ve sıbyan okulları okulları mevcuttu. Öğrenciler ilk olarak belirli bir yönetmeliği veya programı bulunmayan, derslerine genellikle medrese çıkışlı bir hocanın girdiği, küçük mekânlardan oluşan sıbyan mekteplerine giderdi. Sıbyan okulları genellikle Müslüman ahalinin tercihiydi. Gayrimüslim tebaa ise çocuklarını ya kendi cemaatlerinin okullarına ya da yabancı okullara göndermekteydi. Sıbyan okulunu bitiren öğrenciler dilerse sonrasında sınava girer, maarif idaresine bağlı okullardan birine gider ya da medreseye devam ederdi. Sıbyan mekteplerinden sonra öğrencilerin devam ettiği medreseler ise yapı itibarıyla sıbyan mekteplerine benzemektedir. Burada öğrencilere verilen eğitim dil ve dini konular üzerinde yoğunlaşmıştı (Samur, 1988: 173-178,184).

1869 Maarif Nizamnamesiyle birlikte eğitim ve öğretim aşamaları ve okul çeşitleri belirlenmişti. Nizamnameye göre eğitim ve öğretim üç aşamada gerçekleşiyordu (Çağır ve Türk, 2017: 67). Bunlar:

- 1) Sıbyan ve Rüştîye Mektepleri
- 2) İdadiye ve Sultaniye Mektepleri
- 3) Mekâtib-i Aliye

Eğitim ve öğretimin ilk aşamasındaki ilk kurum sıbyan mektepleriydi. Sıbyan okulları 1870 yılında yapılan yeni düzenlemeyle “İptidaî” isimli okullar olarak hizmete devam etmiştir. Ancak medreselerde yenileme veya düzenleme çalışması yapılmamıştır. Nizamnamede sıbyan mekteplerinde okutulacak dersler: Usûl-i cedide tarzıyla elifba, Kur’ân-ı Kerîm, Tecvid, Ahlâka ilişkin resail, İlm-i hal, Yazı talimi, Fenn-i hesap, Tarih-i Osmanî, Coğrafya, Malûmat-ı Nâfia olarak 6. maddede belirtilmiştir (Çağır ve Türk, 2017: 35).

Suriye vilâyet gazetesindeki eğitimle ilgili haberler vilâyetteki eğitim faaliyetlerinin yönetimi, bölgedeki okulların inşa süreçleri, açılış törenleri, okullara giriş şartları, mezuniyet ve ödül törenleri, eğitim yardımları, öğretmen istihdamı ve eğitim konulu yazılar hakkındadır. 1899 yılında Suriye vilâyet gazetesinde yayımlanan bir haberden Şam'daki kadın ve erkek iptidaiye mekteplerinin isimleri ve öğrenci sayılarına ulaşılabilmektedir. Ancak sonraki yıllarda düzenli olarak okul ve öğrenci sayıları hakkında haber yayımlanmamıştır. Aşağıda verilen tabloda Şam'da bulunan erkek iptidaiye mekteplerinin isimleri ve öğrenci sayıları yer almaktadır (Suriye, 1899: 1730).

Tablo: 19 1899'da Şam'da Bulunan Erkek İptidaiye Mektebi İsimleri ve Öğrenci Sayısı

Okul Adı	Öğrenci Sayısı
Cibâl Mektebi	65
Yâğûşiye Mektebi	90
Hankiye Mektebi	70
Sipahiye Mektebi	64
Şamiye Mektebi	75
Salihîye Mektebi	80
Toplam: 554	

Aşağıdaki tabloda Şam'daki kız iptidaiye mekteplerinin ismi ve öğrenci sayıları bulunmaktadır (Suriye, 1899: 1730).

Tablo: 20 Şam'da Bulunan Kız İptidaiye Mektebi İsimleri ve Öğrenci Sayıları Tablosu

Okul Adı	Öğrenci Sayısı
Süleymaniye Mektebi	70
Karmeşi Mektebi	65
Şenbâşiye Mektebi	60
Mağberiye Mektebi	54
Salihîye Mektebi	45
Kız Rüştiye Mektebi	90
Toplam: 384	

Aşağıdaki tabloda ise Şam'daki özel kız ve erkek iptidaiye mektebi ve öğrenci sayıları hakkında bir tablo yer almaktadır (Suriye, 1899: 1730).

Tablo: 21 1899'da Şam'da Bulunan Kız ve Erkek Özel İptidaiye Mektebi Sayısı

	Okul Adedi	Öğrenci Sayısı
Özel Erkek İptidaiye Mektebi	85	Toplam: 12860
Özel Kadın İptidaiye Mektebi	80	
(Devlet ve Özel Okulda Okuyan Kız ve Erkek Öğrenci Sayısı: 13798)		

Tablolardan anlaşıldığı üzere bu dönemde iptidaiye mekteplerinde erkek öğrenci sayısı kız öğrenci sayısına nazaran daha fazladır. Devlete ait okulların sayısı ise özel okul sayılarına nazaran daha azdır. Vilayet gazetesinde iptidaiye mekteplerindeki öğrenci sayısı dışında farklı derecelerdeki okulların isimleri ve öğrenci sayılarına dair başka bir habere rastlanmamıştır. Buradaki bilgilerin farklı kaynaklarla desteklenmeye ihtiyacı vardır. Bu aşamada Alkan'ın (2000) maarif-i umumiye salnamelerinden faydalanarak hazırladığı istatistikleri paylaşmak faydalı olabilir.

Aşağıdaki tabloya göre 1901 yılında Suriye vilâyeti nüfusunun 559901 olduğu görülmektedir. Nüfusun 22745'ini ise öğrenciler oluşturmaktadır (Alkan, 2000: 115-116).

Tablo: 22 1901 Yılı Suriye Vilâyetindeki Öğrenci Sayısı

Nüfus	Öğrenci
559901	22745

Aşağıdaki tabloda ifade edildiği üzere 1894-1895 yıllarında vilâyette idadi, rüşdi ve iptidai derecede toplam 107 gayrimüslim okul bulunuyordu. Devlet okullarında olduğu gibi bu okullarda da kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısına göre daha az seyretmektedir (Alkan, 2000: 104).

Tablo: 23 1894-1895 Yıllarında Suriye Vilâyetindeki Gayrimüslim Okullar ve Öğrenci Sayısı

Derece	Okul	Erkek	Kız	Toplam
İdadi	2	590	374	964
Rüşdi	4	360	155	515
İptidai	101	4237	1177	5414
Toplam Öğrenci Sayısı: 6893				

Aynı yıl içinde vilâyetteki yabancı okulların sayısı incelendiğinde ise üç farklı derecede toplam 54 okul bulunduğu görülmektedir. Bu okullardaki kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısından 52 adet fazladır. Okulların adedi ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Alkan, 2000: 108).

Tablo: 24 1894-1895 Yıllarında Suriye Vilâyetindeki Yabancı Okullar ve Öğrenci Sayısı

Derece	Okul	Erkek	Kız	Toplam
İdadi	4	210	370	580
Rüşdi	3	320	70	390
İptidai	47	1026	1168	2194
Toplam Öğrenci Sayısı: 3164				

Eğitimin ilk aşamasında yer alan kurumlara dönersek bunlardan bir diğeri de rüşdiye mektepleridir. 1869 Maarif Nizamnamesiyle nüfusu beş yüz haneden fazla olan her kasabaya yapılması kararlaştırılan rüşdiyeler Meclis-i Kebir-i Maarif planına göre inşa edilecek ve her türlü masrafı Vilâyet Maarif İdaresi Sandığından karşılanacaktı (Çağır ve Türk, 2017: 66). 1899 yılında Şam Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye’de görülen dersler aşağıdaki gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 162).

Tablo: 25 Şam Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye Dersleri

Şam Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye Dersleri
<ul style="list-style-type: none">• Arapça• İmlâ• Matematik• Coğrafya• Lisan• Resim• Hüsn-i hat• İlm-i hal

Suriye vilâyet gazetesinde rüşdiye mekteplerinin sayısı veya öğrenci mevcudu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1899 Suriye vilâyet salnamesinde Şam Kız Rüşdiye Mektebi’nde 135 adet öğrencinin öğrenim gördüğü kaydedilmiştir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 119). 1900 yılında ise bu okulun öğrenci sayısı 140’a ulaşmıştır (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 118).

Şam Kız Rüşdiye Mektebi’ndeki idari kadro diğer mekteplere oranla daha az kişiden oluşuyordu. 1899 yılı kurumun idari kadrosunda dört adet kadın öğretmen ve bir adet hizmetli bulunuyordu (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 119).

Eğitimin ikinci aşamasında idadi ve sultaniye mektepleri yer alıyordu. İdadilerin açılma kararı 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle kararlaştırılmıştı. Ancak bu karar 1873’te Mülkî İdadi’nin açılmasıyla hayata geçirilmiştir. Rüşdiyeden mezun olan Müslüman ve gayrimüslim çocuklar üç yıl boyunca idadilerde öğrenim görmekteydi.

İdadilerde Türkçe kitâbet ve inşâ, Fransızca, kavânin-i Osmaniye, mantık, ilm-i servet-i milel, coğrafya, târih-i umûmî, ilm-i mevâlid, cebir, hesap ve defter tutma, hendese ve ilm-i mesâha, hikmet-i tabiyye, kimya ve resim dersleri görülüyordu (Çağır ve Türk, 2017: 68). 1899 yılı vilâyet salnamesinde Şam Mekteb-i İdadi-i Askeriye’de görevli hocaların branşlarının belirtilmesi vasıtasıyla okulda görülen dersleri takip edebiliyoruz. Görülen dersler aşağıda verilen tablodaki gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 119).

Tablo: 26 Şam Mekteb-i İdadi-i Askeriye Dersleri

Şam Mekteb-i İdadi-i Askeriye Dersleri
<ul style="list-style-type: none"> • Coğrafya • Resim • Tarih • Jimnastik, • Lisan • Matematik

Bu okulun 1899 yılındaki idari kadrosu ise aşağıda belirtilmiştir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 162).

Tablo:27 Şam Mekteb-i İdadi-i Askeriye İdari Kadrosu

Görevi	Sayısı
Müdür	1
Kâtip	0 (boş)
Tabib	1
İmam	1
Öğretmen	12
Toplam: 15	

Aynı yıl Şam Mekteb-i İdadi-i Mülkiye’de görülen dersler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 162).

Tablo: 28 Şam Mekteb-i İdadi-i Mülkiye Dersleri

Şam Mekteb-i İdadi-i Mülkiye	
<ul style="list-style-type: none">• Cebir• Coğrafya• Hikmet-i Tabiiye (Doğa felsefesi fizik) fen bilgisi• Arapça• Farsça• Edebiyat• Dini ilimler• Güzel yazı• Usul-i defteri (muhasabe)• Resim• Müselsel (hadis)	<ul style="list-style-type: none">• Kozmoğrafya• Hesap• Hendes,• Makine• Kavanîn• Kitabet-i resmiye• Tarih• Kimya• Osmanlıca• Ulum-ı servet (iktisat)

1899 yılında bu okulun öğrenci sayısı 398 olarak kaydedilmiştir. Kurumun idari kadrosu ise aşağıdaki gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1899: 118).

Tablo: 29 1899'da Şam'da Bulunan Mekteb-i İdadi-i Mülkiye'de Görev Yapan İdari Kadro

Görevi	Sayısı
Müdür	2
Muavin	2
Mübaya kâtibi	1
İmam	1
Doktor	1
Ambar memuru	1
Hizmetli	10
Öğretmen	14
Toplam: 32	

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle beraber İdadi mekteplerinden mezun olan öğrencilerin sınava girmek şartıyla ücretli olarak Sultanî mekteplerine gitme imkânı bulunuyordu. Bu okulda görülen dersler kısmı âdi ve kısmı âli olarak ikiye ayrılmıştı. Kısmı âlide idadi dersleri okutulmaktaydı. Okulda ücretli olarak kaydolun öğrencilerin yanı sıra ücretsiz veya indirimli olarak kaydolun öğrenciler de bulunmaktaydı (Çağır ve

Türk, 2017: 69). Sultanilerin vilâyetler merkezlerinde açılması planlansa da Girit haricinde bir yere sultani mektebi açılmamıştır (Duman, 1999: 316). Dolayısıyla vilâyet gazetesinde de sultanilere ilişkin haber bulunmamaktadır. Bunların dışında eğitim ve öğretimin üçüncü aşamasında yer alan Mekâtib-i Âliye bulunmaktadır. Suriye vilâyet gazetesinde mekâtib-i Âliye'den sayılabilecek eğitim kurumlarına örnek olarak bir haber bulunmaktadır. O da Şam Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye'dir. 1901 yılında okulun yapılmasına ilişkin birtakım görüşlere gazetede yer verilmiştir. Ancak okulun açılışı 1903 yılında gerçekleştirilmiştir. Yine de okul hakkında gazete dışındaki kaynaklardan yararlanılarak “vilâyette okul inşa çalışmaları” başlığı altında bilgi verilmiştir.

5.1. Vilâyette Okul İnşa Çalışmaları

Bu dönemde eğitim harcamaları için yerel kaynak bulmak ve bu harcamaları denetlemekle yükümlü olan birim maarif meclisleriydi. Okul inşası devlet sorumluluğundaydı ancak mevcut şartlar devletin eğitim faaliyetlerine ayırdığı finansman üzerinde kısıtlayıcı bir etkiye sahipti (Soydan, 2013: 58). Nitekim Suriye vilâyet gazetesindeki haberlerden de anlaşıldığı üzere eğitim kurumları, genellikle halktan toplanan yardımlarla inşa edilmekteydi. Ancak bu her zaman böyle olmamıştır. Örneğin 1899 yılında Şam'da Kasiyun dağı eteğindeki yerleşim yerinde muhacirler için bir iptidaiye mektebinin yapımına karar verilmişti. Bu okulun masrafları yardımlarla inşa edilen okulların aksine hazine-i hassadan karşılanmıştır (Suriye, 1889: 1744).

Vilâyette herhangi bir dereceden okul inşa edilecekse bu karar bölge tebaasından gelen talebin yoğunluğu üzerine veriliyordu. 1901 yılında Şam'ın Baalbek kazasında ve ona yakın köylerde 12 adet iptidaiye mektebinin yapılmasına bu şekilde karar verilmişti. Bu okulların finansmanı da yine orada yaşayan tebaanın yardımlarıyla sağlanmıştır (Suriye, 1901: 1821). Bu yıl içinde bazı mahallerde inşası kararlaştırılan mekteplerin inşa edileceği araziler için daha önceden takdir olunan bir mukataa ücreti bulunuyordu. 1901 yılında yayımlanan bir haberde padişah iradesi ve şurayı devlet kararıyla bu ücretin beş mislinden on misline çıkarılmasına karar verildiği ifade edilmiştir (Suriye, 1901: 1837). İptidaiye mektebi dışında rüştiye derecesinde okul inşasında da aynı usul takip ediliyordu. Liva merkezi olan Kerek kasabasında açılması planlanan rüştiye tarzında iki akşam okulunun da maddi kaynağı ahalinin yardımları olmuştu (Suriye, 1889: 1729).

Suriye vilâyet gazetesinde, Şam'daki Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye'nin kurulması ile ilgili fikrin ortaya atılışına dair birtakım bilgiler edinebiliyoruz. Hayrettin Paşa'nın bu konudaki layihası 1901 yılında yayımlanan bir sayıya yansımıştır. Şam gerek vilâyet

merkezi olması gerekse Mekke ve Medine şehirleri üzerinde döşenen demir yolu güzergâhında olması sebebiyle giderek değeri artan bir şehir haline gelmiştir. Burada bir tıbbiye kurulması hakkında demir yolu teftiş görevlisi mirliya Hayrettin Paşa tarafından bir teklifte bulunulmuştur. Paşa, hazırladığı layihada burada inşa edilecek olan tıbbiyenin demir yolu hattında çalışan işçilerin sağlığı konusunda olumlu bir etki bırakacağı ve şehrin değerini daha da artıracığı hususunda açıklamalarda bulunmuştur (Suriye, 1901: 1794). Ancak 1901 yılında imparatorluğun içinde bulunduğu sıkıntılar, malî problemler sebebiyle söz konusu layihadaki çağrı göz ardı edilmek durumunda kalmıştır. 29 Mart 1903 yılında Mekâtib-i İptidaiye, Rüşdiye ve İdadiye müdürleri, bir muhasebeci ve bir mektupçudan oluşan komisyon tarafından projenin malî yükümlülükleri ve aciliyet gerektiren yaptırımları hakkında bir rapor hazırlamıştır. Meclis-i Vâlâ'ya sunulan rapor orada da görüşülerek Sadaret'e arz olunmuştur. Bu rapor ile Şam'da bir tıp mektebinin açılmasının gereklilikleri dile getirilmiştir. Sebepler arasında Suriye'de ordunun ve halkın doktor ihtiyacının karşılanması ve Beyrut'ta Fransızlar ve Amerikalılar tarafından açılan tıp mekteplerinde yapılan misyonerlik faaliyetleri bulunmaktadır (İhsanoğlu, 1999: 36-37). Ancak misyonerlerin bölgedeki faaliyetleri Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin bir an önce kurulması için daha güçlü bir etken olmaktaydı (Keskinbora, 2017: 73). Sonuç itibarıyla okulun inşasında ihtiyaç duyulan malî kaynağa Maarif Nezareti bünyesinden ulaşılamaması sebebiyle başka türlü bir yol tercih edilmiştir. Okul inşası için gerekli malî kaynağın İstanbul ve Rumeli dışında kalan ve Girit muhtaç muhacirlerine tahsis edilmiş olan Anadolu, Hüdavendigâr, Trabzon, Beyrut, Halep, Bağdat, Aydın, Adana ve Suriye gibi vilâyet merkezlerinden alınmakta olan zebhiye vergisi (kesilen hayvan başına alınan vergi) tarafından karşılanması planlanmıştır. Mektep 1903 yılında açılmıştır (İhsanoğlu, 1999: 37).

Devlet, bölgede normal standartlardaki okulların dışında vilâyetteki kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların bakımını ve eğitimlerini üstlenen ıslahhaneler de açmıştı. 1899 yılında Şam Islahhanesinde Avrupa standartlarında ipek ve farklı kumaş çeşitlerini boyama konusunda eğitim verilmesi düşünülmüş bu düşünceden hareketle bir eğitimci grubu oluşturulmuştu. Eğitimin verileceği bir boyahane açılması kararlaştırılmıştı. Boyahanenin kuruluşu ve eğitimciyle görüşme görevi ise devlet tarafınca belirlenmiş kişilerden oluşan komisyona verilmişti (Suriye, 1899: 1714). Kız çocukları için ıslahhane hizmeti olmaması onların bu eğitimden mahrum kalmasına sebep oluyordu. Bu sebeple 1900 yılında başlangıçta 50 öğrencilik bir kız sanayi mektebi kurulmasına karar verilmişti. O dönemde

Hamidiye Gureba Hastanesi bünyesinde yapılan Bimarhane inşaatının bitmesiyle eski Gureba Hastanesi'ndeki binanın okul haline getirilerek burada eğitim verilmesi kararlaştırılmıştı (Suriye, 1900: 1761).

Devletin eğitim alması için üzerine düştüğü bir kesim aşiretlerdi. Çünkü aşiretler yaşadıkları bölgedeki asayişin bozulmasına sebep olabiliyordu (Saydam, 1999: 181). II. Abdülhamid ise aşiretleri eğitim aracılığıyla devlete bağlı bir tebaa haline getirmeyi hedefliyordu. Bu amaç çerçevesinde 4 Ekim 1892'de İstanbul'da Aşiret Mektebi Hümâyunu adıyla bir mektep açılmıştı. Mektebe Halep, Suriye, Bağdat, Basra, Musul, Diyarbakir, Trablusgarp vilayetleriyle Bingazi, Kudüs ve Zor sancaklarından dörder; Yemen ve Hicaz vilayetlerinden beşer olmak üzere toplam 50 öğrenci alınmıştır (Kodaman, 1991: 10). Devletin aşiret mekteplerine verdiği önemi gazetede yayımlanan bir haber aracılığıyla gözlemleyebiliyoruz. 1901'de Aşiret Mekteb-i Hümâyunu'ndan mezun olan ve Mekteb-i Harbiye-i Şahane'ye giden aşiret reisi çocuklarından altı kişiye yüzbaşılık rütbesi verildiği ve kendilerine hazine-i celileden 30 lira tahsis edildiği duyurulmuştur. Bu gelişmeye gazetede yer verilmesiyle aşiret mekteplerinde öğrenim gören aşiret çocuklarının ödüllendirildiği izleniminin verilmesi amaçlanmıştır (Suriye, 1901: 1837). Padişah, farklı milletlerin bir arada bulunduğu bölgelerde de emperyalist devletlerin faaliyetlerini engellemek amacıyla aşiret mektepleri kurdurmuştur. Bu bölgeler arasında Arapların yaşadığı yerler de bulunmaktadır (Totonji, 2019: 67). Buradaki mektepler aşiret mektepleri adıyla kurulmasa da aşiretlerin çocuklarına yönelik olarak inşa edilmiştir. Örneğin 1899 yılında Suriye vilâyetinin Kerek sancağı merkezinde aşiret ve kabile çocuklarının eğitim görmesi, bölgede yaşayan Osmanlı tebaasına uyum sağlamaları için bir akşam okulu yapılmıştır (Suriye, 1899: 1741). 1900 yılında ise eğitim almaları için fiziksel engelleri bulunmayan, zihnen sağlıklı bireyler olan Kerek sancağında yaşayan aşiretlerin çocuklarına eğitim hizmeti götürmek amacıyla aşiretin yardımlarıyla bir iptidaiye mektebi yapılmasına karar verilmiştir. Mektebin inşa sürecini hızlandırmak adına bölgedeki devlet büyükleri de projeye maddî destek veriliyordu. Böylece yapılan yardımlar sayesinde okul binası tamamlanarak resmî bir törenle hizmete açılmıştır (Suriye, 1900: 1779).

5. 2. Gazete Aracılığıyla Yapılan Eğitim Konulu Duyurular

Suriye vilâyet gazetesi, eğitimle ilgili duyuruları vilayet tebaasına iletme görevini üstlenmiştir. Maarif nezaretince alınan kararlar, öğretmen alım ilânları, okulların açılış, kapanış ve sınav tarihleri gibi duyurular gazete aracılığıyla halkla paylaşılmıştır.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hükümlerine göre Darülmualimîn'i bitirenler önce öğretmenlik mesleğinde ilerleyip sonrasında idadi mektepleri ve maarif müdürlüklerine atanacaktır. Atanmanın gerçekleşmesi için öğretmenlerin beş yıl boyunca mesleklerinde tecrübe kazanması beklenmektedir. Bu dönemde “meslek-i ihtisas tesisine dair talimat” isimli bir karar belgesi mevcuttur. Belgenin amacı öğretmenlerin başka bir memuriyetle uğraşmadan mesleklerine yoğunlaşarak, iyi ahlak ve davranışlara sahip olmasını sağlamaktır. Talimata göre okuldan mezun olan öğretmenlerin atama işlemleri en az altı ay boyunca İstanbul'da, tecrübeli öğretmenlerin gözetiminde çalıştıktan sonra gerçekleştirilecektir. Ataması yapılanlar kadrolu veya seyyar öğretmen olarak kategorize edilmektedir (Duman, 1999: 311). Suriye vilâyet gazetesinde öğretmenlere yönelik iş ilanları bulunmaktadır. 1889 yılında Şam İdadi-i Şahanesi'nin boş bulunan kozmografya ve coğrafya hocalığı makamlarına talip olan öğretmenler için bir duyuru ilânı paylaşılmıştır (Suriye, 1889: 1721). 1902 yılında ise Şam'ın Mekteb-i Rüştîye-i Askeriyesinde boş bulunan kavaid-i Osmanî dersi öğretmenliği için bir ilân verilmiştir. Bu habere göre işe talip olan adayların Mekteb-i İdadi-i Askeriye'de yapılacak sınava katılmaları gerekmektedir (Suriye, 1902: 1863). 1889 yılına ait ilânda işe girmek isteyenlerin yalnızca okul müdüriyetiyle görüşme yapmaları beklenmektedir. Ancak 1902 yılına ait ilânda ise işe talip olacak öğretmenlerden sınava girmeleri beklenmektedir. Bu da söz konusu görev ve görev yapılacak okul derecesine göre işe alım şartlarının farklılık gösterdiğine işaret etmektedir (Suriye, 1899: 1721; 1902: 1863).

Bu dönemde vilâyetteki okullara kayıt yaptırmak, giriş şartlarını ve sınav tarihlerini öğrenmek gibi işler için vilâyet gazetesini takip etmek hem veliler hem de öğrenciler açısından önemliydi. 1895 yılında Mekteb-i İdadi-i Mülkiye'ye girmek isteyen öğrencilerden okul müdüriyetince tezkire-i Osmaniyelerine yani kimliklerine eklemeleri için aşılı olduklarına dair rapor isteniyordu. Ancak bu belgeler eşliğinde okula kayıt yaptırılıbiliyordu (Suriye, 1895: 1022). 1889 yılında ise bu okula girmek isteyen öğrencilere, derslerin başlama tarihi ve dersler başladıktan sonra yapılan müracaatın geçersiz olacağı hatırlatılmıştır (Suriye, 1889: 1725). Yalnızca okula kayıt aşamasında değil okul içinde gerçekleşen çeşitli sınavlara dair bilgilendirmeler de gazetede yer alan haberler arasındadır (Suriye, 1899: 1715). Gazetede eğitim konulu haberlerin veliler tarafından takip edilmesini önemli kılan bir haber de 1900 yılında yayımlanmıştır. Şam'da açılışı yapılan Kız Sanayi Mektebi öğrencilerinin okula karşı mükellefiyetlerini ifade eden bir yazı kaleme alınmıştır. Okul müdüriyeti yedi yaşından küçük öğrencilerin kayıt için

uygun olmadığını, okula kayıt yaptırmak isteyenlerin belirli şartlara uymaları gerektiğini ifade etmiştir. Habere göre öğrenci adayları dönemin salgın hastalıklarına karşı aşılanmış ve sağlıklı durumda olduklarına dair bir rapor getirmek zorundaydı. Yanı sıra okul bütçesinin kısıtlı olmasından dolayı her veliden kendi öğrencisinin eğitim faaliyetleri için gerekli maddi desteği sağlaması beklenmekteydi. Ayrıca okulun maarif nezareti tarafından düzenlenen esaslar doğrultusunda yönetileceği bilgisi paylaşılmıştı. Bu bilgilerden haberdar olmak çocuklarını bu okula kaydettirmek isteyen veliler açısından önemli bir avantajdı (Suriye, 1900: 1779).

1902 yılında gazete aracılığıyla yapılan duyuruda Mekteb-i Sanayi'den diploma alan kişilerin yetenek ve kabiliyetlerine göre sanayi mekteplerinde öğretmenlik ve ustabaşılık yapabileceği hatırlatılmış İdare-i Mahsusa, Şirket-i Hayriye, Şark ve Anadolu şimendifer idarelerinde, devlete ait ya da özel imalathane fabrikalarında görev yapabilecekleri duyurulmuştu (Suriye, 1902: 1855). Yukarıda açıklaması yapılan haberler vilâyet gazetesinin diğer konularda olduğu gibi eğitim konusunda da devlet ve tebaa arasında önemli bir iletişim aracı olduğunu göstermektedir.

5. 3. Eğitimle İlgili Törenler

Vilâyette eğitim faaliyetleriyle ilişkili olarak gerçekleştirilen birtakım törenler bulunmaktaydı. Vilâyet gazetesine yansıyan haberler aracılığıyla bu törenlerin kim tarafından ve ne şekilde organize edildiğine dair bilgiler edinebiliyoruz. Törenler genellikle öğrencilerin mezuniyeti, üstün başarı gösterenlerin tebriki ve hediye takdimi için düzenleniyordu. Tören dışında kurum içinde sosyalleşmek adına da yapılan bazı etkinlikler mevcuttu.

Suriye vilâyet gazetesinde mükâfat dağıtımı ve mükâfat töreni gibi başlıklar yer alıyordu. Bu törenlerden bir kısmı diploma dağıtımı maksadıyla tesis edilirken bir kısmı da vilâyetteki okullarda yapılan sınavlar sonucunda ödülü hak edenleri mükâfatlandırma için düzenlenmekteydi (Baskıcı, 2014: 221; Suriye, 1899: 1730).

Mükâfat töreninin diploma dağıtımı anlamında kullanıldığı haberlerden biri 1899 yılında Şam Mekteb-i İdadi-i Mülkiye'de düzenlenen törendir. Hafta sonu yapılan törene vilâyet valisi dahil pek çok mülkî, askeri memur ve belde eşrafı katılmıştır. Sigara ve kahve ikramından sonra konuşmalar yapılmış, diplomalar verilmiştir. Diploma tesliminden sonra okulun süslenmiş olan salonuna geçilerek buzlu limonata servisi yapılmıştır. Törende bulunan vilâyet maarif müdürü, okul müdürü ve muavinleri gerek okulun düzeninden

gerekse yapılan törenden memnun kaldığını ifade ederken mezun olan öğrencilerden birinin yapmış olduğu konuşmanın bir sureti de gazetede yayımlanmıştır (Suriye, 1899: 1721). 1901 yılında da Duma kazasında bir iptidai mektebinin öğrencilerine yapmış olduğu mükâfat törenine kaza kaymakamı ve maarif şubesi reisinin katılım sağladığı vilâyet gazetesine yansımıştır (Suriye, 1901: 1818).

Öğrenciler her ders yılı sonunda rüşdiye ve idadi mektepleri idaresindeki mümeyyizlerce hazırlanan imtihan-ı umumi adlı sınava girerdi. Mümeyyizler genellikle başka okulun öğretmenlerinden oluşmaktaydı. Sınavdan 10 gün önce duyuru yapılır, sınav sonucunda öğrencinin başarı derecesine göre not verilirdi (Akyüz, 1989: 261). Suriye vilâyet gazetesi aracılığıyla bu imtihanlar sonucunda başarı olan öğrencileri takdir etmek arkadaşlarına ise şevk ve gayret vermek amacıyla mükâfat törenleri düzenlendiği anlaşılmaktadır. Örneğin 1899 yılında Şam Erkek İptidaiye Mektebi'nde imtihan-ı umumiye birinci derece notla geçen öğrencilere ve okul hem Türkçe hem Arapça bir mükâfat töreni tertip edilmiştir. Törende mükâfata layık görülen çocuklara Vali Nazım Paşa tarafından kitap ve yazı takımı hediye edilmiştir (Suriye, 1899: 1730). 1900 yılında Kuneytra kazasında yapılan imtihan sonucunda başarılı olan Kuneytra kazası Rüştiye Mektebi öğrencilerinin de şevk ve gayretlerini artırmak amacıyla Kuneytra kaymakamı, hükümet memurları ve halk tarafından toplanan yardımlarla bazı hediyeler alınmıştır. Saat, yazı takımı ve çeşitli kitapların içinde bulunduğu hediyeler gayretleri sonucunda mükâfatlarını almaya hak kazanan öğrencilere teslim edilmiştir (Suriye, 1900: 1772).

Öğrencilerin mükâfatlandırılması dışında vilâyetteki öğrenimini tamamlayan öğrencilerin yolcu edilmelerine ilişkin bir haber bulunmaktadır. 1900 yılında Şam Mektebi İdadi-i Askeri'den mezun olan öğrencilerinin 48'i mektebin hocalarından olan bir yüzbaşıyla Mektebi-i Fünun-u Harbiye-i Şahane'ye tören eşliğinde yollanmıştı. Törende bando, müzika ve saz takımı Beramke istasyonunda müziklerini icra etmiştir. Sonrasında padişaha dua ederek töreni bitirmişlerdir (Suriye, 1900: 1747).

Gazeteden öğrencilerin iyi vakit geçirmeleri maksadına yönelik bazı etkinlikler düzenlendiği anlaşılmaktadır. 1899 yılında Şam İslahhane Mektebi öğrencilerine kuzu etiyle bir sofraya hazırlanmış, ziyafet esnasında ıslahhanenin müzik grubu şarkılar söyleyerek orada bulunan çocuklara keyifli anlar yaşatmıştır (Suriye, 1899: 1712).

6. SAĞLIK HABERLERİ

Suriye vilâyet gazetesinde sağlık konulu haberler arasında salgın hastalıklar ve bu hastalıklara karşı alınan tedbirler, vilâyet sıhhi istatistik cetvelleri, gerçekleştirilen ameliyatlar, hastane inşası, hastanelerdeki idari kadro, teftiş talimatları ve sağlıkla ilgili bilgilendirici yazılar bulunmaktadır. Bilindiği üzere 19. yüzyılın sonlarına kadar halka sağlık hizmetleri sunmak Osmanlı Devleti'nin aslî görevleri arasında bulunmuyordu. 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Batı'ya olan yönelimle devlet eliyle yürütülen sağlık hizmetlerinin, saray ve orduyla kısıtlı olan kapsamı genişletilmeye başlanmış, yaygın kitlelere hizmet götürme anlayışının ilk adımları atılmıştır. Sonrasında gerçekleşen bir dizi uygulama ile Osmanlı Devleti'nde sağlık alanında değişimler yaşanmıştır (Beylik, Kayral, Çıraklı, 2015: 184-185).

1840'lı yıllarda Batı'nın öncülüğünde Karantina Örgütü kurulmuştur. Bu örgütün amacı devlet sınırları dahilinde salgın ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek olmuştur (Aydın, 2004: 189). İlk esaslı karantina usulü 1835 yılında Çanakkale'de kolera sebebiyle uygulanmıştır. II. Mahmud döneminde Antuvan Lago isimli hekim tarafından karantina usulüne ilişkin bir layiha hazırlanmıştır. Bunun üzerine padişah, bu konunun mecliste görüşülmesine karar vermiştir. Görüşmeler sonucunda bir Karantina Meclisi kurulmuştur. Bu meclis daha sonra Muhtelit Sıhhiye Meclisi adını almıştır. Ancak örgüt uzun süre varlığını koruyamamıştır. (Sarıyıldız, 1994: 333-337). 1866 yılında sağlık alanında şehir ve kasabalarda görevlendirilmek üzere hekim yetiştirmesi için askerî olmayan sivil nitelikli bir tıp okulunun açılmasına karar verilmiştir. Bu karar devletin sağlıkla ilgili üstlendiği sorumluluk alanının genişlediğine işaret sayılabilir (Aydın, 2004: 193). 1871 yılında ilan edilen İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesiyle taşraya tayin edilecek hekimlerin tayin usulü ve görevleri belirlenmiştir. Bu nizamnameye göre hekimler, salgın hastalıkların sebepleri üzerinde çalışacak, haftada iki gün ücretsiz hasta görecektir ve hazırlanmış olduğu raporları sıhhiye birimlerine yollayacaktır. Yine bu nizamnameye göre hekimlerin yanı sıra belediye eczaneleri görev yapacaktır. Eczanelerin ilaç masrafları mahalli belediye tarafından karşılanacak olup durumu olmayan kişilere ücretsiz olarak ilaç verilecektir. 1882 yılında İdare-i Sıhhiye Hakkında Rumeli Şarkıyyeye Mahsus Kanun Velâyet isimli bir düzenleme yapılır. Düzenlemeye göre her kazada bir tabip veya cerrah bulunacaktır. Kaza tabipleri, durumu olmayan kişilerle ücretsiz olarak ilgilenecek, üç ayda bir görev yaptıkları kazanın sağlık durumuna dair rapor hazırlayacaktır. Rapor, kazada doğan, salgın-bulaşıcı hastalıklara yakalanan ve ölen kişi

sayısının verildiği istatistik cetvellerini içerecektir. Kaza cerrahları ise kaza tabiplerinin kendilerine verdiği görevleri yerine getirmek ve aşı yapmakla mükellefti. Devlet, genel anlamda bir sağlık düzenlemesini ise ancak 1913 yılına gelindiğinde Vilâyet İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi adıyla yapılabilmıştır (Aydın, 2004: 197-201).

1900 yılında Suriye vilâyeti sıhhiye komisyonunda aşağıdaki tabloda verilen kadro yer almaktaydı (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 122).

Tablo: 30 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Sıhhiye Komisyonu

Sıhhiye Komisyonu	
Başkan Ordu-yu Hümayun Baştabibi Ferik Osman Paşa	
A	Merkez Hastanesi Tabib-i Evveli Kâ-imakam Mehmed Said Bey
Z	Vilâyet Sıhhiye Müfettişi Suad Bey
A	Merkez Hastanesi Tabibi Binbaşı Tevfik Bey
L	Belediye Tabib-i Evveli Anton Hori Efendi
A	Belediye Tabib-i Sanîsi Salih Efendi
R	Merkez Hastanesi Tabibi Yüzbaşı Muharrem Efendi
	Belediye Eczacısı Vanis Mahir Efendi

6. 1. Vilâyet Hastaneleri ve Verdiği Hizmetler

Osmanlı Devleti'nin Suriye'de yaptırmış olduğu üç modern hastane bulunmaktadır. Bunlar: Şam Merkez Askeri Hastahanesi, Şam Gureba Hastahanesi ve Şam Hamidiye Gureba Hastahanesidir. 1899-1902 arasında yayımlanan haberlerde Şam Gureba Hastahanesi ve Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin adı geçmektedir. Hamidiye Hastanesi II. Abdülhamid döneminde hizmet verdiği için bu isimle anılmıştır (İhsanoğlu, 1999). Şam Askeri Hastahanesi'ne bu çalışmada yer verilmemiştir. Çünkü Suriye vilâyet gazetesinde ve salnamelerde bu hastaneye dair bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kısımda gazetede bilgileri doğrultusunda diğer iki hastane ele alınacaktır.

6. 1. 1. Şam Gureba Hastanesi

Şam'da kurulan ikinci modern Osmanlı hastanesidir. Asırlardan beri hizmet veren Şam Nureddin B. Zengî Şehid Hastanesi'nin zamanla eski kıymetini kaybetmesi üzerine Ziya Paşa'nın 1876'da Suriye valiliği esnasında, Nureddin Mahmud b. Zengî Şehid Hastanesi'nin bir bölümünde Gureba Hastanesi açılmıştır. Bu yeni hastanenin idaresine gerekli olan para Nureddin Mahmud b. Zengî Şehid Vakfı'ndan temin edilmiştir. Ayrıca bu hastane için 19. yüzyılın sonlarına doğru devlet hazinesinden her yıl 60.000 kuruş tahsisat ayrılmıştır. Eski vakıf binasından tam anlamıyla istifade edilememiştir. 1898 senesinde eski Gureba Hastanesi'nin içinde bulunduğu durum iyi değildi. Bu hastane, dar bir sokak içerisinde rutubetli bir bodrumda 20 yatak kapasiteli, bir tarafı hastalara, diğer tarafı akıl

hastalarına tahsis edilmiş, modern bir hastane için elverişli olmayan bir binadaydı. Kadro ve teçhizatın da yetersiz olduğu bilinmektedir. Ancak araştırmanın kapsadığı tarihlerde tüm eksikliklerine rağmen hastane, vilâyet içinde yaşayan hatırı sayılır derecede hastaya hizmet etmekteydi (İhsanoğlu, 1999: 10; Suriye, 1899: 1712). Hastanenin hizmet ettiği hasta sayısı ile ilgili istatistik aşağıda verilecektir. Hastanenin yapı çalışmalarından devam etmek gerekirse 1886 yılında Şam’da ikamet eden kadınların tedavi göreceği bir yer bulunmadığı ve bu duruma bağlı olarak kadın ölümleri arttığı için vilâyet mutasarrıfı Eşref Paşa, Şam valisinden ruhsat alarak Gureba Hastanesi dahilinde kadınlar için bir koğuş hazırlatmıştır. Bu koğuşun “Nisa Hastanesi” haline getirildiği bilinmektedir. 1899 yılında ise Gureba Hastanesi’nin eski koğuşlarının yetersiz olması sebebiyle Sultan Selim tekkesinin güneyinde yüksek ve havadar, bir tarafı kadın bir tarafı erkek hastalara hizmet vermek üzere ek bina yapılmıştır (Suriye, 1899: 1711). Aynı yıl içinde bu hastaneye bir akıl sağlığı hastanesi bölümü eklenmesi planlanmıştır. Plana göre akıl hastanesi, yeni dönem mimari anlayışıyla Paris, Londra ve Berlin’deki yapılar göz önüne alınarak inşa edilecekti. Hastanenin hem içi hem de dışı, tedavi olacak hastaların ruh sağlığını olumlu yönde etkileyecek şekilde tasarlanacaktı (Suriye, 1900: 1748). Bu kısmın inşası vilâyet tebaasından toplanan yardımlarla gerçekleştirilmişti. Bu dönemde sağlık alanında yapılan çalışmalar büyük oranda tebaadan toplanan yardımlar ile yapılmaktaydı (Suriye, 1899: 1710). Nitekim Suriye vilâyet gazetesi aracılığıyla Şam Gureba Hastanesi’nin tamamlanması için yapılan yardımlara şahit oluyoruz. Bağışçıların ve toplanan yardım miktarının yazılı olduğu bir liste düzenli olarak gazetede yayımlanmaktaydı (Suriye, 1899:1721).

Vilâyet gazetesinde hastanenin çalışan kadrosuna ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İhsanoğlu, 1877-1899 arası vilâyet salnamelerinde yer alan bilgileri düzenleyerek bu hastanenin çalışan kadrosu hakkında bir tablo oluşturmuştur. Bu tablo aşağıda belirtildiği gibidir (İhsanoğlu, 1999: 12).

Tablo: 31 Şam Gureba Hastanesi Kadrosu (1294-1317/1877-1899)

Sene	Doktor	Cerrah	Eczacı	Müdür	Kâtip	Müstahdem	Toplam
1294	-	-	1	1	1	5	8
1295	-	-	1	1	1	-	3
1296	-	-	1	1	1	-	3
1297	1	-	1	1	1	-	4
1298	1	1	1	1	1	-	5
1299	1	1	1	1	1	-	5

1300	1	1	1	1	1	5	10
1301	1	1	1	1	1	-	5
1302	1	1	1	1	-	-	4
1303	1	-	-	1	-	-	2
1304	1	1	-	1	-	-	3
1305	1	1	1	1	1	8	13
1306	2	1	1	1	1	7	13
1308	1	1	1	1	1	7	12
1309	2	1	1	1	1	7	13
1310	2	1	1	1	1	7	13
1311	3	1	1	1	1	7	14
1312- 1313	3	1	1	1	1	8	15
1314	3	1	1	1	1	8	15
1315	1	-	-	1	1	-	2
1316	1	-	-	1	-	9	10
1317	1	-	-	1	-	9	10

1889 yılında yayımlanan bir istatistik tablosundan iki ay zarfında hastanede gerçekleşen vefat sayısı ve taburcu edilen hasta sayısına ulaşılabilmektedir. İstatistik tabloları bazen bir aylık bazen ise iki aylık olarak hazırlanmaktaydı (Suriye, 1899: 1712).

Tablo: 32 20 Mayıs 1899'da Yayımlanan Şam Gureba Hastanesi Şubat ve Mart Ayı İstatistiği (Suriye, 1899: 1712).

	Hastalar		Akıl Hastaları		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Şubat Ayından Kalan	24	7	10	8	49
Yeni Giriş Yapan	16	5	-	-	21
Taburcu Olan	18	4	-	-	22
Vefat Eden	9	1	-	1	11
Nisan Sonu Mevcudu	13	7	10	7	37

6. 1. 2. Şam Hamidiye Gureba Hastanesi

1898'de Şam'da modern bir hastaneye olan ihtiyaç üzerine Hamidiye Gureba'nın yapımına başlanmıştır. 1899 Mart'ında hastanenin tamamlanmasına dört ay kala gerekli paranın ahaliden toplanacak yardımlardan temin edilmesi kararlaştırılmıştı (İhsanoğlu, 1999: 13). Ayrıca hastane bünyesinde yeniden inşa edilecek olan Bimarhanenin (akıl hastanesi) inşaat masrafları için de bir yardım kampanyası düzenlenmişti. Özellikle büyük miktarda bağışta bulunanlara gazete aracılığıyla ismen özel teşekkür mesajı yayımlanıyordu. Böylece bağışçılar onurlandırılırken yeni bağışlar için insanları teşvik etme politikası izleniyordu (Suriye, 1900: 1749).

Hastanenin ecza, doktor vs. gibi ihtiyaçları da yardım yoluyla karşılanıyordu. Yardımda bulunanların bilgisinin yazılı olduğu cetveller vilâyet gazetesi aracılığıyla halk ile paylaşılıyordu. (Suriye, 1899: 1705). Yardımlar yalnızca ücret verilecek şekilde yapılmıyordu. Bazı hayırseverler hastanenin ihtiyaçlarını satın alarak kuruma bağışlıyorlardı. 1900 yılında tebaadan bir hayırsever Avrupa'dan dört adet banyo malzemesi sipariş ederek Hamidiye Hastanesi'ne bağışlamıştı (Suriye, 1900: 1749). Buranın, arka bahçesinde büyük bir bostanı olan, 100 hasta kapasiteli bir hastane olması planlanıyordu. Beklentiler arasında Avrupa hastanelerinin sahip olduğu sıhhi standartlara uygun olması da yer almaktaydı. Nitekim dönemin Şam Rum Katolik fakirler cemiyeti başkanının vilayet gazetesine yolladığı teşekkür yazısında ağustos ayında hizmete başlayan kurumun muayene, tedavi ve ameliyat hizmetlerinin Avrupa hastanelerine denk olduğu ifade ediliyordu (Suriye, 1901: 1822).

Hastanenin resmî açılışı ise 14 Mart 1900 yılında gerçekleştirilmiştir (Suriye, 1900: 1754). Hastanenin başhekimini beşinci ordunun doktor binbaşlarından Tevfik Bey, operatörlüğüne Mustafa Bey ve ikinci hekim pozisyonuna da doktor yüzbaşılardan Muharrem Bey komisyon tarafından seçilmişti (Suriye, 1900: 1751). 1900 yılında Hamidiye Hastanesi eczanesinin diğer eczanelere oranla daha uygun fiyatlı hizmet vermesi ve daha büyük, kullanışlı bir binaya ihtiyaç olması sebebiyle şehir memur ve eşrafından gelen yardımlarla hastaneye yeni bir eczane binası inşa edilmiştir. Bu binada bir muayene odası, çocuklar için bir aşı odası ve laboratuvar kurulmuştur. Eczane geceleri de hizmet verdiği için aynı bina içerisinde eczacının ailesiyle kalabileceği bir yer de bulunmaktaydı (Suriye, 1900: 1780).

1900 yılı vilâyet salnamesine göre Şam Hamidiye Hastanesi'nin kadrosu aşağıdaki tabloda verilmiştir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 124).

Tablo: 33 1900 Yılı Şam Hamidiye Hastane Kadrosu

Şam Hamidiye Hastanesi	
Tabib-i Evvel	Binbaşı Tevfik Efendi
Tabib-i Sanî ve	Yüzbaşı Muharrem Ali Efendi
Cerrah	Hamdi Efendi
Operatör Tabib	Kolağası Mustafa Efendi
Eczacı	Mülazım Tahsin Efendi
Kâtip	Mehmed Arif Efendi
Hastalar Ağası ve Baş Hizmetli	Abdurrahman Ağa
+Aşçı, kândilci ve diğer hizmetler için toplam 21 adet çalışan	

Hamidiye Gureba Hastanesi'nin işleyişi düzenli olarak teftiş ediliyordu. Tefiş işlemleriyle aralarında meclis idare azaları, vilâyetin itibarlı şahısları ve belediye azalarından bazılarının bulunduğu bir komisyon ilgileniyordu. Bu komisyonun hastane memurları ve müdürünün başvurabileceği bir mekanizma olarak çalışmasına karar verilmişti. Alınacak kararlar komisyonun yaptığı toplantılar ve üyelerin kullandığı oylar neticesinde belirleniyordu. Komisyonun irili ufaklı pek çok görevi vardı. Ancak bunu genel bir ifadeyle belirtmek gerekirse komisyon, hastane içerisinde hastadan çalışana kadar her türlü kişi ve durumdan sorumlu, sistemin işlerliğini sağlamak adına gerekli işleri yapmakla mükellefti (Suriye, 1899: 1741). 1900 yılında Hamidiye Hastanesi Komisyonu ve ona bağlı olarak çalışan karantina idaresi aşağıdaki tabloda verilmiştir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 125).

Tablo: 34 1900 Yılı Hamidiye Hastanesi Komisyonu ve Karantina İdaresi Kadrosu

Hamidiye Hastanesi Komisyonu	
Başkan Vilâyet Defterdarı	
A	Meclis İdare-i Vilâyet Azası Umruzade Selim Efendi
Z	Tarikat-ı Nakşibendiye Postnişin Sahibzade Esat Efendi
A	Müfettiş Vilâyet Matbaa Müdürü Mustafa Vasif Efendi
L	Belediye Meclis Azası Azmizade Mehmed Bey
A	Belediye Meclis Azası Talatzade Ahmed Efendi
R	Belediye Meclis Azası Umruzade Müslüm Efendi
	Meclis İdare-i Vilâyet Azası Cebrail Esbar Efendi
Kâtip Muhasebe-i vilâyet kâlibi Abdullah Efendi	
Karantina İdaresi	
Karantina tabibi ve vekili Dimitri Sopoviç Efendi	
Kâtip Mehmed Nazif Efendi	

Hastanenin idare usulü hakkında bir bilgilendirme talimatnamesi de yayımlanmıştır. Bu talimatnamede çalışanların görevlerinden hastane içindeki düzenin işleyişine kadar her türlü konuda takip edilecek düstur ifade edilmişti. Talimatnameye göre hastanenin başhekimini kurumu sıhhiye nezaretinin belirlediği kurallar çerçevesinde yönetmek ve olanları nezarete düzenli olarak bildirmek zorundaydı. Başhekim, bir sene

zarfında kadın ve erkek olarak belirtmek üzere hastaneye gelen hasta ve yaralı sayısını, taburcu edilen hasta sayısını, hangi cemaatlere mensup olduklarını, vefat eden hasta sayısını ve gerçekleştirilen ameliyatları ayrıntılı biçimde bir dosyaya kaydetmekle yükümlüydü. Bu dosyanın bir nüshası hastaneyi teftiş eden komisyona bir nüshası da vilâyet idaresine teslim ediliyordu (Suriye, 1900: 1747).

Vilâyet gazetesinde Hamidiye hastanesine ait istatistik cetvelleri yayımlanıyordu. Karşılaştırma yapmak amacıyla 1901 yılının haziran ve temmuz ayında yayımlanan istatistikler seçilmiştir. Haziran ayında verilen tablo mayıs ayına ait verilerden oluşturulmuştur. Temmuz ayında verilen tablo ise haziran ayına ait verilerden oluşturulmuştur.

Tablo: 35 20 Haziran 1901 yılına ait Şam Hamidiye Hastanesi İstatistik Cetveli (Suriye, 1901: 1813).

	Hasta		Akıl Hastası		Toplam	Ücretsiz Tedavi		Ücretli Tedavi	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Geçen Aydan Kalan	26	9	4	4	43	34	8	1	-
Yeni Giriş Yapan	35	9	1	3	48	39	4	5	-
Toplam	61	18	5	7	91	73	12	6	-
Taburcu Olan	33	9	-	2	44	38	2	4	-
Vefat Eden	4	1	2	-	7	5	2	-	-
Mayıs Sonu Mevcudu	24	8	3	5	40	30	8	6	-
Toplam	61	18	5	7	91	73	12	6	-

Tablo: 36 19 Temmuz 1901 yılına ait Şam Hamidiye Hastanesi İstatistik Cetveli (Suriye, 1901: 1817).

	Hasta		Akıl Hastası		Toplam	Ücretsiz Tedavi		Ücretli Tedavi	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Geçen Aydan Kalan	24	8	3	5	40	30	8	6	-

Yeni Giriş Yapan	61	15	7	-	83	69	7	7	-
Toplam	85	23	10	5	123	99	15	9	-
Taburcu Olan	47	10	5	1	63	50	6	7	-
Vefat Eden	3	1	-	-	4	4	-	-	-
Haziran Sonu Mevcudu	35	12	5	4	56	45	9	2	-
Toplam	85	23	10	5	123	99	15	9	-

Tablolara bir önceki aydan hastaneye yatışı yapılmış olan hastaların sayısı da dahil edilmiştir. İdare talimatnamesinde belirtildiği gibi hastalar kadın ve erkek sayısı olarak ifade edilmiştir. Hastanede hem ücretli hem de ücretsiz şekilde tedavi hizmeti verilmiştir. Ücretli olarak tedavi edilen hasta sayısı ücretsizlere göre daha azdır. Her iki ay boyunca ücretli olarak tedavi olan kadın hasta bulunmamıştır. Bunun kasıtlı bir sebebinin olup olmadığı bilinmemektedir.

Yukarıdaki tablolarda da belirtildiği üzere hastanede ücretsiz tedavi olan hastaların sayısı ücretlilere nazaran daha fazladır. Bu hastalar belediyeden aldıkları resmi tezkireyle maddi durumlarının tedavi ücretini karşılamaya yeterli gelmediğini belgeleyebiliyordu. Hastalar bu şekilde hastaneye kabul olunurdu. Ancak o dönemde hastanenin bütçesi kısıtlı olduğu için mevcut bütçe hesabına göre hasta alımı yapılmaktaydı. Hastaneden çıkış yapan hastaların memnuniyetlerini ifade etmeleri neticesinde diğer hastalarca hastaneye olan rağbet günden güne artmaktaydı. Hastane içinde verilen hizmetlerin karşılığı günlük ücret, doktor ve ilaç ücreti olarak belirlenmişti. Hastanede ameliyat olmak isteyenlerin de ücret karşılığında ameliyatları gerçekleştirilmekteydi. Maddî durumu elverişli olmayanlar için ise yukarıda bahsedildiği üzere belediyeden aldıkları tezkireyle ücretsiz ameliyat hizmeti alabilmekteydi. Reçeteye tedavi için gerekli malzemeleri almak isteyenler ise hastanenin eczanesine başvurmakta idi. Yine maddî durumu elverişli olmayanlar için reçetesini belediyeye götürüp tasdikleyenlere ilaçları ücretsiz olarak verilmekteydi (Suriye, 1900: 1777).

Suriye vilâyet gazetesinde “Ameliyat-ı Cerrahiye” başlığıyla Şam Hamidiye Hastanesi’nde gerçekleştirilen ameliyatlara duyuruluyordu. Bahsedilen operasyonlar göz ve çeşitli organlardaki rahatsızlıklara yönelik olmakla beraber çoğunlukla fitik ile ilgiliydi (Suriye, 1900: 1792). 1899-1902 arası dönemde taşrada fitik ameliyatını gerçekleştirecek cerrah ve gerekli malzemenin bulunmamasından dolayı maddi güce sahip olan hastalar ameliyat için İstanbul’a geliyordu (Kocaoğlu, 2020: 822). 1899 yılında fitik hastalığından muzdarip olan askerler Dersaadet’ten bir operatör gelmesi yönünde talepte bulunmuştu. Suriye beşinci ordu müşiri Cevat Paşa bu talebi merkeze iletti. Bunun üzerine Haydarpaşa Hastanesi operatörlerinden biri vilâyete getirilerek askerlerden bazılarını ameliyat etmiştir (Suriye, 1899: 1730). Ancak gazetenin 1900 yılı ve sonrasındaki sayılar incelendiğinde düzenli olarak fitik ameliyatı haberi yayımlandığı görülmektedir. Haberlerde ameliyatlara gerçekleştirmek üzere bir cerrahın vilâyete geldiği yönünde bilgi bulunmamaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere hastanenin Avrupa standartlarına uygun olduğu söylemi ve ameliyatlara sıklığına da bakılarak Şam Hamidiye Hastanesi’nde sürekli olarak görev yapan bir cerrahın olduğu düşünülebilir. Ancak bu yönde gazete aracılığıyla ulaşılan kesin bir bilgi yoktur. Başarılı geçen fitik operasyonları sonrasında kendilerine bu imkânı sunan padişaha memnuniyetlerini dile getirmek isteyen şahıslar, gazetede teşekkür yazıları yayımlanmıştır (Suriye, 1900: 1747).

6. 2. Doğum-Ölüm Cetvelleri ve Salgın Hastalıklar

Suriye vilâyet gazetesinde belediye doktorlarından ve sıhhiye nezaretinden gelen bilgiler neticesinde mevad-ı Sıhhiye başlığı altında haberler yayımlanıyordu. Belirli aralıklarla gelen bilgilere göre vilâyetteki doğum-ölüm sayıları ve salgın hastalıklarla ilgili gelişmeler aktarılmaktaydı (Suriye, 1899: 1713). Tablolar Şam’ın nahiyelerinde gerçekleşen doğum ve ölüm olayları dikkate alınarak hazırlanıyordu. Ancak gazetede diğer sancaklara dair hazırlanmış herhangi bir tabloya rastlanmamıştır. Doğum-ölüm sayılarını ifade eden tablolar Müslümanlar ve gayrimüslimler için ayrı ayrı hazırlanıyordu. Tabloda gayrimüslimlerin hangi taifeye mensup olduğu bilgisi de yer alıyordu. İstatistik cetvellerini görmek ve net olarak anlamlandırabilmek için 1900 senesi ocak ayı sayısındaki doğum ve ölüm sayılarının belirtildiği tablo örnek olarak seçilmiştir. Tablo aşağıdaki gibidir (Suriye, 1900: 1747).

Tablo: 37 1900 Yılı Ocak Ayı Doğum ve Ölüm İstatistiği

Müslüman Tebaa				
Yer (Semt)	Doğum		Ölüm	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Konsuvât	11	10	8	3
Suksaruca	5	13	6	-
Salihîye	19	11	17	14
İmâre	3	3	1	-
Şaur	4	6	-	1
Kamîriye	1	1	-	-
Meydan tahtani	6	10	1	-
Fukânî	3	1	4	-
Toplam	52	55	37	18
Gayrimüslim Tebaa				
Cemaati	Doğum		Ölüm	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Rum Katolik	2	1	2	-
Yahudi	2	2	1	2
Toplam	4	3	3	2

Söz konusu tabloyu başka bir tabloyla karşılaştırabilmek için bir sonraki aya ait verileri inceledik. Ocak ayı doğum-ölüm istatistiklerinden sonra yayımlanan ilk istatistik şubat ayına aittir (Suriye, 1900: 1757).

Tablo: 38 1900 Yılı Şubat Ayı Doğum ve Ölüm İstatistiği

Müslüman Tebaa				
Yer (Semt)	Doğum		Ölüm	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Konsuvât	13	18	6	1
Suksaruca	49	16	16	5
Salihîye	17	19	23	12
İmâre	12	16	16	4
Şaur	7	8	7	1
Kamîriye	4	4	7	1
Meydan tahtani	8	5	13	-
Fukânî	-	-	-	-

Toplam	110	86	77	24
Gayrimüslim Tebaa				
Cemaati	Doğum		Ölüm	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Rum Katolik	3	1	1	-
Yahudi	6	4	8	1
Toplam	9	5	9	1

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere şubat ayına ait doğum sayısı ocak ayına nazaran artmış durumdadır. Yanı sıra şubat ayı ölüm sayısında da bir artış söz konusudur. Buna sebebiyet verecek bir salgın olup olmadığını anlayabilmek için şubat ayına ait sıhhiye raporu incelenmiştir. Raporda vilayet merkezi ve merkeze bağlı yerlerde influenza hastalığının mevcut olduğu, Havran sancağına bağlı Aclun kasabasında çiçek hastalığının zuhur ettiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla ölüm sayısındaki artışta bu durumun payı olduğu düşünülebilir (Suriye, 1900: 1756).

Mevad-ı sıhhiye başlığı vilâyette aktif olan salgın hastalıklar hakkında bilgi edinebiliyoruz. Örneğin yukarıda bahsi geçen doğum-ölüm bilgilerinin altında Kerek sancağı ve Nebk kazasında bir ay zarfında herhangi bir salgın hastalığın vuku bulmadığı ifade edilmiştir. Sancak hakkındaki bilgi mutasarrıflık tarafından kaza hakkındaki bilgi ise kaymakamlıktan bildirilmiştir (Suriye, 1900: 1752). Vilâyette 1899-1902 yılları arasında çiçek hastalığı, tifüs, dizanteri, frengi, İnfluenza, humma, kuş palazı, cemre hastalığı ve kızamık görülmüştür.¹⁵

Devlet, salgın hastalıkların hayvanlar aracılığıyla zuhur etmesinden dolayı 17 Mart 1880 yılında Sıhhiye Dairesi'nde mutlaka baytar bulundurulmasına karar vermiştir (Coşkun, 2020: 21). İncelenen haberlerde salgın hastalıkların hayvanlar ve hayvansal ürünler vasıtasıyla da bulaştığı gözlemlenmektedir. Vilâyet içinde hayvanlar arasında yayılan herhangi bir hastalığın tespiti gerçekleşirse söz konusu hastalığın ortaya çıktığı livanın sıhhiye baytar memurları tarafından vilâyet baytar müfettişliğine rapor edilirdi. Sonrasında hayvanları tedavi etmek ve hastalığın yayılmasını engellemeye yönelik tedbirleri uygulamak için çalışmalara başlanırdı (Suriye, 1900: 1788). 1900 yılında baytar müfettişinin bir koyunu muayenesinden sonra cemre olarak bilinen şarbon hastalığına

¹⁵ Bu bilgiye 1022, 1726, 1731, 1747,1791, 1797, 1805 ve 1842 numaralı sayılarından yararlanarak ulaşılmıştır.

rastlanmıştır. İnsanlara da bulaştığı bilinen hastalığın bir salgınla sonuçlanmaması için gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmişti. Baytar müfettişliğinden gönderilen yazı gazetede yayımlanarak herkesin bilgilenebilmesi sağlanmıştır. Yazıya göre hastalık belirtisi gösteren hayvanlar ayrıştırılacak, pazarda satılan ve kesilen hayvanlar sık sık muayene edilecek, mezbahalarda her zaman bir belediye çavuşu, bir jandarma bulundurulacak kesilecek hayvanın baytar müfettişinin muayenesi sonucunda verilecek ruhsat sonrasında kesimine müsaade edilecektir (Suriye, 1900: 1780). 1899 yılında Horan Sancağına tabi Basra eski Şam karyesinde yılan sokması sonucu zehirlenen devenin kesilip satılması sonucu 150 kişi hastalanarak bir erkek ve iki kadın şahıs vefat etmiştir. Bunun üzerine vilâyet sıhhiye müfettişi beraberinde bir jandarma binbaşıyla beraber olay mevkiine gitmiştir. Görevlilerin burada yaptığı araştırma sonucunda ortaya koyduğu rapor gazete yayımlanmıştır (Suriye, 1899: 1721).

Salgın hastalıklar karantina ve aşı yoluyla kontrol altına alınabiliyordu. Sıhhiye nezaretinden gelen telgraflar arasında karantina sürelerinin ilanı da yer alıyordu. Bir yerden bir yere giden şahısların girecekleri karantina müddeti sıhhiye nezareti meclisinin aldığı kararlara göre belirlenmekteydi (Suriye, 1899: 1722). Hacı kabilelerinin uğrak yeri olan Şam'a giriş ve çıkışlarda hacılara veya hacı adaylarına genel sağlık muayenesi yapılmaktaydı. Yapılan muayene sonuçları ise kabile muhafızı tarafından dahiliye nezaretine bildiriliyordu. Gereken durumlarda karantina uygulaması yapılabilirdi (Suriye, 1899: 1711). Örneğin 1900 yılında Mısır'dan gelenlere karşı salgın hastalıkların yayılmasını önlemek için 15 gün karantina müddeti belirlenmişti (Suriye, 1900: 1761). Ayrıca Mısır'dan gelen hayvan ve yüklerin gemi ile Beyrut ve Trablusgarp muhafaza hanelerine gönderilerek burada karantina müddeti boyunca tutulmasına karar verilmişti (Suriye, 1900: 1762). Sıhhiye nezaretinin gerek gördüğü durumlarda dışarıdan gelen hayvan, sebze ve meyve gibi yüklerin Osmanlı limanlarına kabul edilmemesi yönünde karar çıkabiliyordu (Suriye, 1899: 1719). 1900 yılında Beyrut ve Cebel-i Lübnan ile Suriye arasında hastalıkların birbirine karışıp, yayılmasını engellemek amacıyla sınır üzerinde doktor gözetiminde karantina ve muhafaza bölgesi konumlandırılmıştı. Karantina süresi ise on gün olarak belirlenmişti. Jandarma kumandanı, polis müdürü, belediye başkanı ve karantina doktorlarından oluşan bir komisyon kurulmuştu. Şehir içinde de doktor, polis, belediye çavuşu ve mahalle muhtarından oluşan bir komisyon görev yapmaktaydı (Suriye, 1900: 1770).

Hastalıkların tedavisi yapılırken hastalara özel tedavi alanları sağlanmaya çalışılıyordu. 1899 yılındaki frengi hastalığı tedavisi görenler için şehirdeki eski Gureba Hastanesi binasında kadın ve erkek hastalara özel koğuşlar açılmıştı (Suriye, 1899: 1731). Hastalıkların ortaya çıktığına dair ihbar alındığında kaymakamlık veya mutasarrıflık tarafından sıhhiye nezaretine bilgilendirme telgrafı yollanırdı. Böylece belediye doktorları ve aşı memurlarının söz konusu bölgeye intikali sağlanarak aşılama çalışmalarına başlanırdı (Suriye, 1899: 1725; 1901: 1797). Salgını kontrol altına almak için kısıtlı yöntemlerden biri olan aşı epey önem taşıyordu. Çocukların aşılmasını sağlamak için halk arasında yardım toplandığı dönemler olmuştu (Suriye, 1899: 1713; Suriye, 1899: 1717). 1900 yılında Kerek sancağında bulunan Beni Hamide aşiretinde çiçek hastalığının zuhur etmesi üzerine bölge gönderilen aşı memurları vasıtasıyla 1300 kişiye çiçek aşısı uygulanmıştı. Ancak alınan tedbirlere rağmen salgın hastalıklar sebebiyle gerçekleşen vefat haberleri de gazeteye yansiyordu. 1900 yılında gazeteye çiçek hastalığı sebebiyle altı kişinin vefat ettiği yazılmıştır (Suriye, 1900: 1788). Doğum-ölüm cetvellerinde vefatların salgın hastalıklar sebebiyle olup olmadığı ayrıca belirtilmemiş ve bu konuda düzenli olarak bilgi paylaşılmamıştır.

Hükümet, mikropların çeşitleri ve verem hastalığının yayılışı gibi çeşitli hastalıklar ve sebeplerine dair bilgiler içeren yazıları vilâyet gazetesinde yayımlatarak vilâyet tebaasını bu konularda bilinçlendirmeye çalışmaktaydı (Suriye, 1899: 1715; 1901: 1798). Hastalıkların tanınmasını sağlamanın yanı sıra yayılmasına engel olmak amacıyla alınabilecek tedbirler hakkında da bilgilendirme yazıları yayımlanıyordu (Suriye, 1899: 1726; 1902: 1842). 1901 yılında sıhhiye nezareti tarafından belirlenen ölçütler gereğince vilâyetteki hamamlarda uyulması gereken hijyen kuralları hakkında bir karar çıkarılmıştı. Karara göre ortak olarak kullanılan havlu, peştamal vs. işletmeler tarafından yıkanmadan başka bir müşteriye verilmeyecek, hamam düzenli olarak havalandırılacak, odalar badana yapılacak, soyunma odalarının temizliğine dikkat edilecek, işletmede çalışanların sağlıklı olduğundan emin olunacaktır. Bu kuralların uygulanıp uygulanmadığı hıfzıssıhha-i umumiye baş müfettişinin emriyle sık sık teftiş edilecekti (Suriye, 1901: 1796).

Yalnızca hastalıkları tanıtmak veya yayılmasını önlemek için değil çeşitli tedavi yöntemleri ve sağlığı korumaya dair yazılar da bulunuyordu. Örneğin 1900 yılında yayımlanan bir sayıda su ile tedavi yöntemi hakkında bilgi verilmişti (Suriye, 1900: 1761). 1901 yılında yayımlanan bir haber ise elbiselerin üretildikleri kumaş vs. gibi etkenlerin insan sağlığına etkileri hakkındaydı (Suriye, 1901: 1822). Amerikan gazetelerinden

alıntılanan bir habere göre ise gülmek, hastalıkların tedavisinde ilaç etkisi yaratıyordu (Suriye, 1901: 1833).

Vilâyet gazetesinde devlet sınırları dışında yaşanan sağlıkla ilgili gelişmeleri okumak da mümkündü. Bu yazılar halkın bilgilendirilmesini sağlamanın yanı sıra hükümetin sağlıkla ilgili gelişmeleri takip edip kendi sağlık sistemine adapte ettiğine dair bir mesaj da veriyordu. Örneğin 1901 yılında Fransız bir doktor, tifo hastalığı tedavisinde kullanılması için bir serum üretmişti. Haberde serumun Hamidiye Etfal ve Yıldız Hastanesi'ne getirildiği vurgulanmaktaydı (Suriye, 1901: 1831). 1902 yılındaki haberde ise İtalya'nın Palermo şehrinde bir kimyager tarafından verem hastalığı için yeni bir ilaç üretildiği duyuruluyordu. Haberde ilacın hastalık üzerinde epey güçlü bir etkisi olduğundan söz edilmişti (Suriye, 1902: 1840).

7. İMAR VE BAYINDIRLIK FAALİYETLERİYLE İLGİLİ HABERLER

Bu dönemde en çok bahsi geçen imar faaliyeti hükümet konağının yeniden inşası olmuştur. Vilâyet merkezinde bulunan hükümet konağının epey eskidiği ve yeterli bakımı görmediği için padişah iradesiyle masrafları hazine-i hassadan karşılanmak üzere yenilenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu karar sonucunda vilâyet defterdarlığından bazı kişilerin riyasetinde belediye mühendisleri ve meclisten seçilmiş kişilerden oluşan bir inşaat komisyonu oluşturulmuştur. Proje için gerekli meblağ hesaplanması için vilâyet ve belediye muhasebe kâtipleri görevlendirilmiştir (Suriye, 1899: 1722). Hükümet konağının bahçesine bir de kahvehane inşa edilmiş sonrasında ihaleye konulmuştur (Suriye, 1899: 1729). Konağın inşaatı, 1899 yılının haziran ayında tamamlanarak açılışı yapılmıştır (Suriye, 1899: 1715).

1900 yılında vilâyet merkezi olan Şam'ın Salihîye kasabasında geniş bir yer kaplayan bahçeler ve bu çevredeki mahallelerin özellikle geceleri güvenli olmadığı şikâyeti alınmıştır. Bunun üzerine söz konusu bölgeye devlet desteği ve halkın yardımlarıyla iki adet karakol yaptırılması kararlaştırılmıştır (Suriye, 1900: 1752).

İmar faaliyetlerinden bir diğeri de cami inşaatlarıydı. 1899 yılında vilâyet merkezi olan Şam'daki Cami-i Kebir olarak bilinen Şam Emevi camisinin tamir ve yeniden yapımına karar verilmiştir. 1899 yılının haziran ayında caminin doğu cephesinin tamamlandığı batı cephesinin inşaatının ise devam ettiği bilgisi gazeteye yansımıştır (Suriye, 1899: 1717). Cami büyük ve ihtişamlı olduğu için tamir ve yeniden yapım aşaması uzun sürmüştür. Tamir edilip inşası tamamlanan yerler sırasıyla ibadete açılmıştır. İnşaatın sona erdiğine dair haber ise 1902 yılına ait ağustos sayısında yer almıştır (Suriye, 1902: 1865). Vilâyette bulunan daha küçük çaplı camiler de ihtiyaç halinde yeniden inşa edilmiştir 1902 yılında Kerek sancağı merkezi olan Kerek kasabasında yer alan, sahabelerden bir zata ait caminin geçen zaman içinde yıpranması nedeniyle yeniden inşa edilmesine karar verilmiştir (Suriye, 1902: 1850). Gazetede haberler doğrultusunda bunlar dışında bir de devletin vermiş olduğu izne binaen bir çeşme yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Suriye, 1901: 1795).

1880 tarihli Nafia nizamnamesiyle sultani yollar, umuma ait yollar, liman, rıhtım ve viyadük inşası, ulaşım için gerekli kanal ve yolların açılması gibi işler Nafia nezaretine verilmişti (Kısa, 2019: 26). 1900 yılında Suriye vilâyetinde Nafia nezaretine bağlı olarak Nafia idaresi görev yapmaktaydı. İdaredeki görevliler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 102).

Tablo: 39 1900 Yılı Vilayet Nafia İdaresi Görevli Sayısı

Görev	Görevli Sayısı
Vilayet Başmühendisi	1
Başmühendis Muavini	4
Mühendis	1
Mühendis Muavini	1
Yol ve Köprü Başçavuşu	1
Toplam: 8	

İdarenin Nafia komisyonunda ise vilâyet valisi riyasetinde belediye azası, vilayet idare meclisi azası ve ticaret odası azasından birer kişi, vilâyet başmühendisi, nüfus nazırı ve Ziraat Bankası'ndan bir memur çalışmaktaydı (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 103).

Vilâyette bir bölgede bulunan yoldan veya köprüden şikâyet varsa ya da bölgede bunlardan biri henüz inşa edilmediyse buradan gelen talep üzerine keşif yapılır ve karara varılırdı. Yapılacak yolun mevkisi ve ihtiyaçları belirlendikten sonra çalışma açık eksiltme usulüyle münakasaya konurdu. Bu münakasalar gazetenin ikinci sayfasında yer alan ilan başlığı altında yayımlanırdı. 1900 yılında Şam Humus şose yolu yapımında da bu yol takip edilmişti. Bahsi geçen yol mevkiinde bir köyün yedi kilometresi üzerine yapımı lazım gelen silindir çalışması Humus kasabasında münakasaya açılmıştı. Gazete haberi aracılığıyla duyurusu yapılan işe talip olanların nafia idaresine müracaat etmeleri belirtilmişti. Aynı yıl Balbek ile Humus arasında yapılacak olan köprü içinde bir münakasa düzenlenmişti (Suriye, 1900: 1752). Genellikle bu yapılar tören ile hizmete açılırdı (Suriye, 1899: 1731). Aynı yıl vilâyet merkezi Şam ile Kuneytra kazası arasındaki yolun işlek bir yol olmasına rağmen taşlık olması sebebiyle problemler yaşadığı için yolun şose olarak düzenlenmesine karar verilmişti. Yapımı tamamlanan şose yolun açılışı padişahın cülus günün sene-i devriyesine tesadüf etmişti. Açılış resmi bir törenle, dualar edilip kurban kesilerek gerçekleştirilmişti (Suriye, 1899: 1728). 1899 yılında Şam'da bulunan birkaç çiftliğin aralarındaki yol ve köprülerin yıpranmış, yıkılmış olması sebebiyle zahire ve çiftçilerin nakliyatı, zirai aletlerin gidiş gelişleri hakkında problemler yaşanmıştı. Bunun için nafia nezaretinin izni dahilinde çiftliklerin etrafındaki şoseler mükellef çalışanlar, bölge ahali ve çiftlik sakinleri tarafınca yapılmıştır (Suriye, 1899: 1715). Bu tür küçük yol yapım, bakım ve onarım haberleri dışında daha büyük çaplı projeler de gazeteye yansımıştır. Vilayetin stratejik konumu projelerin doğrudan Suriye vilayetinden geçmesini gerektiriyordu. Bunlardan biri Hicaz demir yolu hattı diğeri ise Hicaz telgraf hattıydı. Aşağıda bunlar daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

7. 1. Hicaz Demir Yolu Hattı

Tanzimat döneminde değişim ve Batı'daki gelişmelerle bütünleşmeyi talep eden devlet adamları demir yoluyla yakından ilgileniyordu. Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz de kendi dönemlerinde Osmanlı ülkesinde bir demir yolu olması yönünde istekliydiler. Ülkede yeterli maddi kaynak ve teknik elemanların bulunmaması sebebiyle 1851-1856 arası İskenderiye- Kahire demir yolu İngilizler tarafından yapılmıştır. 1856-1860 arası dönemde Köstence- Çernova Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki ilk demir yolu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kendi imkânlarıyla yapmaya giriştiği hat olan Rumeli demir yolları ise imtiyaz verilen Yahudi bankerin suistimalleri sebebiyle tamamlanamamıştır. Yaşanan talihsiz olaydan sonra demir yolu inşasında devletçilik ilkesiyle yola devam etme kararı alan Sultan Abdülaziz, Almanya'dan bir mühendis getirtmiştir. Bu mühendisin yönetiminde Haydarpaşa- İzmit- Mudanya -Bursa arası demir yolu çalışması başlatılmıştır. 1872 yılına kadar demir yolu çalışmalarıyla Nafia Nezareti'nin Turuk ve Maabir (Yol ve Köprüler) dairesi ilgilenmekteydi. Ancak demir yollarının çoğalmasıyla birlikte bu işle ilgilenmek üzere Demir Yolları İdaresi kurulmuştur. Sultan II. Abdülhamid döneminde demir yolu çalışmalarına devam edilmek istenmiştir. Ancak devlet bu dönemdeki dış borçlanma sebebiyle yapılacak inşa çalışmaları için yabancı şirketlere kilometre başına gelir vadetmiştir (Engin, 2002: 462-466).

1891'de Cidde evkaf müdürü olan İzzet Efendi tarafından Hicaz demir yolu hattıyla ilgili bir rapor padişah II. Abdülhamid'e sunulmuştu. Raporda Şam'dan başlayarak Medine'ye kadar getirilecek bir demiryolunun Hicaz'a yönelecek dış saldırılarla bölgede çıkabilecek isyanlara karşı önemli bir savunma vasıtası oluşturacağını, aynı zamanda hac yolculuklarını da büyük ölçüde kolaylaştıracağı yazılmaktaydı. 2 Mayıs 1900 tarihinde yayımladığı iradeyle inşaata başlanmasını emretti. İlk aşamada Şam'dan Mekke'ye ulaşması planlanan demir yolu hattının ileride Akabe ve Cidde'ye bağlanması, hatta Yemen'e kadar uzatılması düşünülmüştü (Gülsoy ve Ochsenwald, 1998: 441). Demir yolu hattı çalışmalarının başladığı dönemde Mısır demir yolları inşaat mühendisi Mustafa Bey, Hicaz demir yolu hakkında mühim bir eser yazmıştı. Eserde Mısır ve Hicaz hattının bağlanması ve hattın doğu müdüriyetinde bulunan son durak olan Salahiye'den başlayarak Kuneytra ve Ariş yoluyla devam etmesi tavsiye edilmekteydi. Bu sayede Hindistan ve bunun gibi ülkelerden gelen hacılar Süveyş kanalından geçtikten sonra şimendiferle Kahire'den Hicaz'a gidebileceklerdi (Suriye, 1900: 1779).

İçinde bulunulan olumsuz maddi şartlar ve hattın masrafları göz önünde bulundurulduğunda bu hattın yapım amaçları arasında ekonomik nedenlerden çok dinî ve yönetim kaynaklı sebepler olduğu söylenebilir. Nitekim bu hat Osmanlılar tarafından inşa edilecek ve yine Osmanlılar tarafından işletilecek bütünüyle Müslümanların eseri olacaktı. II. Abdülhamid'in Hicaz demir yolu projesiyle gerçekleştirmek istediği amaç: Türk olmayan tebaayı dinin birleştirici gücü altında toplayarak dönemin ayrıştırıcı hareketlerinden uzak kalmasını sağlamaktı. Ancak ekonomik ve teknik yetersizlik gibi sebeplerden hattın inşasında Müslümanlar dışında yabancılar da görev almıştır (Özyüksel, 2002: 470).

Padişahın riyasetinde bahriye nazırı Hasan Paşa, nafia nazırı Zihni Paşa, Kâtip İzzet Bey ve bahriye nezareti imalat reisi Hüsnü Paşa'dan oluşan bir komisyon kurulmuştu. Hicaz demir yolu hattı için oluşturulan bu komisyon tarafından Mabeyn-i Hümayun'da bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantı neticesinde nafia nezaretince mühendis ve erkan-ı harbiyeden toplam yedi kişi Suriye'ye gönderilerek araştırma çalışmalarına katılmıştır (Suriye, 1900: 1768). Bahsi geçen toplantıda inşa edilecek şimendifer hattının başlangıç noktasının Şam şehri civarındaki Kadem-i şerif isimli bölge olmasına ve çalışmalara padişahın cülus gününün sene-i devriyesinde başlanılmasına karar verilmişti karar verilmişti (Suriye, 1900: 1771), (Suriye, 1900: 1773). Padişahın cülusunun sene-i devriyesine denk getirilen şimendifer hattı çalışmalarının başlangıcı için resmi bir tören düzenlenmiştir (Suriye, 1900: 1776). İnşaat 1 Eylül 1900 tarihinde yapılan resmî törenden sonra başlamıştır (Gülsoy ve Ochsenwald, 1998: 441). Padişah, cülus gününün sene-i devriyesi münasebetiyle Hicaz demir yolu çalışanlarına bir maaş miktarınca bahşiş ihsanında bulunmuştur (Suriye, 1900: 1770). Devlet, hattın inşası boyunca işçilerin taleplerini önemsemiş, gönüllerini hoş tutmaya çalışmıştır. Nitekim 1900 yılında ihtiyaçlarını dile getiren işçilerin taleplerine yönelik olarak bir namazgâh ve çeşme yaptırılması kararlaştırılmıştır (Suriye, 1900: 1773).

Hicaz demir yolunun vaktinde tamamlanabilmesi için bir komisyon kurulmuştur. Komisyon gerektiğinde idare meclisiyle beraber hükümet konağında çalışıyordu (Suriye, 1900: 1782). Gerektiğindeyse demir yolu çalışmalarını yerinde takip edip düzenli olarak rapor hazırlıyordu (Suriye, 1900: 1785). Başlangıcından bir süre sonra çalışmaların planlanandan daha yavaş şekilde ilerlediği anlaşıldı. Sebep olarak Osmanlı mühendislerinin demir yolu konusunda tecrübesiz olması gösterilebilirdi. Buna bağlı olarak teknik konuda deneyim sahibi olan Avrupalı mühendislerle çalışılmaya başlandı

(Özyüksel, 2002: 423). Nitekim komisyonun başında da yabancı bir uzman görev yapmaktaydı (Suriye, 1900: 1785). Hattın inşasında çalıştırılan ve sayıları 7500'ü bulan Osmanlı askeri, subayların idaresinde inşaatın daha çok basit ve kaba işlerinde kullanılmıştır. Piyade taburları toprak kazma, ocaklardan taş çıkarma, traverslerin altlarını besleme, duvar örme; istihkam bölüğü demircilik, marangozluk, ateşçilik ve makinistlik gibi işleri görüyor; telgraf müfrezesi hattın telgraf işlerinde ve istasyonların haberleşme memurluklarında, bahriye askerleri ise Beyrut ile Hayfa limanlarına gelen demiryolu malzeme ve araçlarının nakliyatında çalışmıştır (Gülsoy ve Ochsenwald, 1998: 443).

Suriye vilâyet gazetesinde işçilere dair göze çarpan ilk haber 1900 yılında padişah iradesi üzerine demir yolu hattı çalışmalarında görev yapması için bir şimendifer taburu oluşturulmasıdır. Tabur mensuplarının sanata yatkın ve okur yazar takımdan seçileceği gazete aracılığıyla duyurulmuştur. Almanya ordusu şimendifer alayı zabitanından yüzbaşı, şimendifer taburu muallimi olarak tayin edilmiştir (Suriye, 1900: 1775). Beşinci ordunun istihkam bölgelerinden askerlerin bir bölümü bölgeye yollanmıştır (Suriye, 1900: 1773). Askeri birliklerin yanı sıra hat güzergahında yaşayan ve "amele-i mükellefe" olarak adlandırılan yerli halktan da faydalanılmıştır (Gülsoy ve Ochsenwald, 1998: 443). Bedenen çalışma imkânı bulunmayanlardan bedelat-ı nakdîye adı altında bir ödenek alınmaktaydı. Bu ödeneğin tahsisi için ise Nakşibendi tarikatından birkaç şeyh, vilâyet idare meclisinden üç kişi, bir polis memuru ve Ziraat Bankası'ndan iki kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştur (Suriye, 1901: 1794).

İnşa çalışması esnasında yapılacak işler için şirketlerle anlaşma yapıyordu. Şirketler, devlet tarafından yapılan ihalelere katılıp işi üstleniyordu. 1900 yılında yayımlanan bir sayıda ihale duyurusu yapılmıştır. İhaleye yalnızca Osmanlı vatandaşı olan ve çalışmanın usulüne hâkim olan kişilerin katılabileceği belirtilmiştir. Bu ihale Hicaz demir yolu komisyonunun izniyle gerçekleştirilecektir. İhale sonucunda sözleşme yapılacaktır. Mültezim Şam'da ikamet etmek aynı zamanda nizamiye dairesinde bir vekil bulundurmak zorundadır. Mültezim çalışmada istihdam edeceği kişilerin haftalık yevmiyelerini vermek mecburiyetindedir. Eğer ödeme vaktinde gerçekleşmez, çalışanlar komisyona müracaat ederse ödenecek olan meblağ komisyonca mültezimden temin edilir. Çalışmada kullanılacak olan malzemelerin temini de mültezime aittir. İşten el çekme ve zarar etme durumunda da sorumlu taraf mültezim olacak, gerekli ücret teminat akçesinden sağlanacaktır. Mültezimin vefatı ve iflası yapılan sözleşme feshedilir. Bu durumda maiyetinde çalışanların devamı kararlaştırılırsa komisyon tarafından yeniden bir sözleşme

düzenlenmelidir. Feshedilme gerçekleştiğinde inşaat bedeli tarafa geri ödenir. Her hafta mühendisler tarafından yapılan çalışmalar yerinde gözlemlenerek rapor edilir, yapılan harcamalar kaydedilirken gerekli ödemeler de Ziraat Bankası'na yatırılır. Bu rapor ve ödemeler demir yolu komisyonu tarafından tasdiklenir. Mültezim ve özel mühendis arasında bir ihtilaf çıkarsa vilâyet baş mühendisi tarafından neticelendirilir. Eğer durum baş mühendis tarafından çözülemiyorsa vilâyet demir yolu komisyonu tarafından yapılan müzakere sonucu valiliğe bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Suriye, 1900: 1791). Bu süreçte hattın inşası esnasında ihtiyaç duyulan yol ve köprülerin yapımı için de münakasalar düzenlenmiştir (Suriye, 1901: 1812).

Hicaz demir yolu hattının Osmanlı Devleti'ne maliyeti yaklaşık 4 milyon lira olarak hesaplanmıştı. Ancak içinde bulunulan dönemde dış borç ve Doksan üç Harbi tazminatı ödenmekteydi. Bu sebeple hattın inşası için gerekli olan meblağın süreç içerisinde Müslümanlardan toplanacak bağışlardan karşılanmasına karar verilmişti. Hattın inşasının başlangıcında ihtiyaç duyulması olası para için de Ziraat Bankası'ndan kredi alınması kararlaştırılmıştı (Gülsoy ve Ochsenwald, 1998: 442). Vilâyet gazetesinde de hattın yapımı için toplanan yardımlar hakkında birçok haber bulunuyordu. Padişahın isteğiyle, toplanacak olan yardımlarla ilgilenmek üzere bir yardım komisyonu kurulmuştur. Komisyonun başında vilâyet valisi Nazım Paşa bulunmaktaydı (Suriye, 1900: 1773). Ancak henüz yardım cemiyeti kurulmamışken dahi hattın inşası için yardımda bulunanlar olmuştur. Bu kişilerin isimleri komisyonun muhafaza ettiği deftere kaydolmuştur (Suriye, 1900: 1768). Bağışta bulunanlara Osmanlı matbaasında basılmış olan yardım biletleri veriliyordu (Suriye, 1900: 1770). Vilâyet içinde toplanan yardımlar gazete haberlerinde miktarıyla belirtiliyordu. 10 Ağustos 1900 tarihinde kırk bin lira yardım yapan ahaliye gazetede yayımlanan haber aracılığıyla teşekkür edilmiştir (Suriye, 1900: 1773). 1901 yılında da kurban derilerinin satışından elde edilen gelir hattın inşa masrafları için komisyona teslim edilmiştir (Suriye, 1901: 1809). Gazetede yalnızca vilâyet içinde toplanan yardımlar değil vilâyet dışında toplanan diğer yardım miktarı da yer alıyordu. Nitekim Tunus ve Cezayir'deki bazı camii eşrafının topladığı yardımlar Suriye vilâyet gazetesine konu olmuştur (Suriye, 1900: 1775).

Hattın inşasına dair vilâyet gazetesinde yer alan hususlardan bir diğeri kullanılan malzemelerdir. Malzemelerin bazıları devlet sınırları içinden bazıları ise yabancı devletlerden satın almak suretiyle temin edilmiştir. Hangi malzemenin nerede ve ne amaçla kullanılacağı bilgisi gazeteye yansımıştır. Hicaz ve Şam yolunda kullanılan demir çubuklar

1900 yılında Almanya'dan sipariş edilmiştir (Suriye, 1900: 1768). İngilizlerden ray ve çivi gibi malzemeler satın alınmıştır (Suriye, 1901: 1805). Toprak, ray, travers ve buna benzer eşyanın naklinde kullanılmak için üç adet lokomotif Belçika fabrikası münakasasından satın alınmıştır (Suriye, 1901: 1793). İhtiyaç duyulan bazı malzemeler geçici olarak Amerika'da bulunan fabrikalardan temin edilmiştir (Suriye, 1900: 1781). Raylarda kullanılan traversler ise Biga sancağındaki ormanlardan kesilerek elde edilmiştir. Bu traverslerin sevki için Orman ve Maden ve Ziraat nezaretinden bir müfettiş görevlendirilmiştir (Suriye, 1900: 1770). Hattın tamamlanması sırasında bir başka travers ihtiyacında ise üç yüz bin adet travers Aydın vilâyetinden karşılanmıştır (Suriye, 1901: 1793). Muzeyrib'ten ileri mevkide kullanılmak için 60 ve 80 santimetre uzunluğundaki kazıkların numunelerine göre ağaçları miri ormandan verilmek ve yalnızca kesimi ve işlenmesi taahhüt edilen şahsa verilmek üzere münakasaya verilmiştir (Suriye, 1900: 1774).

Demir yolu çalışmaları 1908 yılında sonlanmıştır (Özyüksel, 2002: 475). Suriye vilâyet gazetesinde Hicaz demir yolu hattının başlangıcı, çalışma usulü, araçları ve finansmanı hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Ancak çalışmalar 1908 yılına ait gazete nüshaları elimizde bulunmadığı için demir yolunun bitimine ilişkin haberleri Suriye vilâyet gazetesi aracılığıyla takip edemiyoruz.

7. 2. Hicaz Telgraf Hattı

19. yüzyılda telgraf askeri, siyasi ve ekonomik açıdan önemli bir icat olmuştur. Osmanlı Devleti'nde telgrafın etkili bir şekilde kullanılmaya başlanması Kırım Savaşı esnasında olmuştur. Askeri alanda kullanımının yanı sıra telgraf, devletin taşradaki idari birimleriyle olan iletişimini kuvvetlendirmesine yardımcı olmuştur (Keskin ve Sönmez, 2009: 75). Bu dönemde vilâyet gazetesinde bayındırlık faaliyetleri anlamında yer tutan haberlerden biri de telgraf hattı inşasıdır. Haberler, sürecin tamamını net bir şekilde anlamamıza yardımcı olmasa da sürece dair birtakım bilgiler vermektedir. Söz konusu hat da demir yolu hattı gibi yardımlarla inşa edilmiştir. Nitekim telgraf hattı için toplanan para yardımlarının listesi belirli aralıklarla vilâyet gazetesine yansımıştır (Suriye, 1900: 1776). Telgraf hattı için yardım yapanlar genellikle devlet bünyesinde çalışan memur kesimdir. 1900 yılında yayımlanan bir yardım listesinde müftü, belediye başkanı, idare meclisi azaları ve mahkeme memurlarının isimleri geçmektedir (Suriye, 1900: 1779). Yardım yapanların belirtildiği listelerde yüksek miktarda bağışta bulunanlara halk nezdinde ayrıca teşekkür etmek için vilâyet gazetesinde teşekkür yazısı yayımlanıyordu. 1900 yılının

temmuz sayısında 7500 kuruş gibi yüksek bir yardım yapan Şam eşrafından bir şahsa teşekkür yazısı hazırlanmış ardından diğer bağışçıların isimleri de yapmış oldukları bağış miktarıyla beraber liste halinde yayımlanmıştır (Suriye, 1900: 1770). Yardımlar para dışında kullanılacak malzemelerin bağışlanması yoluyla da yapılabilirdi. Temmuz ayında Hicaz telgraf hattı için direk bağışında bulunanların isimlerinin ve kaç adet direk bağışladıklarının bilgisi liste halinde gazetede yayımlanmıştır (Suriye, 1900: 1771). Hattın çekilmesinde çalışacak olan kişilerin tayinleri ve rütbe derecelerini de gazeteden takip etmek mümkündür. (Suriye, 1900: 1776).

Haberler aracılığıyla hattın tamamlanmasıyla ilgili düzenli olarak bilgi güncellemesi yapılmıştır. 1900 yılının 27 temmuzunda çalışmalar, Kerek sancağına beş buçuk saat mesafede olan bir karakola kadar erişmiş olup üç güne kadar da Kerek sancağına erişeceği ifade edilmiştir (Suriye, 1900: 1771). 17 Ağustos 1900 tarihinde telgraf hattı Selt kazasını geçmiş durumdaydı. Kerek ve Tufeyle ve Maan kazalarında telgrafhanelerin açılışıyla birlikte haberleşme başlamıştı (Suriye, 1900: 1774). 12 Ekim 1900 tarihine gelindiğinde hattın artık Tebük merkezinden 75 kilometre uzaklıktaki El Ahzar kalesine dayandığı ifade edilmiştir (Suriye, 1900: 1781). 1901 yılının mayıs ayında Hicaz telgraf hattı sorumlu başkanı tarafından gönderilen telgrafa göre bitirilmekte olan 75 kilometre olan mesafe üç günde tamamlanarak Medine-i Münevvere 'ye ulaşmıştır (Suriye, 1901: 1810). Hicaz telgraf hattı dışında Hicaz-Yemen telgraf hattı için de padişah tarafından irade buyrulmuştur (Suriye, 1901: 1793).

8. ZİRAAT HABERLERİ

Suriye vilâyet gazetesinde ziraatla ilgili haberler arasında tarımsal faaliyetlere etki eden kuraklık, haşere, bitki hastalıkları, tarımsal faaliyetlerde devlet desteği, alınan birtakım kararlar, örnek çalışmalar ve gazete aracılığıyla tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi adına bilgilendirici yazılar yer almaktadır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti bir tarım imparatorluğuydu. Tebaasının çoğunluğu geçimini tarımdan sağlıyor ve alınan vergilerin çoğunluğu tarımsal faaliyetler üzerinden alınıyordu. Yapılan ihracatın çoğunluğunu da tarım ürünleri oluşturmaktaydı. 19. yüzyıl sonunda ihracata dönük tarımla en çok uğraşan Osmanlı bölgeleri arasında Suriye de bulunmaktaydı. Bölgede tahıl üretimi çoğunlukta idi (Quataert, 1985: 1556-1557). Yaşanılan dönemin ekonomik ve ticari rekabet şartlarına göre üretilen ürünlerin cinsi ve miktarı konusunda değişim ve dalgalanmalar olmaktadır. Örneğin Anadolu ve Suriye gibi bazı bölgelerde yetişen pamuk, Avrupa talebinin etkisiyle 18. Yüzyıl sonunda yüksek üretim düzeylerine erişmişti. Piyasadaki fiyat dalgalanmaları, değişen arz talep meselesi sebebiyle Suriye’de pamuk üretimi 1890’larda neredeyse durma noktasına gelmişti (Quataert, 1985: 1558). Nitekim 1900 yılında pamuk fiyatlarının hızlı yükselişi hakkında haberler gazete yansımıştır (Suriye, 1900: 1779). Dolayısıyla üretilen ürünler döneme göre değişiklik göstermiştir.

1880 yılında halkın başlıca geçim ve zenginlik kaynağı olan tarımda geride kaldığı ve verimin düşük olduğu düşüncesi hakimdi. Bu sebeple ülkede tarımın gelişmesi için bu alandaki yenilik ve teknik bilgileri yaygınlaştırma amaçlı Ziraat ve Sanayi Odaları kurulmuştur. Ziraat Odaları İstanbul ile sınırlı kalmamış, çeşitli vilâyetlerde de kurulmuştur (: 85). 1892’de yönetimin gelişme programlarından sorumlu olmak üzere Ziraat Heyet-i Fenniye’ si kurulmuş ve sonrasında birkaç ay sonra oluşturulan Orman Maden ve Ziraat Nezareti emrine verilmiştir. (Quataert, 1958: 1561). Suriye vilâyetinde de ziraat raporu çıkartmak, mahalli ziraatın durumu hakkında bilgilendirici cetveller hazırlamak, ziraatla ilgili kararları almak ve bunları ziraat ve ticaret nezaretine bildirmek üzere vilâyet liva ve kaza merkezlerinde birer ziraat odası kurulmuştur (Suriye, 1900: 1774). 1900 yılında Suriye vilâyetindeki ticaret ve ziraat odasında aşağıdaki tabloda belirtilen kadro yer almaktaydı (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 123).

Tablo: 40 1900 Yılı Suriye Vilâyeti Ticaret ve Ziraat Odası Kadrosu

Ticaret ve Ziraat Odası	
Aza- Başkan	Kutluzade Hüsnü Efendi
Aza- İkinci Başkan	Hasibizade Ebu Suud
Aza	Mülkizade İbrahim Hakkı Efendi
Aza	Selim Eyüp Efendi

Aza	Kudsizade Arif Efendi
Aza	Duhanzade Mahmud Efendi
Aza	İlyas Efendi
Başkâtip	Mehmed Şevket Efendi
Başkâtip Muavini	Mustafa Efendi
Odacı	Hacı Mehmed Edip Efendi

Vilâyette görev yapan diğer ziraat memurları ise vilâyet içindeki arazileri gezerek analizde bulunup bu analizleri rapor haline getirmekten sorumluydu. Bazı dönemlerde bu raporların vilâyet gazetesinde yayımlandığı da görülmektedir. Raporda Havran sancağında keşif yapılan tarlalardan bazılarının kuruyup, kurtlandığı bunun üzerine gerekli ilaçlama çalışmalarına başlandı ifade edilmiştir. (Suriye, 1901: 1806).

II. Abdülhamid dönemi ziraî üretim açısından bilinçlendirme çalışmalarının gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Padişah, Yıldız Sarayı'nda şehit çocukları ve gaziler için düzenlediği yardım sergisinde ileri bir tarihte yapmayı planladığı ziraat sergisinden bahsetmiştir. Serginin hem ziraat hem de hayvan yetiştiriciliği ile ilgili olması bekleniyordu. Bu sergi için Amerika ve Avrupa'dan her türlü ziraat makinesi ve aleti sipariş verilmiş ve bu makinelerin kullanımı hususunda bilgi almak için birkaç uzman da Payitahta davet edilmişti (Suriye, 1899: 1719). Bu dönemde tarıma elverişli düz arazilerde, tarıma yeni açılan bölgelerde yeni çiftlikler kurulmaya başlandı. Aralarında Sultan II. Abdülhamid'in de bulunduğu büyük toprak sahibi pek çok kişi çiftliklerinde yeni gelmiş ya da daha önce bölgeye yerleşmiş muhacirleri istihdam ediyordu. Özellikle Suriye'de tarımda kullanılan yeni araçları bölgeye tanıtmada en büyük rolü muhacirler üstlenmişti. Demir yolu şirketleri ve bazı firmalar da yeni tarım araç ve tekniklerini tanıtıyordu. (Quataert, 1958: 1560). Padişah, modern zirai eğitimin gerçekleştirilmesi için Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'ni kurmuş bununla yetinmeyip vilâyetlerde de teorik ve uygulamalı ziraî eğitimin yapıldığı okullar açmış ve bu okullara bağlı olarak numune çiftlikleri kurduştur (Vurgun, 2022: 86). 1899 yılında Suriye vilâyetinde de vilâyet merkezi olan Şam'a bir buçuk saat mesafedeki bazı arazilerin numune tarlası olması kararlaştırılmıştır. Buradaki amaç çeşitli tahılların söz konusu tarlalarda yetiştirilerek örnek teşkil edip, çiftçiyi teşvik etmesiydi. Vilâyet valisi, çalışmanın amacına uygun şekilde ilerlediğini kontrol amacıyla araziye keşif gezisi yaptırıyordu. Yapılan gezi sonucunda tarlanın vilâyet ahalisine ters bir mevkide bulunması, hububat ve fidan dikimine uygun olmamasına sebep çok masraf çıkardığı ve uygulamayı zorlaştırdığı anlaşılmıştır. Böylece tarlanın satılarak vilâyet merkezine daha yakın bir yerde yeni bir numune tarlasının alınmasına karar verilmiştir (Suriye, 1899: 1716).

Vilâyette yapılan zirai üretimde Avrupa tarzı usullere geçerek üretimi ve kârı artırmak amaçlı birtakım toplantılar da yapılıyordu. Bu toplantılar sonucunda bazı tarım makinelerin alınması kararlaştırılmıştır. Çalışılan çiftliklerin bulunduğu yere makine getirilmesini sağlayacak olan köprü ve bazı şose yolların bozuk olması gibi pürüzlü durumlarda civardaki kara ahalisi ve çiftlik ashabının yardımıyla yol yapım ve onarım çalışmaları gerçekleştiriliyordu (Suriye, 1899: 1715).

Mevcut haberlerin bir kısmından üretiminin artması talep edilen bazı ürünlerin çeşitli yollarla üretime teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Bu yöntemler genel olarak padişahın özel isteği ve bazı vergilerden muafiyet ayrıcalığıydı. 1899 yılında Suriye vilâyetinde gül yağı imalının yaygınlaşmasını teşvik etmek isteniyordu. Padişahın buyurduğu irade ile bu işle uğraşmaya talip olanlara beş senelik aşar vergisinden muafiyet ayrıcalığı tanınıyordu. Ayrıyeten gül yağı imalının iyileştirilmesi adına numuneler incelenip üzerinde yapılan tahlillerin sonucu da halk ile paylaşılıyordu (Suriye, 1899: 1731). Gül yağı imali dışında ipek böcekçiliğinin artması için de teşvik amaçlı muafiyet uygulamaları yapılıyordu. Dut bahçelerinde inşa edilmek istenen böcekhaneler normal şartlarda çiftlik yapısı, değirmen vs. den sayılmaktadır. Yapı ruhsatı da ona göre düzenlenmelidir. Ancak ipekçilik sanatının ilerlemesi için böcekhanelerin dut bahçelerinin içerisinde ruhsat almak kaydıyla inşa edilmesine izin veriliyordu (Suriye, 1901: 1794). 1902 yılında yayımlanan bir haberde de böcek yetiştiricilerini teşvik amacıyla en uygun ve güzel usulle böcek yetiştiren kişilere mükâfat verileceği duyurulmuştu (Suriye, 1902: 1847).

Vilâyet içindeki faaliyetlerin gazetede yayımlanmasının yanı sıra vilâyet dışı tarımsal gelişmelere de gazete haberleri arasında yer verilmiştir. Böylece gazetenin bu husustaki işlevselliğinden faydalanmak amaçlanmıştır. 1901 yılında Buhara cinsi pamukların Osmanlı memleketlerinde de yetiştirilebileceğine dair açıklama ve bir numunenin Antakya'ya gönderilerek konu üzerine çalışılacağı haberi vilâyet gazetesinde yer almıştır (Suriye, 1901: 1799). Bunun dışında ekim, dikim işlemleri için toprak seçimi ve toprağı hazırlama usulü (Suriye, 1899: 1719), zeytin ağacının tedavisi ve çoğaltılması (Suriye, 1899:1731), zeytin yağı üretimi (Suriye, 1901: 1836), sebze yetiştiriciliği (Suriye, 1899: 1742) ve sıcak, kurak havalarda yetiştirilen ürünlere sirayet eden hayvan ve hastalıklara karşı alınacak tedbirlerin ifade edildiği (Suriye, 1901: 1800) tarımsal üretim ile ilgili bilgilendirici yazılara da yer verilmiştir.

9. OLAYLAR

Bu başlık kendi içinde vilâyet olayları ve siyasi olaylar olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Bölüm vilâyet içinde gerçekleşen olaylar ve döneme ait vilâyet siyasi olayları kapsamaktadır.

9. 1. Vilâyet Olayları

Suriye vilâyet gazetesinde vukuat-ı vilâyet başlığı altında hava durumu, deprem ve sel gibi afetler, yangınlar, cinayet, kazayla vefat, hırsızlık, kaçakçılık ve kumar oynama vakaları yer almaktadır.

9. 1. 1. Yangın

Bu haberler gazetede vukuat-ı vilâyet başlığı altında polis jurnallerinin verildiği kısımda yer almaktadır. 18. yüzyılın başlarında yangınlarla Tulumbacı Teşkilatı ilgileniyordu. Tanzimat'ın ilânından sonra ise Zaptiye Müşirliği ve belediyelerin kurulmasıyla birlikte yangın vakalarıyla semt tulumbacılığı ocakları ilgilenmeye başlamıştır. 1863'te yürürlüğe konulan Turuk (Yollar) ve Ebniye (Yapı) Nizamnamesi 24-29. Maddeleri yangın hakkında alınabilecek tedbirleri ihtiva etmektedir (Öztunç, 2008: 296). Ancak bu dönemde vilâyet kazalarının çoğunluğunda bulunan sokak, ev ve dükkânların ebniye (yapı) kanununa aykırı olarak yapılmış olması bazı yangın vakalarının çıkış sebebi olabiliyordu. Bazı durumlarda ise yangınların söndürülmesine engel teşkil edebiliyordu. Bu sebeple kasabaların çoğunluğu zarar görmüştü. 1899 yılında dahiliye nezaretince yazılmış bir uyarı Suriye vilâyet gazetesinde yayımlanmıştı. Nezaret, yapılan ev ve dükkânların kolay yanıcı maddelerden oluşmaması ve kanuna uygun olarak gerekli tedbirlerin alınması hususunda tebaaya uyarıda bulunuyordu (Suriye, 1899: 1721).

Dahiliye Nezareti, 1900'lü yıllar boyunca vilâyet merkezlerinde itfaiye teşkilatı kurulmasını planlamış ancak maddi yetersizlikler bu amaca engel teşkil etmiştir (Özgür ve Azaklı, 2001: 158). Suriye vilâyet gazetesinde ise tulumbacıların yetiştirdiği mülkiye ve askeriye itfaiye teşkilâtından bahsedilmektedir. Nitekim 1901 yılında vilâyette yaşayan süvari yüzbaşının evinde çıkan yangını bu itfaiyeci grup söndürmüştür (Suriye, 1901: 1826). Yangına müdahale etmeye gelen tulumbacıların dışında yardım çağrısında bulunan polis ve bekçiler de yangın söndürme çalışmalarına dahil olmuştur. Örneğin 1900 yılında bir evde çıkan yangın, polis ve bekçi çavuşunun çabalarıyla söndürülmüştür (Suriye, 1900: 1752). Yangınlar kontrol altına alındıktan sonra görevliler tarafından olay yerinde yapılan keşifle yangının çıkış sebebi belirlenmekteydi (Suriye, 1900: 1752).

1899-1902 yılları arasında küçük çaplı yangınların dışında etkisini uzun süre devam ettiren iki büyük yangın meydana gelmiştir. Bunlardan biri 1900 diğeri ise 1901 yılında gerçekleşmiştir. 1900 yılındaki yangın Şam'ın Hamidiye çarşısında bulunan bir çeyiz dükkânında çıkmış ve iki buçuk saat boyunca söndürülemedi. Ardından şiddetli bir şekilde yağın yağmur sayesinde yangın kontrol altına alınabilmiş, can kaybı yaşanmamıştır (Suriye, 1900: 1748). 1901 yılındaki yangın ise Beka kasabasında çıkmıştır. Sekiz saat boyunca süren yangında hükümet konağı, telgrafhane, belediye dairesi, Ziraat Bankası idaresi, bir mescit, bir kilise ve birçok dükkân kısacası 800'den fazla yapı zarar görmüştür (Suriye, 1901: 1820).

9. 1. 2. Doğa Olayları

Gazetede vukuat-ı vilâyet başlığının ahval-i havaiye adlı kısmında bölgenin hava durumu hakkında bilgi veriliyordu. Suriye vilâyeti coğrafi konumundan dolayı sıcak ve kurak bir bölgeydi. Nitekim gazete haberlerine de şiddetli fırtına ve kuraklık problemleri yaşandığı yansımıştır. Haberlerin geneline bakıldığında dönem dönem bölgedeki kuraklığın halkın yaşantısını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Bir ila üç ay arasında hiç yağmur düşmeyen bölgeler olmuştur. Öyle ki yağmurun yağması sevinçle karşılanıp gazetede müjdeli haber olarak verilmekteydi (Suriye, 1899: 1733). 1901 yılında Havran'da uzun süreli kuraklık sebebiyle susuz kalan ahali yaşadıkları yere üç saat mesafeden su taşıyarak ihtiyaçlarını karşılıyordu (Suriye, 1901: 1809). Yüksek seyreden sıcaklık susuzluk dışında problemlere de neden oluyordu. 1899 yılında Hama'da şiddetli sıcaklık sebebiyle tarlada çalışan 15 işçi hayatını kaybetmişti (Suriye, 1899: 1716).

Vilâyet ahali kuraklık ve sıcaktan muzdarip olduğu kadar sel baskınlarından da şikâyetçiydi. Yaz döneminde yağın fazla yağmurdan kış döneminde ise yağın fazla kardan sel baskınları meydana geliyordu (Suriye, 1901: 1830) 1899 yılında yoğun kar yağışı Berede nehrinin taşmasına sebep olmuştu (Suriye, 1899: 1742). Aralıksız kar yağışı halinde vilâyette kapanan yollar oluyordu. Örneğin 1899'da Hama'ya üç gün, Hamidiye kazasına dört gün boyunca düşen kar yağışı yolların kapanmasına sebep olmuştu (Suriye, 1899: 1744).

Görülen şiddetli fırtınalar da ahaliyi kuraklık, sel baskınları ve yoğun kar yağışı kadar etkilemekteydi. Fırtınaların etkisiyle çevredeki yapıların çatıları ve zayıf malzemeye sahip evlerin duvarları zarar görmekteydi. Fırtınalar bazen can kaybına dahi sebebiyet verebiliyordu (Suriye, 1899: 1704). Sel, fırtına gibi doğa olaylarının yanı sıra gazetede ay tutulması gibi olaylardan bahsedilmiştir. 1902 yılında gerçekleşen ay tutulmasında saniye

dakika ve saat ayrıntıları verilerek ayın hallerini anlatan bir haber yayımlanmıştır (Suriye, 1902: 1855).

Bu dönemde vilâyetin en şikayetçi olduğu sorunlardan biri çekirge istilalarıydı. Henüz kimyasal ilaçların bulunmaması sebebiyle devlet idaresi, çekirge baskınlarına karşı insan gücü vasıtasıyla mücadele ediyordu (Erler, 2002: 763). Vilâyetteki çekirge baskınların çevreye zarar verip vermediğinin anlaşılabilmesi için devlet, bölgeye çadır kurdurur ve soruşturma belgesi hazırlanmasını sağladı (Suriye, 1895: 1022). Çekirge sürülerini durdurabilmek ve çoğalmalarını önleyebilmek için ise itlaf yöntemine başvurulmaktaydı (Suriye, 1899: 1710). Bazı durumlarda ahalinin bölgeden başka bir bölgeye sevk edildiği de görülmektedir (Suriye, 1899: 1716).

Suriye vilâyet gazetesinde doğal afetlerin en korkutucularından biri olan depremle ilgili haberler bulunmaktadır. Bunlar arasında vilâyet içindeki deprem haberleri dışında döneme ait vilâyet dışı haberlere de rastlanmıştır. Depremin gerçekleştiği yer kaza ise kaymakamlık tarafından liva ise mutasarrıflık tarafından gönderilen telgraf ile afet sonrası durumun bilgisi paylaşılıyordu. Aşağıdaki tabloda ifade edildiği üzere vilâyetteki deprem haberlerinin hiçbirinde can kaybı yaşandığına dair bilgi bulunmamaktadır (Suriye, 1899: 1716, 1899: 1728, 1901: 1832).

Tablo: 41 1899-1901 Arası Vilâyet İçinde ve Dışında Gerçekleşen Depremler

Yıl	Yer	Kayıp
1899	Kerek Sancağı	Can veya mal kaybı yok
1899	Vadiyü'l-Acem kazası Kutna kasabası	Can veya mal kaybı yok
1899	Aydın Vilayeti- Aydın-Denizli Sancağı	Can kaybı yok- 80000 kişi evsiz kalmıştır.
1901	Kafkasya	2000'i aşkın can kaybı
1901	Havran Sancağı Basrû'l- Harir kazası	Can veya mal kaybı yok

1899 yılında Aydın vilâyetinde yaşanan deprem sonrasında 80000 kişi evinden çıkmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine padişah II. Abdülhamit ceyb-i hümayunundan 5000 Osmanlı lirası yardımda bulunmuştur. Ayrıyeten taşradan yardım toplamak maksadıyla da bir komisyon kurulmuştur (Suriye, 1899: 1732). 1901 yılında yaşanan Kafkasya depreminde ise 2000'i aşkın can kaybı olmuştur. Ayrıca bölgedeki bir Müslüman okulunda bir öğretmen ve 24 öğrenci enkaz altında kalmıştır. Rusya harbiye nezareti tarafından bölgeye yardım gönderilmiştir (Suriye, 1901: 1820).

9. 1. 3. Asayışı Bozan Olaylar

Suriye vilâyet gazetesinde vilâyet içinde asayışı bozan durumların haberleri de vukuat-ı vilâyet kısmında polis jurnalleri başlığı altında yayımlanıyordu. Bu jurnalleri okuyarak vilâyette yaşanan olayları takip edebiliyoruz. Haberlerde genel olarak askerden kaçan, hırsızlık yapan, insan öldüren veya başka sebeplerle aranan şahısların yakalanma operasyonları, vilâyetteki aşiretlerle ilgili olumsuzluklar ve kazayla vefat etme durumlarından söz edilmektedir. Hırsızlık, asker kaçağı olma, cinayet gibi suçların işlenişinden sonra suçluların yakalanması kısmıyla ilgilenenler polis ve jandarma olmuştur. Ancak vilâyet gazetesinde polis ve jandarmanın adı yalnızca bahsi geçen suçları işleyen suçluların yakalanışıyla ilgili haberlerde geçmektedir. Bunun dışında herhangi bir yerde rastlanılmamıştır. Dolayısıyla vilâyette görev yapan jandarma ve polis ile ilgili bir başlık açılmamıştır.

Vilâyette asker kaçağı olduğuna dair alınan ihbar sonucunda jandarma süvarileri tarafından arama çalışması yapılırdı. Bazı haberlerde kaçak ile jandarma süvarileri arasında silahlı çatışmaların yaşandığı kaydedilmiştir. Genellikle bu gibi çatışmaların ardından kaçak yakalanarak zabıta dairesine götürülür daha sonrasında mahkemeye sevk edilirdi (Suriye, 1895: 1022). Asker kaçaklarının isimleri gazete haberlerinde açıkça yazılıyor, çevrede gören ve duyanların ihbar etmesi için ortam hazırlanıyordu.

Bu dönemde vilâyet içinde asayışı bozan durumlardan biri de hırsızlık vakalarıydı. Öyle ki bahçeden sebze çalan şahıs dahi gazete haberine konu olmuştur (Suriye, 1901: 1826). Bilindiği üzere II. Abdülhamid, kendisinden önce de var olan hafiye teşkilâtıyla ilişkilerini sıkı tutan bir padişahı. Zaptiye Nezareti'ne bağlı olan teşkilâta iki tip memur bulunurdu. Bunlardan biri buradaki görevi karşılığında düzenli maaş alan profesyonel kişiler diğeri ise farklı görevlerde bulunan devlet memurları ve serbest insanlardı. Hafiyeler yalnızca İstanbul'da değil bütün Osmanlı vilâyetlerinde görev alıyordu. Bu vilâyetler arasında Suriye'de bulunmaktaydı. Hafiyeler kendilerine yöneltilen konularda araştırma ve soruşturma işlerini yaparak rapor hazırlardı (Beyhan, 1999: 70-71). Hükümet, Hasbiya kazasında bir süreden beri devam eden hırsızlık vakalarını aydınlatmak ve engellemek için "tecessüsât-ı hafiye" isimli gizli araştırma grubunu bölgeye göndermiştir. Hırsızlık yapan şahıs, hafiyeler tarafından polis ve zabtîyelerin yardımıyla yakalanmıştır (Suriye, 1899: 1732). Hırsızlık vakalarında olayın şikâyeti üzerine polisler tarafından yapılan keşif çalışmasıyla suçlular aranmaktaydı. Keşif sürecinde olay yerinde olan şahısların ifadelerine başvurulup çevrede arama yapılırdı (Suriye, 1899: 1713). Hırsızlık

dışında yaralama, cinayet gibi olaylarında gerçekleşme ve keşif süreçleri gazete haberlerine konu olmaktadır. 1900 yılında bir üç bahçıvanı yaralayan şahsın akrabası takip edilerek gözaltına alınmıştır (Suriye, 1900: 1747). Aynı yıl darp suçundan aranan şahıs jandarma tarafından yakalanarak karakola getirilmiştir. Şahsın iki arkadaşı suçluyu kaçırmak için girişiminde bulunmuştur. Ancak polisler tarafından fark edilen şahıslar kaçmıştır (Suriye, 1900: 1750). Başka bir vakada Meydan mahallesi sakinlerinden bir şahsın üzerinde hançer olduğunu fark eden polis şahsı yakalamak üzereyken suçlu üzerindeki hançeri çıkartmış, polisin parmağını ve beraberindeki zabtiyeyi kulağının arkasından yaralamıştır. Çıkan arbede sonrasında suçlu yakalanmıştır (Suriye, 1900: 1750). Yaralama vakalarının yanı sıra vilâyette işlenen cinayetler de gazetede yansımıştır. 1900 yılında cinayet suçundan aranan şahsın evi polis ve jandarma tarafından basılarak suçlu yakalanmıştır (Suriye, 1900: 1779). Cinayetler genellikle bıçak kullanmak suretiyle gerçekleştirilmektedir (Suriye, 1901: 1799).

Bahsi geçen dönemde vilâyet için önem arz eden bir asayiş mevzularından biri de aşiretler konusuydu. Havran sancağında taşlık, geniş bir bölgede yaşayan Leca aşiretinin taşkınlıklarının önlenmesi adına kendilerine asakir-i muvazzafa namı verilerek hazine-i celileden maaşları tahsis edilmiş, şeyhleri Saadettin isimli şahıs yüzbaşı tayin edilmişti. Ancak aşiret, bölgede ve bölge dışında bulunan yerleşim yerlerine zarar vererek insanları öldürmeye ve mal hırsızlığı yapmaya devam etmiştir. Devlet yetkililerinden gelen dur çağrılarına da kulak vermemiştir. Bunun sonucunda maaşları kesilerek resmî sıfatları ellerinden alınmıştır. Ardından Havran mutasarrıflığına verilen emirle livalarda devriye kollarının gezmesine karar verilmişti. Bir gece devriyeye çıkan jandarmaların aşiretten bir eşkıyaya rastlaması üzerine iki taraf arasında çatışma yaşanmıştı. Çatışma sonucunda çete lideri şeyhin amca oğlu ve iki yardımcısı ölü olarak ele geçirilmişti (Suriye, 1899: 1732).

Kazayla vefat olayı da gazetede örneğine epey rastlanan bir durumdu. Kazayla vefat etme sebepleri arasında çukura düşme, kuyuya düşme, yere düşen tüfeğin ateşlemesi, duvar çökmesi, çatı çökmesi ve suda boğulma gibi durumlar bulunmaktaydı (Suriye, 1899: 1725,1733; 1900: 1784; 1901: 1808).

9. 2. Siyasi Olaylar

Suriye vilâyet gazetesinde vilâyetteki siyasi durumu resmedecek nitelikte pek fazla haber bulunmamaktadır. İncelenen süre boyunca yayımlanan haberler genel itibariyle siyasi kişiliklerin vilâyete yaptıkları ziyaretler ve karşılama törenleri ile ilgili olmuştur. Bunlardan ilki 1899 yılında İran'ın eski sadrazamının oğullarıyla beraber Şam'a yapmış

olduğu ziyarettir. Eski sadrazam ve oğulları Beyrut'a gidiş güzergâhında Şam'a da uğramıştır. Şehirde buldukları süre zarfında vilâyet valisi tarafından misafir edilerek ağırlandırlardır (Suriye, 1899: 1721). 1900 yılında ise bir Rus amirali Beyrut'tan Şam'a gelmiştir. Amiral, Şam'ın görülecek yerlerini gezdikten sonra Beramke istasyonuna getirilmiştir. Burada kendisi için vilâyet valisi, beşinci ordu müşiri ve memurların teşrif ettiği bir tören düzenlenmiştir (Suriye, 1900: 1784). Aynı tarihte Beyrut defterdarının Şam'a ziyarette bulunduğunu aynı sayıda yayımlanan başka bir haberdan anlamaktayız (Suriye, 1900: 1784). Aynı yıl aralık ayında Almanya'dan bir heyet Şam'a ziyarette bulunmuştur. Vali, heyeti karşılama töreninde bir yemek ziyafeti vermiştir. Ziyafete Bank-i Osmani direktörü Galip Şâvel Efendi de katılmıştır (Suriye, 1900: 1791). 1901 yılındaki bir sayıda da Ferman Ferma isimli İran şehzadelerinden olan şahsın ziyareti yer almıştır. Şehzade, oğullarını Beyrut'taki bir okula yazdırmak için çıktığı yolculukta daha önce kendisini ziyarete gelen vilâyet valisine iade-i ziyarete bulunmuştur. Kendileri için Şam'da bir gezinti programlanmıştır. Şehzade, merasimle karşılanıp merasimle yolcu edilmiştir (Suriye, 1901: 1797). Anlaşıldığı üzere 1899-1902 tarihleri arasında çeşitli siyasi kişiler tarafından vilâyete yapılan ziyaretler yukarıda bahsedildiği minvalde gerçekleşmekteydi. Çoğunlukla gezinti amaçlı olan bu ziyaretler, vilâyet valisi ve maiyeti tarafından yapılan hazırlıklarla karşılanmaktaydı.

1899-1902 arasında küresel anlamda gerçekleşen birtakım siyasi olaylara da Suriye vilâyet gazetesinde yer verilmiştir. Yayımlanan haberler aracılığıyla vilâyet tebaasının bölge dışında yaşanan siyasi olaylardan haberdar olması sağlanmıştır. Bu haberlerden ilki 1900 yılında Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaret anlaşması ile ilgili haberdır. İki devlet arasındaki ticaret anlaşması görüşmeleri için delegelerin müzakereye oturduğu haberi vilâyet tebaasıyla paylaşılmıştır (Suriye, 1900: 1792). Bir diğer haber ise Osmanlı Devleti dışında Çin'de yaşanan bir sorundan bahsetmektedir. Bilindiği üzere 19. yüzyılda Japonya, Rusya, Birleşik Krallık, Fransa, ABD, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan gibi devletler Çin'i sömürgeleştirmek amacıyla birtakım faaliyetler gerçekleştiriyordu. Çin'in bürokratik sisteminin çöküş aşamasında olması ve İmparatorluk birliklerinin yetersizliği bu kaosun büyümesinde etkili olmuştu. 1899 yılında "Boxer" isimli isyancı grupların Kuzey Çin'deki Hıristiyan Çinlilere ve yabancı misyonerlere saldırmasıyla ülkede gruplar arası çatışmalar başladı. Bu faaliyetlere destek verenler arasında Müslümanlar da bulunuyordu. Nitekim Alman İmparatoru, Avrupalılara karşı ayaklanan Müslümanları yatıştırmak için II. Abdülhamid'den yardım istemişti (Çelik, 2015: 261-

263). Suriye vilâyet gazetesinin 1901 tarihli nüshasında ise kuvvetle muhtemel Çin’de yaşanan olaylar sonucu yapılması planlanan barıştan bahsetmektedir. Çin vukuatı başlığıyla yayımlanan haberde Çin ve diğer devletler arasındaki müşterek nota ve barış şartlarının kabulü veya reddi konusundaki haberlerin çelişkili olduğu ifade edilmiştir. Bir hafta öncesinde öğrenilen bilgiler, Çin’in barışı reddettiği yönündeyken bir gece öncesinde gelen telgraflarda Çin’in kendi delegelerine imza vermeleri için emir aldıkları öğrenilmiştir. Papalık, Katolik misyonerlerinden dolayı Çin’den 20 milyon frank tazminat istemiştir. Çin’in müttefik orduları başkumandanı Mareşal Li Hung-Chang’ın sağlık durumunun ise kötü olduğu yönünde bilgi verilmiştir (Suriye, 1901: 1796). Bu haberin yayımlandığı sayının bir sonraki sayısında ise Paris kaynaklı bir habere göre Rusya ve Çin arasında yapılan anlaşmaya göre Çin’in doğu vilâyetlerinden üçünü Rusya’ya bırakacağı rivayeti paylaşılmıştır (Suriye, 1901: 1797).

1901 yılında küresel anlamda gerçekleşen bir diğer siyasi olay ise Osmanlılar tarafından Transvaal Muharebesi olarak bilinen Boer Savaşıydı. Transvaal, günümüzde Güney Afrika Cumhuriyeti sınırlarında bir bölgedir. Bölge, yerli Afrikalıların toprakları iken Boerler olarak adlandırılan Hollanda asıllı göçmenlerin yerleşmesiyle büyük oranda demografik ve kültürel bir değişim geçirmiştir. İngilizlerin Boerler’in yaşadığı Transvaal’a ilgi göstermesiyle iki taraf arasında uzun süreli çatışmalar yaşanmıştır (Günarslan, 2020: 7). Suriye vilâyet gazetesinin 1901 yılına ait bir sayısında o esnada sonuna gelinen, Osmanlıların Transvaal Muharebesi olarak tabir ettikleri savaş hakkında bir haber yayımlanmıştır. Haberde İngilizler tarafından gönderilen bir telgraf namede Boerlerin bölgeyi yağmaladıkları ifade edilmiştir (Suriye, 1901: 1796). Bir sonraki sayıda ise Viyana gazetelerinde yayımlanan telgraflardan biri vilâyet gazetesinde yayımlanmıştır. Habere göre Boerler ve İngiliz askerleri arasındaki çatışma devam etmektedir. İngiliz askerlerinden 20’yi aşkın asker hayatını kaybetmiştir (Suriye, 1901: 1797).

Vilâyet tebaasına gazete aracılığıyla sunulan son haber ise Sultan Ahmed Meydanı’ndaki Alman Çeşmesi ile ilgilidir. Çeşme, Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından 19 Kasım 1898’de inşa ettirilmiştir (Eyice, 1989: 506). Ancak çeşmenin açılışı 1901 yılında yapılmıştır. Habere göre o Alman Çeşmesi’nin açılış töreni için Alman İmparatoru II. Wilhelm, İstanbul’a özel bir heyet göndermiştir. II. Abdülhamit II. Wilhelm’in bu davranışı için memnuniyeti ve teşekkürünü ifade etmek amacıyla kaleme aldığı yazıyı Almanya’da basılan bir gazetede yayımlatmıştır (Suriye, 1901: 1797).

10. SOSYAL YAŞAM¹⁶

Suriye halkının %80'i Müslüman olarak bilinmektedir. Ancak Müslüman olan halk içerisinde dahi bağlı bulunan mezhep ve yaşam biçimine dayalı farklılıklar ön planda olduğundan çoğunluğun ortak kültürel değerlere sahip olduğunu söylemek güçtür (Samur, 1988: 105) Halk, kendi dininden insanlarla bir arada yaşayıp, farklı topluluklarla ayrılmayı tercih ediyordu. Bu sebeple kendi dışındaki unsurlarla ancak özel günler gibi vesilelerle bir araya gelebiliyordu. Resmî törenler, nikâh törenleri, kutlamalar ve farklı içerikli sosyal etkinlikler bu vesilelerden sayılmaktadır.

10. 1. Resmî Törenler

Suriye vilâyet gazetesinden ahalinin bir araya geldiği bazı sosyal etkinlikleri takip edebiliyoruz. Bunlardan ilki padişahın doğum günüdür. Bugüne devletin reisi olan hükümdarın doğumunu ifade ettiği için özel bir önem atfedilmiştir. Bu sebeple Suriye vilâyetinde padişahın doğum gününü kutlamak amacıyla vilâyet valisi, memurlar, ulemâ, ruhanî reisler, konsoloslar ve halkın katılımıyla gerçekleşen törenler düzenlenmekteydi. Bu tarz törenlerde başta vali olmak üzere devleti temsil eden memurlar, resmî kıyafetlerini giyerek ve nişanlarını takarak törene katılırlardı. Törenler genelde tebrik merasimi ile başlar, padişaha hayır duaları edilerek devam ederdi. Törende, kimsesiz fakir çocuklara meslekî eğitim vermek maksadıyla açılan, daha sonra sanat mektebine dönüştürülen ıslahhanelerden gelen müzisyenler müziklerini icra eder, kaleden de top atışları yapılırdı. Tören hazırlıkları için üç gün önceden çalışmalara başlanır, vilâyet dairesi başta olmak üzere adliye, jandarma, polis, telgrafhane, reji, düyun-ı umumiye daireleri, vali konağı, idadi ve mülkiye mektepleri ve evler kandiller ve çiçeklerle süslenirdi. Bugüne karşı duyulan coşku yalnızca Müslüman tebaanın hazırlıklarından değil, Rum ve Musevi havralarının süslenişinden de anlaşılırdı. Kutlama günlerinin akşamlarında havai fişek gösterileri yapılırdı. Valinin konuklarını kabul edip, yiyecek ve içecek ikramında bulunması ile kutlamalar sona ererdi (Suriye, 1899: 1743).

Padişahla ilgili kutlanan diğer özel gün cülusların sene-i devriyeleri idi. 1900 yılında Sultan II. Abdülhamit Han'ın cülusunun 25. sene-i devriyesi için bir tören düzenlenmiştir. Diğer özel günlerde olduğu gibi memurların kullanmış olduğu odalar kandil ve çiçeklerle süslenmiştir. Mülkiye memurları, askerî zabitler, ulema ve onlarca kişi hükümet dairesine gelerek saygı duruşunda bulunmuşlardır. Tebrik töreni gerçekleştikten

¹⁶ Bu bölüm "Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi'nde" yayımlanmak üzere hazırlanmıştır.

sonra dualar edilmiştir. Müslüman toplumların özel günlerde uyguladıkları adetlerden olan ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunma geleneği bu törende de ifa edilmiştir. Padişahın cülusunun 25. sene-i devriyesi vesilesi ile 36 yetim ve dul kadına birer kat elbise, hapishanedeki mahkumlara ise yiyecek yardımında bulunulmuştur. Yanı sıra bir süre önceden bugüne hazırlanılan ve kamuya mal olmuş birtakım hizmetler yapılmıştır. Bu hizmetler arasında yardımlarla yeniden inşa edilen köprü ve merkez livada yer alan iki köyde kız ve erkek öğrencilerin eğitim görmesi amacı ile iki adet iptidaiye mektebi hizmete açılmıştır (Suriye, 1900: 1777).

Padişahın velâdet ve cülus törenleri mutad olarak her yıl tüm imparatorluk saatinde kutlanırdı. Bunların dışında bazı yöresel kutlamalar da yapılabiliyordu. Bunlardan birisine gazetemiz sayesinde Şam'da şahit oluyoruz. Yapımına Kanunî Sultan Süleyman Dönemi'nde başlanmış olan daha sonra yapıya belirli eklemelerde bulunan Şam'ın Gök Meydanı'nda bulunan (İnbaşı, 2001: 223) Süleymaniye Külliyesi'yle ilgili 1899 yılına dair bir haber gazeteye yansımıştır. Gazete haberinden bölgenin ileri gelenlerinden Şeyh Esad Efendi isimli şahsın her sene Kanunî Sultan Süleyman'ın ruhuna hediye edilmek üzere Kur'an tilâveti yaptığı anlaşılmaktadır. Bunun gibi yöresel kutlama ve toplantılara, özellikle de manevî yapıda bulunanlara memurlardan sivil halka kadar bölge ahalisinin çoğunluğu tarafından katılım sağlanırdı. Nitekim bu etkinliğe vali de katılmıştır (Suriye, 1899: 1723).

10. 2. Sosyal Etkinlikler

Suriye vilâyet gazetesi aracılığıyla bölge içinde gerçekleştirilen sosyal içerikli birtakım etkinliklerden haberdar oluyoruz. Halkın sosyal profilini yansıtan bu etkinlikler arasında sünnet düğünü, nikâh ve yarışmaların yanı sıra cenaze törenleri de bulunmaktadır.

Vilâyet içinde görev yapan bazı şahıslar bağlı buldukları mercilerin izni dahilinde kendi girişimleriyle çeşitli etkinlikler düzenleyebiliyordu. Bunlardan birisi Vilâyet Jandarma Kumandanı'nın ikramiyeli olarak düzenlemiş olduğu at yarışıdır. Yarışa kumandanın meslektaşları katılmıştır. Şam'ın Gök Meydanı'nda gerçekleştirilen etkinliğin düzeni gerek mülkiye ve askeriye memurları gerekse halk tarafından takdirle karşılanmıştır. Haberden anlaşıldığına göre cins at yetiştirmek açısından teşvik edici olmak amacıyla düzenlenen etkinliğin benzerleri daha önceki yıllarda da yapılmıştır (Suriye, 1901: 1825).

10. 2. 1. Düğün ve Nikâhlar

Osmanlı Suriye'sinde yaşayan dönem halkı ile ilgili gazetede yer alan bazı haberlerden bölge yöneticileri hakkında birtakım bilgiler elde edilebilmektedir. Pek çok devlet çalışanı kendi görev tabakasından yahut kendi sosyal çevresinden kişilerle evlilik yapmıştır. Örneğin Vilâyet Reji Müdürünün kızı Mektûbî Kalemi'nde görevli olan şahsın kardeşi ile evlenmiştir (Suriye, 1902: 1851). Suriye'de bulunan Beşinci Ordu Müşiri'nin kardeşinin kızının Şam'da bulunan bir kaza kaymakamlığında görev yapan binbaşılardan bir şahısla evlendiği bilinmektedir. Bu şekilde gerçekleşen evlilik törenlerine evlenen şahısların devlet memuru olması sebebiyle devlet erkânından kişiler katılırdı (Suriye, 1902: 1853). İslam geleneğinin önemli unsurlarından sünnet de en az nikâh ve düğün törenleri kadar önemsenmiş ve kutlanmaya layık görülmüştür. Bu sebeple vilâyet gazetesine yansıyan sünnet haberleri ve tebrik mesajları bulunmaktadır. Bölgede devlet hizmetinde bulunan şahısların ailelerine ait sünnet haberleri gazete aracılığıyla halka duyurulurdu (Suriye, 1899: 1745).

10. 2. 2. Cenazeler

Suriye vilâyet gazetesinde bölgede bulunan yönetici ve memur kesime ait resmî görevlilerin cenaze törenleri hakkında haberler yapılmıştır. Bu dönemde vefat etmiş şahsın adı gazete haberiyle duyurulmakla kalmaz, aynı zamanda resmî görev geçmişi hakkında da birtakım bilgiler aktarıldı. Özellikle görevini uzun yıllar boyunca ifa eden, alanında kıdemli kişilerin görev geçmişleri üzerinde kısaca durularak kazanmış olduğu başarılar ifade edilirdi. Vefat eden şahsın devlete ve görevine bağlılığı ön plana çıkarılmaktaydı. Böylece Osmanlı Devleti'nin yerel yönetimde pozitif bir idare sistemi izlediğinin resmi çiziliyordu (Suriye, 1899: 1701). Vilâyet Gazetesi'ndeki vefat haberleri arasında önem arz edenler yalnızca devlet çalışanlarınıninki değildi. Devlet hizmetinde bulunan görevlilerin ailelerinden herhangi bir mensubun da vefatı söz konusu olduğunda gazeteye yansiyordu. Cenaze sahibi yüksek rütbeli bir memur ise cenaze için ayrıca özen gösterilerek anma törenleri yapılabiliyordu (Suriye, 1901: 1830).

10. 3. Göç, İskân ve Toplumsal Dayanışma

Bahsi geçen dönemde Suriye vilâyeti çeşitli bölgelerden göç almıştır. Osmanlı Devleti 19. yüzyılın son çeyreğinde muhacirleri kabul ederek bir taraftan insani yardım yaparken böylelikle bir taraftan da nüfusunu artırmaya çalışmış, diğer taraftan da bu muhacirleri jeostratejik açıdan önemli bölgelere yerleştirerek güvenliği sağlamayı ve tarıma elverişli bölgelerde iskân ederek tarım faaliyetlerini artırmayı amaçlamıştır. Bu

amaçla muhacirler, Rumeli ve Anadolu coğrafyasında yer alan vilayetler başta olmak üzere ülkenin birçok bölgesine yerleştirilmiştir. Muhacirlerin Suriye vilâyetinde iskân edilmeye başlaması 1877-78 Osmanlı Rus Harbi'nden sonra olmuştur (Saylan, 2017: 433).

Muhacirlerle ilgilenmek, İskân-ı Muhacirin-i İslamiye adı verilen komisyonun göreviydi. Komisyonun, muhacirlerin uygun arazilere yerleştirilmelerini sağlamak, ihtiyaçlarının karşılanması adına yardım kampanyası yürütmek ve yapılan yardımlarla birlikte yürütülen faaliyetleri gazetede açık olarak belirtme gibi görevleri vardı (Suriye, 1900: 1745). 1900 yılında bu komisyonun kadrosu aşağıdaki tabloda verilmiştir (Suriye Vilâyet Salnamesi, 1900: 121).

Tablo: 42 İskân-ı Muhacirîn Komisyonu

	Başkan Vilâyet Valisi Nazım Paşa
	Vilâyet Defterdarı
	Meclis İdare-i Vilâyet Azası Abidzade Mustafa Paşa
A	Mevkib-i Hac-ı Şerif Muhafızı Abdurrahman Paşa
Z	Azmizade Mehmet Fevzi Paşa
A	Belediye Başkanı Müeyyid Paşazade Abdülkadir Bey
L	Talâtizade Ali Efendi
A	Eyyubizade Halil Efendi
R	Umruzade Müslim Efendi
	Vilâyet Başmühendisi Vasiliyadis Efendi
	Belediye Başmühendisi Apri Efendi
	İskân-ı Muhacirîn Memuru Nuri Bey
	Komisyon Kâtibi Ahmed Necib Efendi

Gazetede komisyon tarafından muhacirlerin yerleştirilmesi ve halk tarafından gelen destekler hakkında birtakım bilgiler yer almaktadır. 1899'da padişah iradesi ile belirlenen vilâyetlere yerleştirilmeleri uygun görülen 1000 kişilik muhacir grubu vapurla önce Aydın'a getirilmiş, bir kısmı burada kalmış, geriye kalan kısmı Şam'a nakledilmiştir. Daha öncesinde aileleriyle beraber gelen muhacir grupları ise meşgul oldukları işler göz önünde bulundurularak Salahiye'ye yerleştirilmiş, bunlar için 75 adet ev inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Vilâyet Valisi ve Şam Muhacir Komisyonu hazır edilen bölgeyi keşif için ziyaret etmiştir. Ancak bölge daha önce Rumeli muhacirlerinin iskân edilmiş olduğu bir arazi etrafında olması ve suya olan uzaklığı sebebiyle kullanışsız bulunmuştur. Vali ve görevli şahıslar yeni arazi arayışı içine girmişler, hal böyleyken şehrin ileri gelen birkaç ismi karşılıksız bir şekilde arazi bağışında bulunmuşlardır (Suriye, 1899: 1723). Kış bastırmadan muhacirlerin evlerine yerleşip mesleklerini icra etmeleri için çalışmalara

hemen başlanmıştır. İki ay sonrasında çalışmalar tamamlanmış ve evler resmî bir törenle oturuma açılmıştır. Tören esnasında muhacirler, kendilerine karşı gösterilen özen ve verilen hizmetten ötürü devlete karşı teşekkürlerini sunmuşlardır (Suriye, 1899: 1731).

Muhacirlere özellikle maddî durumu yerinde olan yerli halktan şahıslar da destekte bulunmuştur. Gazetede iane başlığı altında pek çok yardım haberi bulunmaktadır. Yapılan yardımlar yardımı yapan şahsın ismi ve bağışladığı miktar ya da ürün olarak belirtiliyordu. 1899 yılında şehre gelen Kafkasya muhacirlerinin kıyafet, yatak ve yorgan gibi ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla bir yardım kampanyası başlatılmıştı. Altı gün içerisinde kadın, erkek ve çocuk için pek çok elbise, ayakkabı, yeni yorgan, çarşaf gibi malzemeler toplanmıştı. Nitekim yardım talebi o kadar fazlaydı ki bu sebepten toplama faaliyetinin uzatılmasına karar verilmişti. Ancak yayımlanan liste göz önünde bulundurularak yerli halktan çok özellikle devlet erkânının eşleri ve aileleri tarafından fazlaca yardım yapıldığı söylenebilir (Suriye, 1899: 1723). Muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla toplanan yardımlar dışında Müslüman halkın ramazan ayında vereceği fitr sadakasının da muhacirlere verilmesi yönünde teşvik edici haberler yayımlanıyordu (Suriye, 1901: 1793).

Muhacirlerin ihtiyaçlarıyla padişahın da özel olarak ilgilendiği anlaşılmaktadır. Padişah 1899 yılında Buhara ve Cezire muhacirlerinin vilâyete iskânları konusunda Vilâyet Dahiliye Nezareti'ne bir irade yollamıştır. İradeye göre muhacirlerin iâşe masrafları için 1000 lira tahsis edilmiştir (Suriye, 1899: 1735).

Devlet, muhacirlerin yanı sıra vilayet içinde yaşayan yerli halkın da iskânı hususunda yardım çalışmaları yapıyordu. 1901 yılında Hama Sancağına tabi olan Selimiye Kazasında gerçekleşen sel baskını sonrası mağdur olan yerli halk için Hama Mutasarrıfı Celâl Paşa bölgeye duruma özel memurlar gönderilmesini sağlamıştır. Selden etkilenen aileler, geçici olarak başka bir bölgeye gönderilmiştir. İçerisinde muhacirlerin de bulunduğu mağdurların kayıpları tespit edilerek telafi için bir yardım komisyonu kurulmuştur (Suriye, 1901: 1830).

10. 4. Sosyal Yardımlaşma

Vilâyet içinde muhacirler dışında farklı sebeplerle yardıma ihtiyacı olan vatandaşlara da ekonomik, sosyal ve insanî yardımda bulunuluyordu. Suriye Vilâyet Gazetesi'nde bu konuda yayımlanmış olan haberleri incelediğimizde dönemin sosyal yardım anlayışı ve şekli hakkında genel anlamda izlenim sahibi olunabilmektedir.

10. 4. 1. Sağlık Yardımları

Bu yardımlar arasında ilk sırada hasta vatandaşların tedavisi gelmektedir. Bu dönemde maddî durumu yerinde olmayan hastalara muayene, reçete ile ilaç alımı ve ameliyat gibi hizmetler, hastane bütçesinin belirlediği orana göre belediyeden alınan tezkire karşılığında ücretsiz olarak verilmekteydi. Ancak hastanenin bütçesi kısıtlı olduğu için belirli sayıda ücretsiz hasta alımı yapılmaktaydı. Suriye Vilâyet Gazetesi'nde kanser ve göz hastalıkları gibi çeşitli rahatsızlıkları bulunan bazı hastaların ücretsiz tedavi talepleri yayımlanmıştır. Bu örneklerden bazıları padişahın bazıları ise hatırı sayılır kişilerin yardımıyla tedavi edilmiştir (Suriye, 1900: 1777). Tedavi görüp iyileşen şahıslardan bazıları ise vilayet gazetesinde teşekkür mesajları yayımlatıyordu (Suriye, 1900: 1757).

10. 4. 2. Sosyal Güvenlik Yardımları

Herhangi bir konuda mağduriyet yaşayan kişilere içinde buldukları durum ve şartlara göre yardım sağlanıyordu. O dönemde “muhtâcîn maaşı” adı altında ihtiyaç sahibi kişilere bağlanan bir ödenek mevcuttu. Bu maaş muhacirlere, dul kadınlara ve yetim çocuklara, çok çocuklu olup bakmakta zorlanan ailelere ve daha bunun gibi özel durumda olan kişilere verilmekteydi (Düzgün, 2009: 15). Suriye vilâyetinde dönemin bilinen çalışmalarından olan Hamidiye-Hicaz Demiryolu Hattı'nda çalışan Beyrut arabacılarından Hristiyan bir işçi, eşya nakledeken iki ayağı birden arabanın altında kalarak vefat etmişti. Şahsın vilâyet valisinin bir yakını olduğu anlaşılmış, padişah ve gerekli mercilerin izniyle şahsın eşine, kızına ve oğluna aylık 30 kuruş maaş bağlanmıştı (Suriye, 1902: 1850).

Yardımlar genel itibariyle talep yoluyla gerçekleşiyordu. Ancak bu yardımlar dışında talep olmaksızın gerçekleşen yardımlar da bulunuyordu. Doğrudan para yardımı olmaksızın başka türde sosyal yardım örnekleriyle de karşılaşılmıştır. Mesela 1901 yılında Belediye, Orman Müfettişliği ve Vilâyet İdare Meclisi'nce ortak bir karara varılmıştı. Karara göre Vadiyü'l-Sebîl mirî ormanından çıkan meşe kömürü, durumu kötü olan fakirlere ucuz fiyattan satılacaktı. Böylece maddî durumu yetersiz olan vatandaşların yakacak ihtiyacı uygun fiyattan karşılanmaktaydı (Suriye, 1901: 1832).

10. 4. 3. Eğitim Yardımları

Eğitim alanında yapılan yardımlar bazı durumlarda padişahın hazinesinden bazı durumlarda ise hayır yapmak isteyen kişilerin cebinden karşılanmaktaydı. 1900 yılında vilâyetin Kerek sancağında bulunan onlarca çocuğun eğitim masrafları padişahın

buyurduğu irade üzerine Hazine-i Hassa'dan karşılanmıştır (Suriye, 1900: 1777). Kerek Sancağı Mutasarrıfı, Salt Kazası iptidai mektebi öğrencilerine 20 adet sıra rahlesi yaptırarak bağışta bulunmuştur (Suriye, 1900: 1771). Baalbek'te bir şahıs harap olmuş rüştiye mektebinin tamir ve onarımını üstlenmiş, mektebin azalan suyuna ilave yapılması konusunda yardımda bulunmuştur (Suriye, 1900: 1777). Bu olaydan bir sene sonrasında yine Baalbek rüştiye mektebine iki adet soba ve iki deve yükü kömür bağışı yapılmıştır (Suriye, 1901: 1793). Havran sancağında bulunan Der'a Kazası Kaymakamı Der'a iptidai mektebine sekiz adet sıra tahtası yaptırmıştır (Suriye, 1901:1805). Genel itibariyle sivil halktan ziyade idârî yapılanmada görev alan itibarlı şahısların yardımda bulunduğu anlaşılmaktadır. Yerli halktan maddî durumu yerinde olanlar da yardım etmekle birlikte bunların sayıları azdır. Bu da yerli halkın maddî durumunun kendi geçimleri dışında başka unsurlara yardım edebilecek durumda olup olmadığı sorusuna kapı açmaktadır.

10. 5. Dinî Yaşam

Halkın %80'i Müslüman olan Suriye vilâyetinde Müslüman vatandaşların yanı sıra Hristiyan ve Yahudiler de bulunmaktaydı (Samur, 1988: 105). Suriye Vilâyet Gazetesi'nde Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen özel gün, bayram ve ayların hatırlatılması, kutlanması, yapılan ibadet programları, yapılan dinî hizmetler ve bölgede bulunan gayrimüslimler hakkında haberler bulunmaktadır.

10. 5. 1. Dinî Bayramlar ve Özel Günler

İslam dini için en kutsal kutlamalardan biri bayram günleri idi. Ramazan ve Kurban Bayramları Suriye vilâyetinde büyük bir coşkuyla kutlanmaktaydı. Bayram namazlarında vali, devlet erkânı ve memurlar resmî kıyafetlerini giymiş halde eşraf ile bayram namazı kılardı. Namaz sonrasında Daire-i Vilâyete giderek bayramlaşma merasimi yapılır, resmî geçit töreni yapıldıktan sonra padişaha dualar edilirdi. Her zaman olduğu gibi musikî bandosu bayram coşkusunu yansıtmak için tören alanında bulunurdu (Suriye, 1900: 1749).

İslam dini için kutsal sayılan berat, mevlit gibi kandillerde de bayram gününe benzer şekilde kutlamalar ve ibadet programları yapılırdı. 1899 yılında bir Berat Kandili'nde cami ve mescitler süslenmiş, bahşiş ve hediyeler dağıtılmış ve ibadet programları tertip edilmişti (Suriye, 1899: 1743). Hz. Muhammed'in doğum günü olarak bilinen ve kutlanan Mevlit Kandili'nde de gecedен başlayarak top atışları yapılmaya başlanır, vilâyetteki camiler ışıklarla donatılırdı. Yalnızca camiler değil devlet daireleri, çarşı-pazardaki dükkânlar da süslenirdi. Vilâyet Valisi ve çeşitli devlet memurlarının katıldığı toplantılarda dualar okunup, Kur'an tilâvet edilirdi (Suriye, 1899: 1721). Hz.

Muhammed'in dünyaya gelişini kutlamak maksadıyla yapılan dua programlarının yanı sıra kendisinin dünyaya teşrifleri üzerine yazılan methiyeleri okumak için de bir araya gelinirdi. Yapılan okumalar ve dualardan sonra lihye-i saadet olarak bilinen İslam peygamberi Hz. Muhammed'in korunan saç ve sakalı ziyaret edilirdi (Suriye, 1900: 1771). Benzer etkinliklerin yapıldığı özel geceler arasında Regaip Kandili (Suriye, 1901: 1829), Miraç Kandili (Suriye, 1901: 1832) ve Kadir Gecesi bulunmaktadır (Suriye, 1900: 1783).

10. 5. 2. Hac Vazifesi ve Hacı Alayları

Müslümanlar açısından oldukça önemli bir ibadet olan hac vazifesi, bölgenin hac yolları üzerinde bulunması itibariyle gazetenin ana konuları arasında yer almıştır. Gazetede hacı kabileleri, surre alayları, hacıların ihtiyaçları, hacı alaylarının karşılanması gibi konularda düzenli olarak bilgi paylaşımı yapılmıştır. Bu haberler o dönemde hacıların hac görevini ifa ederken yerine getirmesi gereken prosedürler, kendilerine sağlanan kaynaklar, yapılan yardımlar ve coşkulu karşılama törenleri hakkında bir tablo çizmektedir.

Salgın hastalıkların önüne geçmek amacıyla günümüzde olduğu gibi 19. yüzyılda da karantina uygulaması bulunmaktaydı. Hacı kabileleri de gidiş ve dönüş yollarında doktor muayenelerini gerçekleştirdikten sonra karantinaya girmektedirler. Karantina sürecini sağlıklı şekilde sonlandırabilenlerin karantinası kaldırılıyordu (Suriye, 1899: 1717). Bu dönemde salgın hastalıkların yaygın olmasından dolayı Dâhiliye Nezareti tarafından gidiş ve dönüş yolundaki hacı alaylarının sağlık durumları hakkında bilgi güncellemesi yapılmaktaydı (Suriye, 1899: 1711). Sağlıkla ilgili prosedürler yerine getirildikten sonra maddî ihtiyaçların sağlanması gerekiyordu.

Dînî vecibeler için bazı ihtiyaç sahiplerine yardımlar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu vecibelerin başında elbette maddî açıdan önemli bir meblağı gerektiren hac ibadeti gelmektedir. Maddî durumu hac vazifesini yapmaya yeterli gelmeyen hacı adaylarının masrafları yardımlarla karşılanıyordu. Hacıları taşıyan gemilerin oldukça masraflı olduğu bilinmekteydi (Geçili, 2017: 67). II. Abdülhamit Dönemi'nde adı İdare-i Mahsusa olarak değiştirilen yolcu ve eşya taşımacılığı yapan bir vapur şirketi mevcuttu (Akyıldız, 2015: 438). Bu şirketin inayet (yardım) vapurları da bulunuyordu. 1901 yılında bu yardım vapuru ile İzmir'den Trablusgarp'a giden ve vilâyette konaklayan fakir hacıların vapur pulları, han kiralrı ve yiyecek masrafları Aydın vilâyeti Mal Sandığı'ndan temin edilmişti (Suriye, 1901: 1793). Yine 1901 yılında Hicaz'a gidecek olan hacılara ücretsiz su tedarik edip hacıların gerekli eşyalarını ücretsiz olarak taşıyarak hayırda bulunmak isteyen yardım gönüllülerine gazete aracılığıyla çağrıda bulunulmuştur (Suriye, 1901: 1794). Maddî

durumu yetersiz olan hacıların masraflarının karşılanması bir yolu da panayırlardı. Bilindiği üzere Osmanlı panayırları kuruluş amaçları açısından ticarî ve sosyal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ticarî içerikli olanlar ticarî hedefler doğrultusunda ikame edilirken, sosyal içerikli olanlar ise Osmanlı toprakları içerisindeki cemaatler tarafından dini törenler ve eğlence kaygısıyla kurulmuştur (Küpeli, 2019: 491). Bu dönemde de surrelerin ve durumu olmayan hacıların masraflarının yardım amacıyla kurulan panayırlar aracılığıyla giderildiği görülmektedir (Suriye, 1901: 1797).

18. yüzyıl öncesinde surreler deniz yoluyla Mısır'a ve oradan Haremeyn'e gönderilirken bu tarihten sonra karayoluyla Şam üzerinden gönderilmekteydi. Karayolunun kullanıldığı dönemden 1837 yılına ait güzergâh Sirkeci'den başlar, Üsküdar, İzmit, Akşehir, Konya, Adana, Antakya, Hama, Şam, Maan, Medine ve Mekke'de sona ererdi (Buzpınar, 2009: 568). 1901 yılının Ramazan Bayramı'nda hacı kfilesi ve surre-i hümâyun emini hacca gidiş yolunda Şam'a uğramıştı. Bu esnada devlet erkânı, memur çevresi resmî elbiselerini giymiş ve nişanlarını takmış bir halde toplanırdı. Vali ve Ordu-yu Hümâyun Müşir-i Vekili tarafından Şam'a bir saat mesafede olan Kadem-i Şerif'i (peygamberin ayak izi) önceden ziyaret edilirdi. Surre emini ve hacı alayı muhafızı mahmil-i şerif (Surre adıyla yollanan hediye ve paraları taşıyan vasıta) ile sıralı bir şekilde tekbirler eşliğinde kadem-i şerifin bulunduğu yere giderdi. Hacı alayının ilerisinde bir bando takımı bulunurdu. Bando takımının arkasında sırasıyla topçular, süvari ve jandarma alayı, tabur ve bölükleriyle polis heyeti, protokol kurallarına uygun olarak memur erkânı, Surre-i Hümâyun Emini, Hac-ı Şerif Muhafızı ve Nakîbü'l-Eşraf Kaymakamı yer alırdı. Hacı alayının iki tarafında nizamiye askerleri, zabıtlar, jandarma, mekteb-i idadi, rüştiye talebeleri bulunmaktaydı. Alayın Daire-i Askeriye'den çıkışı ve Kadem-i Şerif'in bulunduğu köye varışı esnasında top atışları yapılırdı. Ayrıca surre alayının getirdiği mahmil-i şerifin örtüsü de göz alıcı olurdu. Son olarak Hz. Muhammed'in mezarını ziyaret için Ravza-i Mutahhara'ya yönelen grubu izlemeye gelen kadın ve erkek pek çok kişi güzergâhın bulunduğu sokakları doldururdu. Yol üzerindeki dükkânlar, kahvehaneler dahi hınca-hınç dolu olurdu. Ancak kalabalık üslup olarak ağırbaşlı ve saygılı olur, alayın gelişini gördüğü andan itibaren ahlak üzere davranarak ve yolu açarak müsaade verirdi. (Suriye, 1901: 1795).

Hacıların gidişi dışında dönüşleri de haberlere konu olmuştur. Hacıların dönüşünü müteakip karşılama törenleri yapıp devlet erkânı ve memur taifesinden pek çok şahıs törende yer alırdı. Halktan bir kalabalık da bu törenleri izlemek için orada bulunurdu.

Törenin şaşalı geçmesi önem verilen bir husustu. Törende top atışları yapılır, padişaha uzun dualar edilirdi (Suriye, 1899: 1718). Bu törenleri izlemek için şehirden uzak bölgelerden önemli ziyaretçiler şehre gelirdi. 1899 yılında hacı kafilesi için düzenlenen töreni izlemek üzere Beyrut Valisi'nin oğlu, Suriye ve Beyrut Nüfus Müfettişi ve Evrak Müdürlerinin trenle Şam'a geldikleri yazılmıştır (Suriye,1899: 1717).

10. 5. 3. Diğer Dinî Meseleler ve Ritüeller

Müslümanlar tarafından kutsal sayılan ve okunması için özel sebeplere ihtiyaç duyulmayan Kur'an-ı Kerim her fırsatta tilâvet edilmekteydi. Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Şam'ın Salihîye bölgesinde inşa ettirdiği camide her sene adet haline getirilmiş Kur'an tilaveti şeyhler tarafından okunmaktaydı (Suriye, 1901: 1817). Bölgede Kur'an'dan sonra sıkça hatmi yapılan kitap, üzerinde çok fazla çalışılmış olan, hadisleri kabulde hassasiyet gösteren, Kur'an-ı Kerim'den sonra en sahih kitap olarak genel kabule mazhar olmuş bir hadis kitabı olarak bilinen Buhari'nin Sahih'i idi (Özşenel, 2013: 457). Bu dönemde şehrin alim taifesinden bir şeyh her sene recep ayının başlangıcından itibaren şaban ayının sonuna kadar her perşembe günü Şam'da Gök Meydanı'nda Sultan Süleyman Han'ın yaptırmış olduğu camii de pek çok alim ile Buharî-i Şerif dersleri yapmaktaydı (Suriye, 1900: 1783).

İslam dinine ait her türlü sembole gerek halk gerekse devlet tarafından saygı gösteriliyordu. Dini miras olarak kabul edilen maddî ve manevî yapılar muhafaza edilmek amacıyla belirli zaman aralığında yenilenecek şekilde tamir ediliyordu. Hz. Muhammed'in kızı Haticetü'l-Kübrâ'nın Hicaz vilâyetinde bulunan mezar örtüsü padişahın isteği doğrultusunda İstanbul'da imal edilen yeni bir örtü ile değiştirilmişti (Suriye, 1901: 1797). Mekke'deki Harem Bölgesi için ödeneği Hazine-i Hassa'dan temin edilen halılar, kuruluşunda gerekli olan makine ve teçhizatı yurt dışından getirilen, batılı yöntemlerle işletilen Hereke Fabrikası'nda imal edilerek Şam'a gönderilmişti (Topal, Erdemir, Kırılı, 2012: 62; Suriye, 1901: 1797).

İslam inancına göre Şam'a defnedilmiş olan Yahya peygamberin mezar örtüsü ve Şam'ın Salihîye bölgesinde bulunan Sultan Selim Han'ın inşa ettirdiği camide türbesi bulunan Muhiddin-i Arabî'nin yıpranmış mezar örtüsü de masrafı Hazine-i Hassa'dan karşılanmak üzere bir törenle değiştirilmişti (Suriye, 1901: 1794, 1839). Resmî bir gazete olan Suriye Vilâyet Gazetesi işte bu tarz haberlere gazetede yer vererek devletin dine hizmetini daha görünür hale getirmeye çalışmıştır. Böylece bölgedeki halkın devlet otoritesine karşı bağlılığını olumlu yönde etkileyebilmek amaçlanıyordu.

Devlet, önemseddiği ve korumaya çalıştığı dîni değerlerin sürekliliğini sağlamak için farklı yöntemlere de başvuruyordu. Bunun için bazı günlerde halka özel hatırlatmalar yapılmaktaydı. İslam dininde önemli bir yeri olan ramazan ayında halkın ibadet ve dinin gereği olan farzları yerine getirmekle meşgul olmaları gerektiği hatırlatılırken özellikle kadınlara yönelik bir ikazda bulunuluyordu. Kalabalık içerisinde dolaşan kadınların İslam'a aykırı davranışlarda bulunmasının caiz olmadığı ve dini ölçülere uygun olmayan kıyafetlerle sokakta dolaşmamaları gerektiği ifade ediliyordu. Zabıt ve sansür memurlarına da diyanet ve adaba aykırı oyunların oynatılmaması hususunda uyarılar yapılıyordu. Bu uyarılar bizzat vilâyet valisi tarafından uyulması gereken gereklilikler olarak belirtilmekteydi (Suriye, 1900: 1792). Bu hususta ilginç bir başka haber, vilâyette bulunan bir camideki rahlelerin yüksekliği hakkındadır. Ahali rahlelerin yüksekliğinin Kur'an-ı Kerim'in üzerine koyulması için yeterli olmaması ve bazı kişilerin ayakkabılarını rahlelerin alt kısmına koyması sebebiyle ikaz edilmekteydi. Söz konusu haberle bu tarz davranışlara mahal verilmemesi, Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra mushafların rahlelerin üzerinden kaldırılarak dolaplara koyulmasının uygun olduğu hatırlatılıyordu (Suriye, 1901: 1800).

10. 5. 4. Gayrimüslimler

Daha önce de bahsedildiği gibi vilâyet tebaasında Müslümanların yanı sıra gayrimüslimler de bulunmaktaydı. Dolayısıyla gazetede dinî anlamda yer verilen haberler içerisinde gayrimüslimler ile ilgili haberler de bulunmaktaydı. Suriye'de Hristiyan topluluklardan öne çıkan Rum Ortodoks, Katolik, Maruni, Ermeni ve Protestan gruplar bulunmaktaydı. Çoğunluğu Rum Ortodoks idi (Samur, 1988: 153).

Gayrimüslim gruplar kendi dinlerine ait özel günleri diledikleri gibi kutlayıp ibadet edebiliyorlardı. Nitekim Rum Ortodokslara ait Paskalya Bayramı'nda kilisede gerçekleştirilen dua merasiminde II. Abdülhamid'e hayır duası edilmekteydi (Suriye, 1899: 1710). Bu hususta göze çarpan noktalardan biri de Müslüman ve gayrimüslim halk arasındaki ilişkidir. 1899 yılında Şam'da Katolik Patrikliği görevine getirilen şahıs bölgedeki diğer memurlar tarafından ziyaret edilerek tebrik edilmiştir. Gazeteden anlaşıldığı kadarıyla iki taraf arasında sağlıklı ve olumlu bir diyalog bulunuyordu (Suriye, 1899: 1713). Ayrıca vilâyet içinde bulunan gayrimüslim vatandaşların İslam dinine girmeleri Müslümanlar tarafından bir sevinç kaynağı olarak algılanmaktaydı. Öyle ki bu tarz haberler gazetede yayımlanarak ahali ile paylaşılıyordu (Suriye, 1899: 1713, 1714).

SONUÇ

Suriye vilâyet gazetesi kendi döneminde farklı vilâyetlerde yayımlanan gazeteler arasında uzun süre yayın yapan önemli bir vilâyet gazetesi olmuştur. Gazetenin düzenli olarak yayın yapmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Gazetede, vilâyetteki idari düzen, kamu hizmetleri ve sosyal yaşam hakkında bilgiler sunmaktadır. Bilgileri daha sağlıklı hale getirmek için çalışma boyunca elde edilen bulgular gerek vilâyet salnamesi gerekse dönem hakkında bilgi veren telif ve tetkik eserlerle birlikte kullanılmıştır.

Suriye vilâyet gazetesi yayımlandığı dönem boyunca vilâyet sınırları içinde gerçekleşen olayları, siyasi gelişmeleri ve çeşitli alanlardaki duyuruları halk ile buluşturmuştur. Gazetede halkın sağlık, eğitim, zirai üretim gibi konularda bilinçlenmesini ve harekete geçmesini sağlayacak nitelikte yazılar yer almıştır. Ayrıca vilâyette çıkan yangınlar, depremler, ağır hava koşulları ve asayiş bozan kavga, yaralama, hırsızlık gibi konuları gazetede görebiliriz. Bunun yanında vilâyet dışında gerçekleşen gelişmeleri de aktararak tebaanın uzak bölgelerden haberdar olmasını sağlamıştır. Öyle ki arasında Osmanlı Devleti'nin dönem içinde yenilediği askeri teçhizattan yeni keşfedilen tıbbî yöntemlere kadar farklı gelişmelere gazetede rastlanabilmektedir.

Bu çalışmada gazete aracılığıyla 1899-1902 yılları arasında Osmanlı Devleti taşrasının Suriye üzerinden bir panoraması görülmeye çalışılmıştır. İlk olarak yönetimin taşrada nasıl icra edildiğine bakılmıştır. Bu bağlamda gazetede idari anlamda bölgeye yapılan tayinler, görev değişimleri, verilen izinler, tevcih ve nişanlar gazetede paylaşılarak vilayet tebaasına duyurulduğu görülmüştür. Bu durum esasen vilayet gazetelerinin hedeflenen işlevine doğrudan hizmet etmektedir. Bilindiği üzere vilayet gazeteleri başta devletin duyurularını halka iletme maksadıyla kurulmuştu. Bu minvalde vilâyet meclisleri, yönetimin diğer kademeleri, kanuni düzenlemeler, yönetimin görevleri ile ahalinin sorumluluklarıyla ilgili iş ve işlemler gazeteye yansıyor. Böylelikle çeşitli ceza, yaptırımlar veya karşılıklı sorumluluklar hakkında bilgilendirme yapılmış oluyordu.

Gazetenin duyuru maksadına hizmet eden diğer konuları; askerlik kura çekimlerinde, adli haberlerin ilam ve ilanlarında, malî mevzular ve vergiyle ilgili bilgilendirmelerde, eğitimle ilgili gelişmelerin aktarılmasında, sağlıkla ilgili yeniliklerin ve düzenlemelerin duyurulmasında açıkça görebilmekteyiz. Bu tür gelişmelere ilişkin ahalinin bilgilendirilmesi her iki tarafın yetki ve sorumluluğunun daha iyi kavranmasına katkı

sağladığı düşünülebilir. Mesela Sağlık konusundaki yayınlarla, devlet ile tebaa arasında iş birliği yapılmasını gerektiren meseleler için önemli bir işlevsellik sağlanıyordu. Ölümcül salgın hastalıkların önlenmesi adına yapılan aşı çalışmaları, karantina uygulamaları ve bilgilendirici tavsiyeler hakkında hatırı sayılır miktarda yazılar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Gazete, propaganda diyebileceğimiz bir başka işlevi daha iletişimin gücüyle gerçekleştirebiliyordu. Devletin ya da zaman zaman padişahın otoritesini ve yürütülen merkezi modernleşmenin propagandasına hizmet sunabilecek şekilde eğitim, ulaşım, sağlık ve bayındırlık alanlarında gerçekleşen faaliyetlere ilişkin gelişmeler sığağı sığağına ahaliye yansıtılıyordu. Gazetenin bu tür kullanımında önemli rollerinin olduğu görülmektedir. Mesela vergi usulsüzlüklerine karşı devlet yönetiminin nasıl bir tavır takındığı yahut da hastalıkların kontrol altına alınmasında yürütülen çalışmaların etkililiği, vilayet çapında yürütülen yol, eğitim, tren yolu ve telgraf gibi imar ve bayındırlık faaliyetlerinin gerekliliği ve bölgeye sağlayacağı kazanımlar ahaliye paylaşıyordu. Devletin uzun yıllardır yürütmekte olduğu modernleşme çabalarında ahaliden umduğu desteği sağlamak için bu tür konulardaki gelişmeleri veya ahaliye düşen ödevlere dair bilgilendirmeleri ve aslında daha geniş planda ahaliyi bilinçlendirmeye hizmet edecek türde yayınlar gazetede yer alıyordu. Mesela tarımsal faaliyetlerin artması ve çeşitlenmesi için yapılabilecek düzenlemeler gazete vasıtasıyla ahaliye aktarılmış oluyordu.

Ya da devletin (burada padişahın da diyebiliriz) müşfik yüzünü gösterdiği uygulamaların de etkili bir şekilde sunulduğuna da şahit oluyoruz. Hastanelerde ücretsiz olarak tedavi olan hastaların sayısı da paylaşılmaktaydı. Bu da yine tebaa üzerindeki olumlu etkiyi artırmak için olabilirdi. Nitekim gazetede bazı haberler aracılığıyla devletin bütçesinin el verdiği ölçüde ücretsiz tedavi hizmeti verdiği anlaşılmaktadır. Gazetenin vilâyet hakkında ışıktuttuğu önemli konulardan biri de vilâyet tebaasının sosyal yaşamıdır. Bahsi geçen dönemde halkın devletle olan ilişkisini güçlendiren resmî tören ve kutlamalar, nikâh ve cenaze törenleri, çeşitli sosyal etkinlikler ile ilgili haberlerin paylaşımı ön plandaydı. Padişahın cülusunun sene-i devriyesi gibi günlerin kutlanması, halk arasında yapılan maddî ve manevî yardımlar, farklı dinlere mensup kişilerin bir arada yaşama gayretleri gibi yayınlarla birlikte yaşamının ve padişahın birleştirici gücünün ahali nezdinde sağlanmasını empoze edecek türde yayınlarla sıklıkla karşılaşılıyordu.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar ve Arşiv Kaynakları

Suriye Vilâyet Gazetesi 939, 1022,1701,1704,1705, 1710, 1711,1712, 1713,1714, 1715, 1716, 1717, 1718, 1719,1720, 1721, 1722, 1723, 1725, 1726, 1727, 1728, 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1735, 1741,1742, 1743, 1744, 1745, 1747, 1748,1749,1750,1751, 1752, 1753,1754,1755, 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773,1774, 1775, 1776, 1777, 1778, 1779,1780, 1781, 1782,1783,1784, 1785, 1787, 1788, 1791, 1792, 1793,1794, 1795,1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1805, 1806, 1808, 1809, 1810, 1812,1813,1817, 1818, 1820, 1821, 1822,1823, 1825, 1826, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833,1836, 1837, 1839, 1840,1842, 1844, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1853, 1854, 1855,1863, 1865, 1866, 2055, 5-2508

Suriye Vilâyet Salnamesi 1899/ H. 1317/ R. 1315-1316.

Suriye Vilâyet Salnamesi 1900/ H. 1318/ R.1316-1317.

BOA MF.MKT. /45-148, H. 25-12-1293.

BOA İ.MVL. /554-24887, H. 27-01-1283.

BOA, MVL, 1062/59, H-28.09.1283.

Araştırma ve İncelemeler

Akbulut, U. (2013). Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876). *Turkish Studies*, 8(5), 31-57.

Akyıldız, A. (2000). Osmanlı Merkez ve Taşra Teşkilâtlarının Yeniden Yapılanma Süreci (1836-1856). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1 (3), 57-92.

Akyıldız, A., Kurşun, Z. (2015). Osmanlı Arap Coğrafyası ve Avrupa Emperyalizmi. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

Akyıldız, A. (2015). Osmanlı İstanbul’unda Deniz Ulaşımı (Modern Dönem). *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla büyük İstanbul Tarihi*, 6, 436-479.

Akyüz, Y. (1989). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988’e). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*.

Albayrak, M., Şeker, K., Gurulkan, K., Genç, İ. Y., Demirbaş, ... U., Kırca (2013). Osmanlı Belgelerinde Suriye. *T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını* (Yayın Numarası: 129).

Alkan, M., Ö. (2000). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924. *Tarihi İstatistikler Dizisi*, Cilt 6.

Aydın, E. (2004). 19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 15 (15), 185-207.

- Aydın, M., Kaya, P. H., Karaçor, Z. (2019). Osmanlı İmparatorluğu'nda Özelleştirme Faaliyetlerine Örnek Olarak Reji Tütün İdaresi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (3), 18-28.
- Aydın, M. A. (2003). Mahkeme. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27, 341-344.
- Avcı, Y. (2004). Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914). *Phoenix Yayınevi*.
- Aydın, F. (1994). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1814). *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi*.
- Baskıcı, M. (2014). Mülkiye Tarihinden Bir Yaprak: Tevzi-i Mükafat Cetvelleri. *Mülkiye Dergisi*, 33 (265), 219-240.
- Benek, M. K. (2016). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyet'e Kadarki Gelişimi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (7), 27-39.
- Beyhan, A., M. (1999). II. Abdülhamid Döneminde Hafıye Teşkilâtı ve Journaller. *İlmi Araştırmalar*, 0 (8), 65-83.
- Beylik, U., Kayral H. İ., Çıraklı, Ü. (2012). 13. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türk Sağlık Sisteminin Gelişim Süreci Üzerine Bir Derleme. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2 (4), 183-189.
- Bingül, Ş. (2019). Osmanlı Taşra Belediyelerinde Bütçe Krizi: "Rüsûm-ı Erbaa Örneği". *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 46, 53-85.
- Buzpınar, Ş. T. (2009). Suriye- Osmanlı Dönemi. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 550-555.
- Buzpınar, Ş. T. (2009). Surre. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 559-565.
- Brown, C. (2000). İmparatorluk Mirası Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası. *İletişim Yayınları*.
- Commins, D. (1993). Osmanlı Suriyesi'nde Islahat Hareketleri. *Yöneliş Yayınları*.
- Coşkun, N. (2020). Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bulaşıcı Hastalıklar. *Türk Kültürü ve Hayvan Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 20-45.
- Coşkun, B., Yıldırım, Ç., Şen, E. (2021). Osmanlı Belediyeciliğinin Dönüm Noktası: 1877 Tarihli Vilâyet Belediye Kanunu. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 30(2), 1-20.
- Çadırcı, M. (1970). Türkiye'de Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması Üzerine Bir İnceleme. *Belleten.*, 34 (135), 409-420.
- Çadırcı, M. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 6, 210-230.
- Çadırcı, M. (2007). Tanzimat Sürecinde Türkiye. *İmge Kitabevi*.
- Çadırcı, M. (2008). Tanzimat Sürecinde Türkiye: Askerlik. *İmge Kitabevi*.
- Çelik, M. (2015). Panislamizm'in Etki Alanı Çerçevesinde Çin'e Gönderilen Enver Paşa ve Heyetinin Faaliyetleri. *Tarihin Peşinde- Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, 257-275.

- Çetin, E. (2018). Düyun-u Umumiye ve Osmanlı Dış Borç Tarihine Genel Bir Bakış. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 14, 234-249.
- Çakmak, B. (2019). Taşra İdaresinde Osmanlı Merkeziyetçiliği: Gediz’de Kaza İdaresi ve Sorunları. *Hitabevi Yayınları*.
- Çakır, C. (2001). Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi. *Küre Yayınları*.
- Çağır, M., Türk, İ. C. (2017). 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4 (11), 37-50.
- Dawn, E. (1998). Osmanlıcılıktan Arapçılığa. *Yöneliş Yayınları*.
- Demirci, A. (2019). Osmanlı Devleti’nde Taşra Ticaret Mahkemeleri (Beyrut, İzmir, Selânik ve Ankara Örnekleri). (Doktora Tezi). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Düzgün, A., M. (2009). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Muhtacin Maaşı ve Uygulaması. (Yüksek Lisans Tezi). *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*.
- Duman, T. (1999). Osmanlıda Öğretmen Yetiştirme Sistemi. *Osmanlı*, 5, 306-314.
- Emrence, E. (2016). Osmanlı Ortadoğu’sunu Yeniden Düşünmek. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Erim, N. (2005). 18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Kürek Cezası. *IXth International Congress of Economic and Social History of Turkey*, 179-188.
- Engin, V. (2002). Osmanlı Devleti’nin Demir Yolu Siyaseti. *Türkler*, 14, 462-469.
- Erler, Y., M. (2002). XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi. *Türkler*, 13, 762-770.
- Eyice, S. (1989). Alman Çeşmesi. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 506-507.
- Geçili, D. (2017). Osmanlı Devleti’nde Hacıların Gemilerle Nakledilmesi Sırasında Alınan Önlemler. *Tarih Okul Dergisi*, 10 (30), 61-83.
- Gençoğlu, M. (2011). 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 29-50.
- Gülsoy, U., Ochsenwald, W. (1998). Hicaz Demir yolu. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17, 441-445.
- Günarlan, H. (2020). Güney Afrika’da İngiliz-Boer Savaşı ve St. Helena Adası’ndaki Boer Esir Kampları. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (20), 6-26.
- Güz, N. (2000). Osmanlı Basını. *Selçuk İletişim Dergisi*, 1(3), 40-57.
- Güran, T. (1998). Tanzimat Maliyesi Osmanlı Maliyesi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 49, 79-95.
- Hathaway, J. (2008). Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

- Hanilçe, M. (2016). Orta Doğu'da Osmanlı Vilayet Gazetelerine Bir Örnek: Zevra Gazetesi (1869). *Atatürk Araştırma Merkezi Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, 1, 231-261.
- Hourani, A. (2014). Arap Halkları Tarihi. *İletişim Yayınları*.
- Hut, D. (2016). Osmanlı Arap Vilâyetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1 (0), 105-150.
- İhsanoğlu, E. (1999). Suriye'de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastaneler ve Şam Tıp Fakültesi. *TTK Basımevi*.
- İnuğur, N. M. (1982). Basın ve Yayın Tarihi. *Çağlayan Kitabevi*
- İnbaşı, M. (2001). Yavuz Sultan Selim'in Şam'daki Vakfiyesi, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16, 219-232.
- İshakoğlu, Ö. (2012). Suriye Tarihi: Osmanlı Dönemi Suriye'sinde Edebi ve Kültürel Hayat (1800-1918). *Kabalıcı Yayınevi*.
- Kayalı, H. (2019). Jön Türkler ve Araplar: Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918). *Türkiye İş Bankası Yayınları*.
- Kaya, E., Kadanalı, E. (2020). *Geçmişten Günümüze Lider Tarımsal Kredi Kuruluşu: T.C. Ziraat Bankası*. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, (19), 131-152.
- Kenanoğlu, M. (2007). Nizâmiye Mahkemeleri. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 33, 185-188.
- Keskin, Ö., Sönmez, A. (2009). Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda yayılması: Çanakkale telgraf hattı örneği. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 21, 67-81.
- Keskinbora, H. K. (2017). Osmanlı'nın Suriye'ye Son Hizmetlerinden Şam Tıp Fakültesi Zorunluluktan mı Kuruldu? *Lokman Hekim Dergisi*, 7 (2), 73-81.
- Kırmızı, A. (2016). Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi (1895-1908). *Klasik Yayınları*.
- Kılınç, A. (2015). Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili. *Bellekten*, 79 (285), 531-558.
- Kısa, A. (2019). Osmanlı Devleti'nde Bayındırlık Faaliyetleri (1908-1918) Kapitülasyonlar, İmtiyazlar, Anonim Şirketler. (Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocaoğlu, B. (2020). Osmanlı Devleti'nde Fıtık Hastalığı (1789-1912). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 815-840.
- Kodaman, B. (1991). Aşiret Mekteb-i Hümayunu. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4, 9-11.
- Koloğlu, O. (1992). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın. *İletişim Yayınları*.
- Koloğlu, O. (2010). Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları*.
- Kurşun, Z. (1992). Yol Ayrımında Türk Arap İlişkileri. *İrfan Yayıncılık*.
- Kütükoğlu, M. S. (2014). Tarih Araştırmalarında Usül. *TTK Yayınları*.

- Küpelî, Ö. (2019) Osmanlı Devleti'nde Panayır Organizasyonları ve Gönen Hacı İsa Panayırının Tarihine Dair. *Osmanlı*, 3, 490-497.
- Lewis, B. (2014). Ortadoğu. *Arkadaş Yayınları*.
- Marcus, A. (2013). Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri Halep. *Küre Yayınları*.
- Oktay, T. (2005). Osmanlı Belediye Tarihi Araştırmaları ve Kaynak Malzeme Üzerine Notlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (6), 257-281.
- Ortaylı, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği. *Hilyayın*.
- Ortaylı, İ. (1985). Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 6, 231-244.
- Ortaylı, İ. (2008). Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi. *Cedit Neşriyat*.
- Ortaylı, İ. (2020). Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880). *TTK Yayınları*.
- Özbaran, S. (2004). Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı. *Kitap Yayınları*.
- Özcan, A. (2002). Osmanlı Devleti'nin Askerî Yapısı. *Türkler*, 10, 107-121.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özgür, H., Azaklı, S. (2001). Osmanlı'da Yangınlar ve İtfaiye Hizmetleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 153-172.
- Özşenel, M. (2013). Sahih-i Buharî Neşirleri: Sehârenpûrî Neşri ile II. Abdülhamid Neşrinin Karşılaştırılması, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(21), 457-484.
- Öztunç, B., H. (2018). 20. Yüzyılın Başında Biga'da Yangın Afeti ve Sosyal Yardımlaşma. *Bellekten*. LXXXII (293), 295-324.
- Özyüksel, M. (2002). Hicaz Demir Yolu. *Türkler*, 14, 470-480.
- Parmaksız, E. (2008). II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Sistemi, Eğitim Yapıları ve Askeri Rüşdiyeler (1876- 1909). (Doktora Tezi). *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*.
- Samur, S. (1995). İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye. *Erciyes Üniversitesi Yayınları*.
- Samur, S. (1988). Suriye Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1840-1908). (Doktora Tezi). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Samur, S. (1999). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Şam. *Laçın Yayınları*
- Seyitdanlıoğlu, M. (2010). Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu Yerel Yönetim Metinleri. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Sarıyıldız, G. (1994). Karantina Meclisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri. *Bellekten*, (LVIII), 222 329-376.
- Sarıyıldız, G. (2009). Sicil-i Ahval Defterleri. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 134-136.
- Saydam, A. (1999). Reformlar ve Engeller: Tanzimat Döneminde Aşiretlerin Yol Açtığı Asayiş Problemleri. *Osmanlı*, 4, 180-189.

- Saylan, K. (2016). II. Abdülhamid Döneminde Mahkemelerin Islahına Dair Hazırlanan Layihalar ve İsimli Bir Layiha Örneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 31 (31), 265-278.
- Soydan, T. (2013). Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye'de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (8), 53-71.
- Sunay, C. (2002). Belediyeciliğin Doğuşu Sürecinde Osmanlı Mirası. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 113-133.
- Şener, A. (1990). Tanzimat ve Osmanlı Maliyesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 49-76.
- Tahiroğlu, B. (1985). Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 3, 588-601.
- Taşer, S. (2010). Osmanlı Devleti Vilayetleri ve Sancakları Maarif Müdürlükleri ve Müdürleri (1912). *İstem*, 8(15), 159-167.
- Tekin, R., Baş, Y. (2003). Osmanlı Atlası (XX. Yüzyıl başları). *Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları*.
- Toprak, Z., Acun, R., Koç, Y., Tuş, M., Alkam, M. H., ... Uzun, K. (2019). Tarih İçin Metodoloji. *Pegem Akademi Yayıncılık*.
- Topal, M., Erdemir, E., Kırılı, E. (2012). Tanzimat Dönemi Sanayileşme Hareketinin Türkiye'de İşletmecilik Anlayışının Oluşumuna Etkileri Hereke Fabrikası ve Nizamnamesi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 37-64.
- Totonji, H. (2020). II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikalarında Odak ve Aşiret Mektebi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (12), 63-72.
- TopalVurgun, A. (2021). II. Abdülhamid Döneminde Zirai Eğitim Hamlesi: Hüdevandigâr Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi Numune Çiftliği (1891-1909). *Selçuk Türkiyat Dergisi*, 51, 83-114.
- Yazıcı, N. (1990). Osmanlı Devleti'nin Araplarla Meskûn Bölgelerindeki Resmi Vilayet Basını Konusunda Bir Değerlendirme. *XI. Türk Tarih Kongresi*, 4, 2047-2065.
- Quataert, W. (1985). Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarımsal Gelişme. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 6, 1556-1562.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Ayşenur YURT

Eğitim Durumu

Lisans : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih.

